

૧૪

૧૬ ૫૧/

જંગે ત્રી પોલી

114
13

૨૦/૬/૧૩

અથવા

42

ઇટાલીયન ટર્કીશ લડાઈ.

ભાગ ૩ જે.

લખનાર અને પ્રગટ કરનાર.

નિઝામુદ્દીન એ. કુરેશી.

માલેક નિઝામીયા બુ. ડેપો.

પાંચપટ્ટી-અમદાવાદ.

પ્રગટ કરાંએ સર્વ હક સ્વાધીન રાખ્યા છે.

આવૃત્તિ પહેલી. પ્રત ૧૦૦૦.

સાબ્યાન દિજરી ૧૯૩૧ જુલાઈ ૧૯૧૩

હીમત બાર આના.

આ પુસ્તક નિઝામુદ્દીન એ. કુરેશીએ પાંચપટ્ટી અમદાવાદમાં આવેલા પોતાના ધી નિઝામીયા પ્રિન્ટીંગ વર્ક્સમાં છાપ્યું.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌપીરાભિદ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૫૮૩ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ જંગી ગ્રીષ્મી

વિષય ૨ - ૩

૪૪૧

જંગે ત્રી પોલી

અથવા

ઈટાલીયન ટર્કિશ લડાઈ

ભાગ ૩ જે.

લખનાર.

નિઝામુદ્દીન એ. કુરેશી.

પ્રગટ કરનાર.

નિઝામીયા બુક ટ્રેપો.

પાંચપટ્ટી—અમદાવાદ.

(સર્વ હક પ્રગટકર્તાએ સ્વાધીન રાખ્યા છે.)

આવૃત્તિ પહેલી.

પ્રત ૧૦૦૦.

શાખાન દિજરી ૧૩૩૧. જુલાઈ સને ૧૯૧૩.

કીમ્મત બાર આના.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી ગ્રંથીરાઈટ સંઘ
૪૫૮૩

આ પુસ્તક અમદાવાદમાં આવેલા ધી નિઝામીયા પ્રિન્ટીંગ વર્ક્સમાં
નિઝામુદ્દીન એ. કુરેશીએ છાપ્યું.

માનવન્તા જનાબ

મેહમુદ ઇસુફ ભાઈ મીયાં સાહેબ

મુ. રંગુન.

આપ મારા પ્રત્યે અનહદ પ્રેમ રાખો છો મારા
દરેક સાહસને કદરની લાગણીથી જુઓ
છો. મારા નવા સ્થાપેલા પ્રેસમાં આપની
સલાહ અથવા ભાગ લીધો છે અને
આપે આ વાર્તાના બંને ભાગની
અર્પણ પત્રિકા સ્વીકારેલી
હોવાથી, આ ત્રીજો ભાગ પણ
આપનેજ અર્પણ કરતાં
આનંદ થાય છે.

૨૫-૭-૧૯૨૩.
પાંચપટ્ટી-અમદાવાદ.

આપનોજ
નિઝામુદ્દીન કુરેશી.

ખાસ કેળવાયલા અને ઈતીહાસના શોકીનાને મારેજ
હીન્દના મહાન શહેનશાહ અબુલ મુઝફ્ફર મોહિયુદ્દીન

આલમગીર

અવરંગઝેબ બહાદુર બાદશાહે ગાઝી

અને

અલગિઝ્યા

મજકુર પુસ્તક ઉદ્ધું ભાષામાં હીંદના મહાન આલેમ
અહલામા શિખલી નોઅમાની શમસુલઓહમાએ લખ્યું છે જેનો
શુદ્ધ ગુજરાતીમાં તરજુમો કરી મુનશી ગુલામઅલી ગુલામ-
નખીએ પ્રગટ કર્યું છે. આ પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તી બહાર
પડી ચુકી છે પણ તેમાં કેટલાંક અનિવાર્ય કારણોસર ધણી
ભૂલો રહી ગઈ હતી તેમજ બાંધણી પણ કાચી અને કાગળો
પણ હલકા હતા તેથી બીજી આવૃત્તિમાં બધી ખામીઓ દુર
કરવાનો પુરતો પ્રયાસ કર્યો છે. ઉંચા ગ્લેઝ કાગળો અને સુંદર
બાંધણીથી આ પુસ્તકને સુશોભિત બનાવવામાં આવ્યું છે.

આ પુસ્તકમાં હીંદના મહાન શહેનશાહ અવરંગઝેબ ગાઝી
રહેઠના ઉપર મુતઅસ્સીબ ઇતિહાસના લેખકોએ જે આરોપો
મુક્યા છે તેનો રદ કરી એ મહાન શહેનશાહની ખુબીઓ
બહાર કરવામાં આવી છે. એમનો આ પુસ્તક દરેક કળવાયલાએ
વાંચવું જોઈએ પણ ખાસ કરી ઇસ્લામી લાખઓએ તો અવ-
શ્ય વાંચવું જોઈએ. કીમ્મત માત્ર આઠ આના,

નાચેને સરનામે લખો—

નિઝામીયા બુક ડેપો.

પાંચપટ્ટી—અમદાવાદ.

દિવ્યાયો.

પાક પરવર દિગારના ફઝો કરમ અને તેના હખીમે પાક હઝરત મોહમ્મદ સલ્વના સદ્કાથી હું મારા વહાલા વાચકો સનમુખ 'જ'ગે ત્રીપોલી' નામની વાર્તાનો ત્રીજો ભાગ રજુ કરવા પામ્યો છું જે માટે હું મારા માલેકનો આભાર માનું છું.

“ જ'ગે ત્રીપોલી ”ના બીજા ભાગમાં ત્રીજો ભાગ ફેઅરવારી માસની આખેરીએ બહાર પાડવાનો વાવદો કર્યો હતો પણ મારે ઘણીજ દિલગીરી સાથે જણાવવું પડે છે કે કેટલાક ન ધારેલા સંજોગો આવી જવાથી હું તેમ કરવામાં ફતેહમંદ થઈ શક્યો નથી પણ આજે છ મહીના પછી મારા વહાલા વાચકોની સનમુખ ત્રીજો ભાગ રજુ કરવાને ભાગ્યશાળી થયો છું.

આજે લાંબા સમયથી મારો પોતાનો ધરાદો પ્રેસ ('છાપખાનું') કરવાનો હતો અને તેના માટે હું અનેક કોશીશો કરી રહ્યો હતો જે હવે ખુદાવદે કરીમના હુકમ, રસુલે અકરમ સલ્વના સદ્કા, અને મારા મુરશદે કામિલ હઝરત સયદી વ મવલાઈ ખ્વાજા હસન નિઝામી સાહેબની દોઆના પ્રતાપે “ધી નિઝામીયા પ્રિન્ટીંગ વર્ક્સ” નામનું છાપખાનું કાયમ કરવા પામ્યો છું. જ'ગે ત્રીપોલીના બીજા ભાગમાં હું મારા વહાલા વાચકોને “ નિઝામીયા બુક ડેપો ” ની સ્થાપના કરવાની ખુશ ખબરી સંભળાવી ચુક્યો છું અને આ ત્રીજા ભાગમાં છાપખાનું કાયમ કરવાની આનંદ દાયક ખબર આપી રહ્યો છું એવીજ રીતે જે પાક પરવર દિગારનો ફઝો કરમ શામીને હાથ રહ્યો તે ઇનશા અલ્લાહુલ્લ અઝીઝ ગુજરાતી ભાષામાં એક ઇસલામી અઠવાડીક અખબાર પ્રગટ કરવાની મારી પુરાણી ઇચ્છા પુરી થવાની ખબર પણ થોડા વખતમાં આપીશ.

ગુજરાત અને કાઠિયાવડ અથવા મુઘલ ઇલાકામાં ઇસલામીઓ જેવી બોહોળી સંખ્યાની કોમના માટે જે અખબારો હસ્તી ધરાવે છે તે ખિત્રકુત્ત પુરતા નથી તેથી તે સંખ્યામાં એક સુસ્ત ઇસલામી અખબાર પ્રગટ કરી વધારો

કરવાની મોરી લાંબા સમયની ઇચ્છા છે. અગર મારા ભાઈઓ મારો આ ધારણાને ટેકા આપશે તો હું ધારું છું કે મારું એ અખબાર બહુ જલદી જાહેરમાં આવવાની ઇચ્છા રાખી શકાશે.

હું મારા ભવિષ્યના અખબારને એક ચુસ્ત ઇસ્લામી અખબારના રૂપમાં પ્રગટ કરવા ચાહું છું તે અખબાર માત્ર ઇસ્લામી અખબાર હશે કોઈની બહાઈના બાંકા કે ખુશામદના લેખોથી દુર રહેશે તેમાં માત્ર મુસલમાનો ને ખરા મુસલમાન બનાવવાની જ કોશીશ કરવામાં આવશે, કેમકે મુસલમાનો જે અધમ દશા ભોગવી રહ્યા છે તે માત્ર ઇસ્લામની પાળંદી મુકી દેવાના સત્તમેજ ભોગવી રહ્યા છે જે કદાચ આજે ખરા મુસલમાન બની જાય તો તેઓ ફરી દરેક બાબતમાં ચઢતી દશા ભોગવી શકે છે. મારી ધારણા પણ એજ છે કે મુસલમાનો શરે શરીફના પાળંદ બને, પોતાના દીનના ફરમાનોને સાચા દિલથી બજાવી લાવે અને લાખો પર ધર્મી ઓનો સોસાટીઓમાં પણ તેઓ એક ઇસ્લામી તરીકે ઓળખાઈ આવે. આ ધારણા પુરી પાડવા માટેજ મારે અખબાર ઠાઠવો છે તેથી જે વાંચકો મારી આ સ્કીમ પસંદ કરતા હોય તેઓએ મને પોતાની ઇચ્છાથી જાણીતા કરવા માટે તકલીફ લેવી.

હવે હું મારા બહાલા વાચકોની સેવામાં વિનંતી કરું છું કે છાપખાના માટે જે જે સાધનોની જરૂર છે તે સાધનો પુરના ન હોવાથી હું મારી આ વાર્તાનું પુસ્તક સફાઈખંધ છાપી શક્યો નથી મને આ વાર્તાની છપાઈ બિલકુલ પસંદ નથી પણ શું કરું શરૂઆતનું કામ હોવાથી દર ગુજરતી આશાએ પ્રગટ કરું છું.

નિઝામીયા પ્રેસને ઉંચા પાયા ઉપર લાવવા માટે હું ભારે કોશીશ કરી રહ્યો છું. મેં હાલ પ્રેસની શરૂઆત ધણાજ નાના પાયા ઉપર કરી છે પણ તેને વધારવાના વિચારમાં છું. આપ દોઆ કરો કે ખુદાના હુકમથી હું મારી ધારણામાં ફતેહ પામું.

મારે આ જગ્યાએ જણાવવું જોઈએકે આ છાપખાનામાં મારા મામા મોલવી રઝીઝિલ હક સાહેબનો ભાગ છે અને હું જે કાંઈ અત્યાર સુધીમાં કરી શક્યો છું તે બધું એમની કોશીશોનેજ આભારી છે ખુદાવંદે કરીમ મારા એ ખુઝર્ગ મામા સાહેબને મારા માથા ઉપર લાંબા સમય સુધી સલામત રાખે. તેઓ મારા મામા હોવાની સાથે મારા પીરલાઈ પણ છે.

હું છુકે ઉપો તથા છાપખાનું સ્થાપવા પામ્યો તે મારા પીરો મુરદદ સહયદી
 પ મવલાઇ ખ્યાલ હસન નિઝામી સાહેબની દોઆને પણ આભારી છે તેઓ
 હજરત દર વખતે આ ખંને ચુલામોના મટે ખુદાની જનાબમાં દોઆ કરતા
 રહે છે અને મને વડીલ છે કે તે પાઠ પરવર દીગાર પોતાના “હસન”ની
 દોઆને કબુલ કરમાવે છે.

છેવટમાં જે માનવતા વિદ્યા વિદ્યાસી નવાબો રાજાઓ દરખાસ્તો
 રખસો અને મારા વાચક ઇસલામી બાઇઓ આ વાર્તાના પુસ્તકને ઉત્તેજન
 આપતા આવ્યા છે અને આપી રહ્યા છે તેમનો ખરા અંતકરણથી
 આભાર માનું છું.

આ સ્થળે જો હું ડરમન નાટાલયી પ્રમટ થતા ફેસન્ટ નામના ઇસ-
 લામી માસીકના અધીપતી અને એક ચુસ્ત ઇસલામી હમદદ બાઇ ઉસમાન
 અહમદ આફંદી સાહેબનો આભાર નહોં માનું તો મારો આ દિવાયો અપુ-
 જીત રહી જશે, કેમકે એ માનવતા વડીલબાઇએ માત્ર ઇસલામી હમદદી-
 નાજ સખબે પોતાના પત્રમાં મારા પુસ્તકોની તદ્દન ફ્રી જાહેર ખર્ચે
 પ્રગટ કરીને ઉત્તેજન આપવાની સાથે તુરકી ચોખ્ખા હસનપાશા તથા તુરકી
 લશકરના ફોટોની કોપીઓ મોકળી આપવાની મહેરબાની કરી છે જે માટે હું
 એ મારા બહાલા બાઇનો આભારી છું ઇનશા અલ્લાહ મજકુર ફોટો ચોથા
 બાગમાં આવશે બાઇ આફંદી સાહેબ પારઠા પરદેશમાં વસી ઇસલામની
 જે સેવા બજાવે છે તે આફતાબનો પેઠે રોશન છે હું ખરા અંતકરણથી
 દોઆ કરું છું કે ખુદાવંદે ઠરીમ મારા બાઇને દરેક કામમાં ફતેહમંદી
 આપે. આમીન.

મારી મજકુર વાર્તાના માટે વર્તમાન પત્રોએ અને શાફર વર્ગે સારા
 અભીપ્રાયો આપ્યા છે જો તે બધા અભીપ્રાયો પ્રગટ કરવામાં આવે તો
 એક જુદું પુસ્તક બની જાય, તેથી હાલ તરત મુબ્તયથી દરરોજ
 પ્રગટ થનાં “સાજ વર્તમાન” અને અમદાવાદથી દર અકવાડીએ બહાર પડતા
 ‘પ્રજાપંથુ’ પત્રના અભીપ્રાયો બીજા પાના ઉપર ઉતારી લેવામાં આવે છે.

૨૫—૭—૧૯૧૩

આપનોજ

ખાંચપટી—અમદાવાદ

નિઝામુદ્દીન કુરેશી.

અનુક્રમણિકા.

પ્રકરણ	પાનું
૩૮-બહેદુ શી સખીલિલ્લાહ...	૧
૩૯-દુઃખી દારતાન ...	૨૦
૪૦-હમદદીનો નેશ ...	૩૦
૪૧-લશકરી ઇસપિતાલ ...	૪૨
૪૨-પાર્લામેન્ટની બેઠક...	૫૨
૪૩-બેઠ ભરેલી હિલચાલ ...	૬૬
૪૪-કામની વહેંચણી ...	૬૯
૪૫-શયતાનને ઘેર વણી.....	૭૫
૪૬-અરબોની મહેમાનદારી...	૮૩
૪૭-જીવનની ઇનસાફ ...	૯૦
૪૮-બાદશાહી ખાજું ...	૧૦૨

नामदार रोप झळमड लोनासोळे नामदार मुदताननी लोनाभा मोक्षिहळ लुहादणु लसमन (बुडो)

شیخ احمد السوسی کا عالم جہاد، جو انہوں نے سلطان المعظم کی خدمت میں روانہ کیا

محمد رفیع الرحمن صاحب الزمان، جامعہ اسلامیہ، لاہور

જંગે ત્રીપોલી

અથવા

ઈટાલીયન ટરકીશ લડાઈ.

પ્રકરણ ૩૮ મું.

બાહેદુ દી સખીજિલ્લાહ.

ટયુનસ તથા અલજીરીયાના લીલા છમ યાગ બગીચાની પેઠે “ દાદા-
તુલ કુદરા ” ની રૂબરૂ વાડીઓ શોભાયમાન અને દિવસે ઠંડક આપનારી
નથી પણ જે લોદા ત્રીપોલી દેશના ઉજડ તથા રેતાળ મેદાનોની
લાંબી મુસાફરી કરીને આવેલા હોય તેઓના માટે કાંઈ જોઈએ આવકાર-
દાયક પણ નથી. “ દાદાતુલ કુદરા ” માં વહેતા પાણીની નેહરો, સુંદર
વાડીઓ તથા અંતરને પોતાનો સુગંધથી ભસ્ત યનાવનાર ઝુલોના ઝાડ
મોજુદ નથી તોપણ ખજુરોના ખુલ્લં ઝાડો, ફલેલી ઝુલેલી બેરીઓ અને
નાના કદની મેહદીની વાડો થાકેલા મુસાફરને આનંદ આપવામાં કાંઈ જોછો
અસર રાખતા નથી. શહેરનો સુંદર દેખાવ, ખુલ્લં મકાનો, ઝાંખીયા (સનો-
સીઆ પંથનો કોઈ ખતીફા અથવા શેખ રહેતો હોય તે ખાનકાહને
ઝાંખીયા કહે છે.) નો લીલો ગુંગળ, મસજીદનો ખુલ્લં સફેદ મીનારો, આ
બધી વાતો વન વગડાની મુસાફરીથી થાકીને લોથ થઈ ગયેલા મુસાફરો
માટે ખરેખર આનંદ આપનારાજ છે.

ઝોહીરની નમાઝ અદા કરીને લોદા પોત પોતાને ઘેર જઈ રહ્યા છે.
આવા સમયે મસજીદની ઉતર દિશાએ આવેલા એક ભવ્ય મકાનમાં બે

પરોણાઓ ઉતારેલા છે. તેઓની પ્રખ્યાતી, તેઓનો માન મરતઓ અને ખાસ કરીને તેમની શુરવિરતા તેઓને ઇસતમઓત જેવા મનહરણ શેહે-રમાંથી અહીં વેરાન વગડામાં ખેંચી લાવી છે. આવા માનવંતા પરોણાઓને પોતાના શહેરમાં આવેલા જોઇ લોકો બારે ઉત્સાહની સાથે ચારે બાજુથી આવી રહ્યા છે. આ જાને પરોણા આજે સવારમાંજ મુસાફરીની લાંબી મજલ કાપીને આ સુંદર શહેરમાં દાખલ થયા છે અને મુસાફરીની થાકથી જાને પરોણાઓ લોથ પોથ થઇ ગયા હતા પણ પોતાના વિવેકના સળંગે આવનાર લોકોને રોકી શકતા નહોતા જેથી સવારના પહોરથી જોહોરની નમાઝ પછી સુધી મળવા આવનારાઓની બોડ જનમેલી રહી, પણ જોહોરની નમાઝ પછી આ જાને મુસાફરો એકલા પડ્યા ત્યારે પોતા માટે શણગારેલા એક ઝોરડામાં પલંગ ઉપર પડ્યા. બાજના આ જાને પરોણાઓ મેજર અનવર જે તથા કરનલ ન્યાઝીએક પોત પોતાના પલંગ ઉપર સુતા છે. તેમના પલંગોની પાસે નાનકડી ટેબલ પડી છે જેના ઉપર દવાસળીની પેટી તથા ઉંચી ઇજીપ્શીયન સીગરેટોની પેટીઓ સુકંત્રી છે. પલંગની પાસે જે ઉંચી બનાવટના હુકકાઓ પણ પડેલા છે અને તેની પેચવાળી ને પોતાના હાથમાં લઇ આ જાને તુરકી ત્રિરંગાઓ હુકકાના દમ લગાવી રહ્યા છે. આવી રીતે પંદરેક મીનીટ પસાર થવા બાદ મેજર અનવર જે એ કરનલ ન્યાઝી બેઠને કહ્યું.

“ આપણે શેખ*ના માટે જે કાંઈ સાંભળ્યું હતું તેથી વધારે અહીં આવીને જોયું. ”

*ફરકએ સનોસીયાના વડાને શેખ સનોસી કહે છે. આ ફરકાના વડાનું નામ મોહમ્મદ સનોસી છે. ઇસલામમાં જે લોકોએ પોતાને મેહદી તરીકે ઓળખાવેલા છે, તે લોકોમાંના એક મોહમ્મદ સનોસી પણ છે. એટલાજ માટે મોહમ્મદ સનોસીના બદલામાં એમનું નામ મોહમ્મદ મેહદી સનોસી પડ્યું છે. એમનો સિલ્-સિલ્એ નસબ હજરત હસન બિનઅલી કરમચલાહો વજહુથી મળે છે. આ ફરકા અથવા પંથની શરૂઆત મોહમ્મદ સનોસીના પિતાએ કરેલી છે જેમનું નામ મોહમ્મદ બિન અલી હતું.

મોહમ્મદઅલી બિન સનોસી—જેઓ અલજરીયા દલાકાના મુસત-જાનમ નામના વગડામાં હિજરી સને ૧૨૦૪ ની સાલમાં જન્મ્યાં હતા. તેજ જગ્યાએ તેમનું પોપણ થયું અને જ્યારે લગાર સમજણ થયા ત્યારે ઇદમ હાસલ કરવા

“ બેશક હું તો આ ઠાઠમાઠ જોઈનેજ અજ્ઞયણીમાં ગરકાવ થઈ ગયો છું. ”

માટે મોરકોના પાયતખ્ત ફેડ શહેરમાં ગયા, જ્યાં પહોંચ્યા બાદ કેટલાક દીવસ પછી ત્યાંના પવિત્ર મનાતા “ વરકાદીયા ” સિદ્ધસિદ્ધામાં દાખલ થઈ ગયા, તે બાદ મક્કા મોઅલ્લકમાં ગયા, જ્યાં શેખ એહમદખિન ઇદરીસ ફાસની સેવામાં રહેવા લાગ્યા. શેખ એહમદ ખાસ કરીને ઇલમે તસવુફમાં બાહોશ હોવાથી તેમની સેવાના પ્રતાપે મોહમ્મદ બિન અલી સનોસી પણ તસવુફના રંગમાં રંગાઈ ગયા. જ્યારે શેખ અહેમદની સાથે રહેતાં એક કાળ વીત્યો ત્યારે મોહમ્મદ બિન અલીની તરફથી શેખ અહેમદના મનમાં સારો અસર થયો જેથી તેઓએ તેમને પોતાના ખત્રીફા બનાવી લોકોની બેચત લેવા તથા મુરીદ બનાવવાની રત્ન આપી. એટલે મોહમ્મદ બિન અલી સનોસીએ ઇબાદત કરવા માટે જળસે બુક્રેસમાં પોતાનું સથક રાખ્યું.

જળસે બુક્રેસમાં થોડી મુદત રહ્યા બાદ મોહમ્મદ બિનઅલી ઇસકન્દરીયામદે આદ્યા આવ્યા અને ત્યાં એક ઇમાદતગાહ બનાવી પણ બહીજ દુક મુદતમાં કેટલાક એવા બનાવો બન્યા કે જેથી તેઓ ત્યાંથી ઉતર આફરીકા આદ્યા ગયા, જ્યાં બરકા ઇલાકમાં બનગઝોની પાસે જળસે અબકરમાં હિજરી સને ૧૨૫૫ ની સાતમાં રહેકાણ રાખ્યું ત્યાં તેઓએ વર્ગ સ્થળે અનેક ઇમાદત ગાહો બનાવી. અને તેઓનો આખો દીવસ લોકોને નસીહત કરવામાં તથા એમાદત ગુઝારીમાં ખસાર થવા લાગ્યો. જળસે અબકરમાં આવ્યા પછી તેમને ત્યાં બે દીકરાનો જન્મ થયો જેમાંથી એકનો જન્મ હિજરી સને ૧૨૬૧ માં થયો જેનું નામ મોહમ્મદ શરીફ રાખ્યું તેજ વરસમાં મોહમ્મદ બિન અલી મક્કા મોઅલ્લકમાં ગયા અને જળસે બુક્રેસમાં પોતાની બનાવેલી ઇમાદતગાહમાં સાત વરસ સુધી હડીસ તથા ફિકાહનું શિક્ષણ આપતા હતા. હડીસ તથા ફિકાહનું એવી સરસ રીતે આપ શિક્ષણ આપીને તેનું રહસ્ય સમજવના હતા કે માત્ર થોડીજ મુદતમાં ચારે બાજુએ આપની વિદવ તાની પ્રશંસા થવા લાગી. તેથી વિદ્યારથીઓના ટોળે ટોળાં આપની પાસે આવવા લાગ્યાં. થોડા દીવસ પછી આપના મુરશિદ અહેમદ બિન ઇદરીસ યમનમાં ગુજરી ગયા જેથી આપ મક્કા મોઅલ્લકમાં પાછા આવ્યા.

આ સમયમાં મક્કાના શરીફ અબદુલ મુનક્ષીએ હસ્તાની રાખ્યની સામે બંદ હાલતમાં અને તેને મદદ કરવામાં આપનું નામ પણ થયું. આ વાતની ખબર મળી જવાથી આપ તરતજ જળસે અબકરની તરફ વિદાય થઈ ગયા. રસ્તામાં મીસરમાં રોકાયા જ્યાં તે વખતે ગવરનરના પદ ઉપર અખ્બાસ પાશા (પહેલો) હતા જેણે બહીજ આસ્થાની સાથે આપનો આદર સંકાર કર્યો અને કેસ શહેરમાં

“ વળી રસ્તામાં જેટલા જીવીયા, મઢેસાઓ વિગેરે જોયા તે બધા ધણીજ આગાહ તથા સારી હાલતમાં છે અને તેનો બદોબસ્ત પણ ઉતમ હોય એમ જોવાથી જણાય છે. ”

શેખ કલલીની પાસે એક ઇખાદત ગાહ બનાવી આપી. પણ આપે ત્યાં રહેતું પસંદ કર્યું નહીં અને તેના બાલામાં જીજા ઇલાકાના કરદારતા ગામમાં પોતાનું રહેઠાણ રાખ્યું, આપને ત્યાં રહેવાને માત્ર થોડાજ દીવસ થયા હશે એટલામાં નાઇલ નદીની પાસેના પ્રદેશમાં આપની પ્રજ્યાતીનો ટુંકો વાગરા લાગ્યો અને ચાર બાબુથી સેકંડો માણસો આપના દર્શન માટે આવવા લાગ્યા, પણ કેટલાક કારણોસર આપ મીસરમાં વધુ વખત રહી શક્યા નહીં અને જળજે અખડરની તરફ ચાલ્યા આવ્યા. જ્યાં, સેરેનીકા રાજ્યના એક જુના સ્થળમાં અમનો અમાનની સાથે ખુદાઇ રસેથી બટકેલાઓને બોધ આપવા લાગ્યા. ઉત્તર આફ્રીકા તથા ખાસ કરીને લખવાઇ સેહ-રાના પ્રદેશમાં આપના મુરીદો મોટી સંખ્યામાં ફેલાઇ ગયા. પરંતુ ત્યારથી મક્કાના રાજ્યદરોહી શરીફને મદદ કરવાનો આરોપ આપના ઉપર આવ્યો હતો ત્યારથી ઉસ્માની રાજ્ય આપને શકની નજરથી જોતું હતું તેથી આપ શહેરમાં ન રહેતા પોતાના મુરીદોની વચ્ચે જંગલમાં રહેવા લાગ્યા. પણ આપના મુરીદોએ અજબાતથી દસ દીવસના રસ્તાઉપર આવેલા જંગળુખ મુકામમાં રહેવાની સલાહ આપી એટલે હિન્દી સને ૧૨૭૩ની સાલમાં આપ જંગળુખ તરફ રવાના થઇ ગયા અને ત્યાં એક ઇખાદત ગાહ બનાવી નીરાંતથી સ્વતંત્રપણે રહેવા લાગ્યા તથા એટલે ખારતીયામાં જેઓમાં ખરખરી તથા અરબ લોકો વધારે પ્રમાણમાં હતા તેઓમાં ઇસલામનો ફેલાવો કરતા રહ્યા. અહીં આપને ઉસ્માની રાજ્યની કાંઈ પણ ખીક નહોતી. હિન્દી સને ૧૨૭૬ ની સાલમાં આપનો સ્વર્ગવાસ થયો એટલે આપને તેજ જગ્યાએ દફન કરવામાં આવ્યા. આપ પોતાની પાછળ પોતાના લખેલા અનેક પુસ્તકો મુકી ગયા છે જે આપના મુરીદોમાં ભારે માનથી જોવામાં આવે છે એ પુસ્તકમાંથી કેટલાકના આ નામ છે. (૧) ઇકાઝલ અસનાન ફિલ અમલસ્તુન્નતા વલ કુરઆન (૨) અસસબીહલ મોઇન ફિત તરીકલ અરબઇન. (૩) અલ મિનહલ અરરાયક ફિલ અસાનીદ વતતરાયક (૪) અસસમુસુસ શારિકા ફિલ અસમાઅલ મશાયખલ મગારિબા વલ મશારિકા.

મોહમ્મદ મેહદી સનોસી—જે વખતે મોહમ્મદ બિન અલી સનોસીનો સ્વર્ગવાસ થયો તે વખતે તેમના મોટા દીકરા મોહમ્મદ મેહદી સનોસીની વય સોળ વર્સની હતી એટલે તેઓજ તેમના જાનનીન મુકરર થયા અને બધા મુરીદોએ તેમના હાથ ઉપર ખેચત કરી. મોહમ્મદ મેહદીએ પોતાના પિતાની પેઠે શિક્ષણ આપવાનું તથા નસીહત કરવાનું ચાહ્યું ક્યું જેથી તેમના મુરીદોની સંખ્યામાં

“એ જાવીયા તથા મદરેસાએની બન્ન્ય ઇમારતો જોઇને હું તો જીક થઈ જાઉં છું.”

વધારે થવા લાગ્યો અને થોડાજ સમયમાં ત્રીપોલો, ટ્યુનિસ, અલ્જીરિયા, મોરોક્કો, મીસર તથા હિન્દુ દેશ ઉપરાંત સેહરાએ આઝમ, દરવાઝ, કાનમ, બાજરમી, દાર-કુર તથા દક્ષિણ ભાગમાં વિજળીની પેઠે આપના ઉમદા શિક્ષણની અસર થઇ અને મજકુર ઇલાકાઓમાં સેંકડો જાવીયા બની ગયા.

જાવીયા એક ઇમારતનું નામ છે જેમાં રોજ સનોસીનો એક ખડકી રહે છે અને જે રોજના નામથી બેચત લે છે. આ ઇમારતમાં મદરેસો હોય છે જેમાં બહુજાન ઉમદા બંદોબસ્તની સાથે સઘળા ઇદમે અને તેમાં ખાસ કરી તફસીર તથા ઇદમે હુજતનું શિક્ષણ આપવામાં આવે છે. દરેક જાવીયાના તાબામાં એક ખગીયો તથા જમીનનો જોહળા વિસ્તારવાળો કટકો વકફ હોય છે જેમાં જાવીયાના જનાવરો ચરે છે. જે લોકો ખડકીના દરવેશ મુરીદો હોય છે તેઓ તેનો બંદોબસ્ત કરે છે. તથા ખેતીનું કામ પણ તેજ દરવેશો કરે છે. જમીનની જે કંઈ આવક થાય છે તે આવક ખડકી તથા દરવેશો પોતાના ખર્ચમાં લે છે અને ખર્ચ કરતાં જે બાકી રહે છે તે રોજને મોકલી આપે છે.

મોહમદ મેહદી સનોસીની ચઢતી દશા કેવી રીતે થઇ અને તેમના તાબામાં મોટું લશકર તથા મોટો દેશ કેમ આવવા પામ્યો તેનું ટુંક વર્ણન નીચે મુજબ છે.

તેઓએ સક્રી પહેલાં નામદાર સુલતાનની રજથી, જગજુબમાં એક કીલ્લો ખંધાવ્યો તથા દાર જોળો અને હથીયાર બનાવવાના કારખાના ઉઘાડ્યાં તે બાદ તેઓએ આસપાસના કબીલાના સરદારો તથા રોજોની પાસેથી ખંડણી વસુલ કરવા માંડી. ખંડણીમાં હાથી દાંત, શુતર મુર્ગના પીંછાં તથા ગુલામો લેવામાં આવતા હતા. એક રાજ્ય ભક્ત પ્રેમના મનમાં પોતાના રાજનું જેટલું માન હોય છે તે કરતાં સેંકડો દરજ્જા વધારે મોહમદ મેહદીના અનુયાયોના મનમાં તેમના માટે માનની લાગણી હતી. સેહરાના મધ્ય ભાગના રહેવાસીઓ મોહમદ મેહદી વિના બીજા કોઈને પોતાના હાકેમ તરીકે કબુલ કરતા નહોતા તેઓ પોતાના આ હાકેમના માત્ર એક અણસારા ઉપર પોતાના કીમતી જીવ કુરબાન કરવાને તૈયાર રહેતા હતા. તેઓ અગર તુરકી રાજ્યને લગાર પણ માનની નજરથી જોતા હતા તો તે માત્ર એટલાજ માટે કે મોહમદ મેહદીને તુરકી રાજ્ય સાથે સારું હતું. મોહમદ મેહદીએ તુરકી રાજ્ય સાથે બહુજાન સારો વ્યવહાર રાખ્યો હતો કેમકે તેમને તેમના પિતાની પેઠે એ રાજ્યની તરફથી કોઈ પણ જાતની ધારતી નહોતી. લોકો મોહમદ મેહદીને ઇમામ આખેરજમાન મેહદી સમજતા હતા. એલાજ માટે દૂર દુરાજથી હુન્દેશ

“ મદરેસાઓ ઉપરાંત લશ્કરી મકતબો તથા હથીયાર જનાવવાના કારખાના પણ કેવા મોટા પ્રમાણમાં છે. ” અનંતર બેબે કહ્યું - “ હું તો

લોકો તેમની સેવામાં હાજર થઈને પોતાની આસ્થાની સાબેની આપતા હતા. તથા પોતાના ઇમામના માટે હથીયાર તથા બીજી એવીજ લગ્ગત સામગ્રીની વસ્તુઓ ભેટ લાવતા હતા. મોહમદ મેહદીની આવી ચક્તી દશાના સમયમાં મોહમદ એહમદ મેહદી સુલતાનવાળાએ પણ મેહદી આખિરજીવન હોવાનો દાવો કર્યો અને મજકુર મોહમદ મેહદીથી અલગ પડી પોતાના માનનારાઓની એક મોટી સંખ્યાનો જમાવ કરી દીધો. વળી તે એક પાકટ તથા અનુભવી માણસ હોવાથી તેણે મોહમદ મેહદી સનોસીને પોતાના દાવમાં લેવાની બાજી રચી. તેણે વિચાર્યું કે જે મેહદી સનોસી મારા દાવમાં ફસી પડ્યો તો ફરી મારા પોખારા છે. આ ધારણાને મનમાં રાખી તેણે નીચેના મતલબનો એક કાગળ કાસદની સાથે મેહદીસનોસીને મોકલ્યો.

“ પાક પરવર દિગારની જનાબમાંથી આ નાચીજ સેવકને મેહદીનો રતબો મલ્યો તે પહેલાંથી આપના માટે મારો એના વિચાર હતો કે આપ ઇસલામમાં સુધારો કરશો. આપની હીમત, દ્રઢતા, ધાર્મિક લાગણી, લોકોને ખુદાઈ રસ્તો જનાવવાની રાહનુમાઈ, તવકકલ, ઇબ્દા, રીયાઝા, વિગેરે એવી બાબતો હતી કે જેને જોઈને મેં આપને એક કાગળ મોકલ્યો જેમાં મેં લખ્યું હતું કે હું તમારી દરેક વાતને ટેકો તથા ઉત્તેજન આપવા તૈયાર છું પણ આપની તરફથી કંઈ જવાબ આવ્યો નહીં જેથી હું સમજ્યો કે આપને તે કાગળ પહોંચ્યો નહીં હોય.

ઇસલામીઓમાં કમનસીબીના સળબે જે મજકુબી લાગણી મંદ પડી ગઈ છે તે જોઈને હમેશા મારો જીવ બગતો હતો. તથા ઇસલામની જખુન હાલતને નીહાળી મારા અંતરમાં ભારે દુઃખ થઈને ઇસલામી હમીયત જ્વેશ ખાતી હતી તેથી મેં આગેવાન ઓલમાઓ, મશાયખો તથા પૈસાદારોને ઇસલામની આવી જખુન હાલત પ્રત્યે ધ્યાન પહોંચાડવા માટે સુચનાઓ કરી પણ દુન્યાવી જહોજલાલી, ખુદ પસંદી, મજરરી, તથા એશ અશરતમાં પડેલા હોવાથી તેઓએ મારી સુચના ઉપર અમલ કર્યો નહીં, જેથી મેં ગરીબ ઇસલામીઓને જોધ કર્યો જે સાંભળીને તેઓ મારી મદદ કરવા માટે તૈયાર થઈ ગયા અને તેમની મદદથી મેં જે કામ બનવ્યું તેથી ખુદા અને તેના રસુલ સલ્લં એ મને મેહદીયતે કુખરાનો મનસખ અતા કર્યો. પોતે હજરત મોહમદ સલ્લં એ પોતાની મુખારક જામ વડે મને મેહદીએ મોકલે ફર્માઓ વળી ખુદાએ શરોહીન તથા ખીઝર અલ્લં અને બીજા સત્રજા કુતુબોની હાજરી વચ્ચે હજરત રસુલે ખુદાસલ્લં એ મને ફરસી ઉપર બેસાડ્યો અને દરેક વખતે મારા માટે ફરમાવવામાં આવ્યું કે તમે મેહદીએ મોકલે છે. એ

જેમ જેમ આ વાતો ઉપર વિચાર કરું તેમ તેમ મારા આનંદ તથા અભયખીનો પાર રહેતો નથી. ”

ઉપરાંત મને દરબારે નખી સલ્તનતની તરફથી આપને મારા પ્રધાન બનાવવાનો હુકમ આપવામાં આવ્યો છે આ હુકમ સાંભળીને હું કાંઈ બોલવા ચાહતોજ હતો કે હઝરત ખીઝર અલ્લેએ આપના માટે સખત તાકીદ કરી તે બાદ રસુલે કરીમ સલ્તનતની રખર પોતાના પહેલા પ્રધાનને હઝરત ઉમર રહીંની કુરસી ઉપર અને ત્રીજા પ્રધાનને હઝરત અલી કરીંની કુરસી ઉપર બેસાડ્યા. હવે હઝરત ઉસમાન રહીંની કુરસી આપના માટે ખાલી પડેલી છે હું આપને રહાની રીતે મારો પ્રધાન બનાવી ચુકો છું માટે આપને જોઈએ કે આપ બહાર રીતે પણ મારા પ્રધાન મંડળમાં શામેલ થઈ જાય. ”

મેહદી સનોસી આ કાગળ વંચીને હસ્યા અને કાગળ લઈને આવેલા કાસદને જવાબમાં કહ્યું કે “ તું તે પાગલ મોહમદ એહમદને જઈને કેહજે કે જે ભોંય ઉપર હઝરત ઉસમાન રહીંના પવિત્ર પગલાં પડ્યાં હોય તે ભોંય ઉપર હું મારા પગ મુકું એવી બે અદબી કરવા માટે મારામાં લગારે તાકાત નથી ” આટલું કહેવડાવ્યા બાદ મેહદી સનોસીએ શાહ દવાબને લખ્યું કે તે સોલાની મેહદીની ખબર લે.

સુલતાન અબદુલ હમીદખાન ગાઝીએ સ્વતંત્રતા મંજૂરાઓની વિરૂધ્ધમાં જે પાર્ટીઓ બનાવવાની હિલચાલ કરી હતી તેમાં એક વાત આ પણ હતી કે અબુલ હુદા હયાવી વિગેરે ને પોતાની તરફેણમાં લઈ લીધા હતા તેવી રીતે મેહદી સનોસી ને પણ પોતાની તરફ ફેરવવાની કોશીશ કરી હતી પણ મેહદી સનોસી સુલતાનના મતમાં મળવાને રાજી નહોતા જેથી તેઓ જગજુબનું રહેઠાણ મુકી દઈ “ બિલાદ અલ કુફરા ” માં પોતાનો ઝાવીયો બનાવી ને રહ્યા. મેહદી સનોસીએ રહેઠાણ બદલવાની ખબર બહાર પડતાં જ ટ્યુનિસ ત્રીપોલી ઇજીપ્ત, શામ તથા અરબસ્તાનના જંગલોમાંથી અસંખ્ય લોકો આપની પાસે આવવા લાગ્યા ફરી આપ કઈ ચાલ્યા જયા અને થોડા વરસ ઉપર આપનો અંતકાળ થઈ ગયો.

શરીફ સઈયદ એહમદ—મોહમદ મેહદી સનોસીની વફાત પછી તેમના દીકરા શરીફ સઈયદ એહમદ આજકાલ ગાઝી ઉપર બિરાજે છે. ઇબ્રાહીમ તથા પારસાઈમાં તેઓ પોતાના વડીલોના પગલે ચાલે છે. વડીલો કરતાં એમના સમયમાં મુરીદોની સંખ્યામાં ઘણાંજ વધારો થયો છે તેમજ ઝાવીઆની સંખ્યા પણ વધી ગઈ છે. વળી વિદ્યા હુન્નરની શાળાઓ તથા લશ્કરી શિક્ષણની કોલેજો અને હથી-આર બનાવવાના કારખાનાઓ ઘણીજ સફતી દશાએ પહોંચી ગયા છે. આપના કાર-

“ મારી પણ એજ સ્થિતિ છે. ” “ કરનલ ન્યાઝી એકે કહ્યું-મરેઝકમાં બનાવેલી કોલેજની ઇમારત એતાંજ હતો દંગ થઇ ગયો છું. સમ-હાનલ્લાહ, શેખે આવા વેરાન અને ઉજડ દેશમાં કેવું કામ કર્યું છે. ”

“ આ વાતોના સખએજ આખા યુરોપમાં શેખના નામની ધાક એ-સેલી છે. “ મેજર અનવરખે બોલ્યા. “ યુરોપીયન ખજરપત્રીઓ જેમાં ખાસ કરીને ફ્રેન્ચ તથા અંગ્રેજો દર વખતે આફ્રીકામાં ઇસલામ તથા ઇસ-લામી ધારતીના મથાળા હેઠળ લેખો લખી યુરોપ વાસીઓને સનોસી શ-કિતનાં છુતનું દર્શન કરાવતા રહે છે. ”

“ ખરેખર એમાં કાંઇ શક પણ નથી. ” કરનલ ન્યાઝી એકે કહ્યું. “ તેઓ જે કાંઇ લખે છે તેમાં લગારે શક નથી કેમકે આ ઇલકા ઉપર શેખને ધણેજ મજબુત અસર છે અને જ્યાં સુધી જેવામાં આવ્યું છે ત્યાં સુધી જણાય છે કે સધળા સ્ત્રી, પુરુષો, બાળકો વિગેરે શેખના નામ ઉપર તનમન તથા ધન કુરબાન કરી દેવાને પોતા માટે બહુ મોટું માન સમજે છે ”

“ એ બધું ખરું, બલકે એથી પણ વધારે પરંતુ એનો મતલબ એમ નથી થતો કે આખા યુરોપની વિશ્વમાં શેખ જીહાદ કરવાનો વિચાર રાખે છે તથા એક દીવસે પોતાના મુરીદો વિગેરેની મારફતે ગોરાઓની સામે લડાઇમાં ઉતરવા ચાહે છે ”

“ પણ યુરોપવાસીઓ તો એમજ સમજી રહ્યા છે કે શેખ છુપી રીતે સવળા ઇસલામીઓને એકત્ર કરી તથા એક ઇમામના માનનારા

ખાનાઓમાં યુરોપ જેવા હથીઆરો, બંદુકો, તલવારો, વિગેરે તથ્યાર થાય છે અને આપનું લશકર ચાલુ સમયમાં છેલ્લામાં છેલ્લી શોધ પ્રમાણે તૈયાર થતા હથી-આરોવાળું તેમજ ક્વાયદની પુરેપુરી શોધ પ્રમાણે તૈયાર થતા હથીઆરોવાળું તેમજ ક્વાયદની પુરેપુરી માહેતી ધરાવનારું છે. આપના લશકરના અમલદારો યુરોપની લશકરી કોલેજોમાં શિક્ષણ પામેલા તથા લડાયક હિલચાલની બધી બાબતોથી પુરે-પુરા જાણીતા છે. પહેલાં તુરકી સલ્તનતની સાથે મિત્રતાનો સબંધ હતો પણ હવે આપે નામદાર સુલ્તાનને ખલીફએ ઇસલામ તરીકે સ્વીકારી લીધા છે. અને તેની સામેતી આપવા માટે હાલમાંજ એક બીજું ડેપુટેશન મોકળી પોતાની સાચી વફાદારી જાહેર કરી છે. જુદા જુદા દેશોમાં આપની અજણિત ખાનકાહો લથા ઝાવી-આ છે પણ માત્ર ત્રીપોત્રી પ્રાંતમાંજ લગભગ સાઠ ઝાવીયા હશે.

ખનાવી આખી દુનિઆમાં ઇસલામી હકુમતની સ્થાપના કરવા ચાહે છે તેથી એક દીવસે યુરોપની પ્રજાને પોતાના જીવ અથવા ધર્મથી હાથ ધોવા વિના છુટકો નથી. કેમકે શેખ મોટી સંખ્યામાં લશ્કર ભેગું કરી રહ્યા છે તેમજ લશ્કરી તાલીમ આપવાની સ્કૂલો તથા હથીયારો ખનાવવાના કારખાના મોટી સંખ્યામાં ખનાવતા જાય છે. ”

“ એ માત્ર તેમના હવાઇ વિચારોનું પરિણામ છે. ” અનવર બે એ કહ્યું. “ ગેરાઓનો અસહ્ય એવો ધારો છે કે જ્યારે તેઓ પોતાના મનમાંજ કોઇ અમુક દેશ ઉપર કબજો કરી લે છે અને જે વખતે ખરે-ખર કબજો મેળવવાનો વખત આવે છે ત્યારે કોઇ ખીજ સત્તાને આડે આવતી જુવે છે તે વખતે તે સત્તાની વિરુદ્ધમાં આવાજ હતામ વિચારોના પરિણામ મન ધડત વાતો ધડી ઠાટે છે. હું કહું છું કે નામદાર શેખના માટે આજ સુધી યુરોપીયનોએ કેવી કેવી વાતો ધડી ઠાટી છે પણ આટલી મુદતમાં આજ સુધી શેખની તરફથી એવી કોઇ પણ વાતનો જન્મ થવા પામ્યો છે કે જે યુરોપીયનોના મન ધડત વિચારોને ટેકો આપી શકે ? અથવા આ વાતની સામેલીમાં કોઇ દલીલ આપી હોય ? શેખના સંબંધમાં તેઓ કેટલું જાણે છે તે આટલા ઉપરથીજ જણાઇ આવશે કે આફ્રીકા દેશમાં વરસો સુધી લશ્કરી નોકરી કરી ચુકેલા કેપ્ટન વિલસન જેવા અહરથે લાંડનના પ્રખ્યાત “ નાઇનટીથ સેનચ્યુરી ” નામના પત્રના સને ૧૯૦૭ ના સપ્ટેમ્બરના અંકમાં જે લખાણ લખ્યું છે તેમાં તે પોતે કબુલ કરતાં જણાવે છે કે “ આજ સુધી મને સનોસી ફિરકાની અસલ હકીકતની જાણ થઇ શકી નથી. કેમકે તેમની પુરેપુરી હકીકત જાણવી તે કાંઈ સહેલું કામ નથી. અત્યારે હું જે કાંઈ હકીકત મજબૂર ફિરકાના ખાખમાં લખું છું તેનો ખરો આધાર મારા ચાકરની જાણ ઉપર છે. ” હવે જે લોકો પોતાના નોકર ચાકર જેવા સાધારણ માણસોના ગપ ગોળાઓ સાંભળીને આવા ખીલામણાં વિચારોને મનમાં જગ્યા આપતા હોય તેઓની વાતોમાં કેટલું વજુદ હશે તે સહેજમાં દરેક જણ સમજી શકે છે. ”

“ બેશક આપનું કહેવું વ્યાજબી છે. ” ન્યાઝી બેકે કહ્યું “ પણ કેટલીક ખાખતો એવી છે કે જે સાંભળીને આ લોકો ને ખીલવાના કારણો મળે છે. ”

“ એટલે ”

“ નામદાર શેખના અસરનો જે ફેલાવો થઈ રહ્યો છે તથા નામદાર શેખની જે મજબુત લગાયક હિલચાલ થઈ રહી છે તેને જોઈનેજ એ લોકો બારે શુંયવશમાં પડી અનેક શંકાઓ ઉઠાવે છે. ”

“ નામદાર શેખનો અસર ખરેખર મજબુત છે, અને તે એક એવી વસ્તુ છે કે જેની અસહીયતને યુરોપનું મગજ સમજી શકતું નથી. કેમકે તેઓમાં રહાનીયત ગિલકુલ નથી તેમજ તેઓ રહાનીયતના અસરને કાંઈ સમજી શકતા નથી રહાનીયતનું સમજવું માત્ર ઇસલામ અને એહલે ઇસલામ વાળાનોજ હોઈસોછે. એજ કારણથી યુરોપીયન ઇતિહાસ લખનારાઓ હુજુર નબીએ કરીમ સલ્હની મુજારક છંદગીતો એહવાલ લખતી વખતે મોટા બાગે ઠાકરો ખાય છે અને જ્યારે ઇતિહાસમાં ઇસલામના પ્રસારનો વેગ પુરા જોશમાં વહેતો જુએ છે ત્યારે તેઓ બેખાકળા થઈ જાય છે, અને રહાનીયતના અસરને સમજી શકતા ન હોવાથી તલવાર અથવા પૈસા ટકાની લાલચથી ઇસલામનો ફેલાવો થયો હશે એમ સમજવા લાગે છે. આવીજ સ્થિતી ચાલુ જમાનાના ખખર પત્રીઓ અને રાજ્યદવારી ખાખતો ઉપર વિવેચન કરનારાઓનીછે. તેઓ ખાપડા ઇસલામની રહાનીયત અને તેના અસરને શું જાણે ? અને શું સમજી શકે કે તેની અસહીયત શું છે તેઓ જે જગ્યાએ કોઈ એવી શક્તિ અને તે શક્તિના અસરને જુએ છે તો તરતજ તેનાથી ડરીને તેને પાન ઇસલામી ઝમનું મુખ્ય મથક સમજી બેસેછે અને તેની બાકથી રાતે પથારીમાં ચોંકી પડેછે. હું આ વાતનો ઇનકાર કરી શકતો નથી કે મુસલમાનોમાં અથવા સનોસી ફિરકા અને એના જેવા બીજા ફિરકાઓમાં એવી શક્તિઓ તથા અસરો હસ્તી ધરાવેછે અને આ વાત પણ સાચીછે કે તે સઘળાઓ ઇસલામી એકત્રતા અને કામી બાઈ-ચારની ઇચ્છા ધરાવેછે. તેઓ માત્ર ઇચ્છા ધરાવતા હોય એટલુંજ નહીં બલકે આખી દુનીઆના મુસલમાનો એક ટોળા અને એક સલસિલામાં એકત્ર થઈને અંદર અંદરના તથા એક બીજા સાથેના કુસંપનો નાશ કરવાને તૈયાર થઈ ગયાછે પણ હું આ માનવાને તૈયાર નથી કે તેઓ આવી રીતે એકત્રતા કરી એક દીવસે યુરોપની સામે મથું ઉચકશે. અને ગોરી પ્રગ્લને પોતાના ધર્માધપણાંની છરીથી હલાલ કરી નાંખશે. નહીં કદી પણ નહીં મુસલમાનો સ્વપને પણ આવો વિચાર ધરાવતા નથી તેમ તેમનો પવિત્ર ધર્મ આવી બાબત ઠરવા માટે કદી હામી ભરતો નથી. હવે

નામદાર શેખ લડાયક તૈયારીઓ કરી રહ્યા છે એ વાત રહી. તેના માટે જાણીતું જોઈએ કે મેં આ વાત ઉપર જ્યાં સુધી વિચાર કર્યો છે ત્યાં સુધી હું આ પરિણામ ઉપર પહોંચવા પામ્યો છું કે, નામદાર શેખ પોતાના બચાવના માટે આ બધી તૈયારીઓ કરી રહ્યા છે; કેમકે જો નામદાર શેખની પાસે અત્યારે જે લશ્કર છે તે લશ્કર તથા લડાયક સામગ્રી હસ્તી ધરાવતી ન હોત તો આજે ટયુનિસ, અલજીરીયા અને મીસરની પેઠે ત્રીપોલી દેશ પણ ફ્રાન્સ અથવા બ્રિટીશની સત્તા હેઠળ હોત. આ માત્ર નામદાર શેખની બાહોશીના પ્રતાપેજ બચી જવા પામ્યું છે. કેમકે ઇસ્તમ્બુલ જેવા દુર દરાજ પાયતખ્તથી મદદ આવવા પહેલાં યુરોપીયન રાજ્યો ક્યારનાયે આ દેશને પચાવી પડ્યાં હોત. મુખ્મ ઇટાલીયનો ત્રીપોલી ઉપર ચઢી આવ્યા છે તેમાં કેટલાંક રાજ્યોનો મુખ્ય હાથ છે કેમકે તેઓએ ઇટાલીયનોને પ્રેરપુરી આશા અપાવી હતી કે પહેલાં તો નામદાર શેખ તમારી આડે આવશે નહીં અને જો કદાચ તેઓ આડે આવ્યા ત્યારે તમે લગભગ દબાવ્યું કરશો તો તરતજ તેઓ સુલેહ કરવાને રાજી થઈ જશે. આ ઉપરથી આપ સમજી શકશો કે ત્રીપોલી દેશમાં ઇટાલીયનોને આવવાનું મુખ્ય કારણ આ માન્યતા છે. પણ આ અભાગ્યાઓને બિલકુલ ખતર નથી કે સનોસીઓ અને બારગાહે બિલાફત વચ્ચે કેટલો ધાડો સંબંધ છે. જે વખતે નામદાર ખત્રીશના એક અણુમારા ઉપરથી બિલાફતની હીમાયતમાં સનોસી જુડે બુલંદ થઈને તેમની સુર્યાની પેઠે ચળકતી આબદાર સમશીરો મ્યાનથી બાહર નીકળશે ત્યારે આ છતી આંખે આંધળા બનેલાઓ ખરેખર આંધળા બની જશે અને છેવટે વીલાં મોહકે તેમને પાછું જવું પડશે. ”

“ આપ સનોસી લશ્કરની કેટલી સંખ્યા ધારો છો ? ”

“ એમતો દરેક સનોસી માણસ એક બાહોશ લડવંઝો છે. તેથી જો બધા સનોસીઓની સંખ્યાને જોઈએ તો લગભગ એક કરોડ સુધી પહોંચે છે. પરંતુ ચાલુ સમયના લડાયક હથીઆરો અને બીજી લડાયક સામગ્રીથી જાણીતા લશ્કરની ગણતરી કરવામાં આવે તો લગભગ એક લાખ થી વધુ થાય છે. એ ઉપરાંત ઘણાં માણસો એમાં પણ છે કે જેઓ લશ્કરી કોલેજમાં શીક્ષણ મેળવ્યા બાદ પોતપોતાને ઘેર રહી પોતાનો કારોબાર ચલાવે છે. પણ જરૂરના વખતે લડાઈમાં ભાગ લેવાને બંધાયેલા છે

તેથી જે આવા લોકની સંખ્યાની ગણતરી કરવામાં આવે તો કુલ દોઢ લાખથી વધી જાય છે જે ઇરાલીયનોનાં વાદળાની પેઠે આવતાં લશ્કરને દુનિયાથી નાબુદ કરવા માટે પુરતા.....”

અનવર જે આ વાક્ય પુરું કરવા પામ્યા નહોતા કે કે ત્રણ સનોસી અરબોએ તેમના ઓરડામાં દાખલ થઇને અદખની સાથે કહ્યું.

“ આપ બંને સાહેબોને નામદાર શેખે યાદ કરવા છે. ”

આ સાંભળી બંને તુરકી વિરલાઓ લુગડા પહેરીને એમની સાથે નામદાર શેખની સેવામાં હાજર થવા માટે ગયા. તેઓ પોતાના ઉતારાથી નીકળીને થોડોક રસ્તો ઠાપ્યા બાદ મસજીદની સામેના ખુબ સુરત મકાનના દરવાજા ઉપર પહોંચ્યા અને પછી પોતાને બોલાવા આવનાર સાથીઓની મદદથી મકાનની અંદર ગયા જ્યાં એક સુંદર ગાલીચા ઉપર સનોસી ફિરકાના પેશવા શેખ શરીફ સમયદ એહમદ ગાવ તકીયાને અટેલીને મોટા દખ્ખાની સાથે બેઠા છે આપનો લિગ્લાસ સફેદ છે, માથા ઉપર લાંલા રંગનો અમ્માઓ બાંધ્યો છે, હાથમાં કહેર્યાની માળા છે અને રૈઆખદાર તુરાની ચેહરાથી બારે દખ્ખો જણાય છે. ગાલીચાની આસપાસ મુરીદો અને મુસાહેબોનો અદખની સાથે નીચું માથું રાખીને બેઠા છે અને આગળ પાછળ સુનેરી પટામાં બાધેલી રત્ન જડીન હાથાવાળી તન્નવારો તથા પેશકબ્જ લગાવીને ગુલામો અદખની સાથે ઉભેલા છે. અનવર જે તથા ન્યાઝીબેકે અંદર દાખલ થતાં મોટા સાદે માથું નમાવતાં કહ્યું.

“ અરસલામો અલયકુમ ”

આ બંને તુરકી વિરલાઓના સલામનો જવાબ નામદાર શેખે હસ્તે ચેહેરે આપીને મોટા વિવેકની સાથે તેમને પોતાની પાસે બેસાડતાં પુછ્યું.

“ આપની તબીયત સારી છે ? ”

“ અલહમ્દો લિલ્લાહ ” અનવરએ તથા ન્યાઝીબેકે માથું નમાવતા નીચી નજરોએ છાતી ઉપર હાથ મુકીને કહ્યું “ પાંક પરવર દિગારે સહી સલામતીની સાથે નામદાર શેખની સેવામાં પહોંચાડી દીધા. ”

“ આપ બંને જણને મારા મહેમાન બનેલા જોઈ પાક પરતર દિ-
ગારનો મોટો આભાર માનું છું. જેવી સહેલાઈની સાથે આપ મારી પાસે
આવી પહોંચ્યા તેવીજ સહેલાઈથી આપે આરંભેલા કામમાં ખુદાવદે કરીમ
ફતેહમંદી આપે. ”

“ ઇનશાઅલ્લાહો તઆલા ” અનવરબે જોડ્યા. “ આપની દોઆ
તથા મદદની સાથે ખુદાવદે કરીમની મહેરબાની થઈ તો બધી મુશ્કિલો
આસાન થઈ જશે. ”

“ આપના આવવાથી મને ખેદદ ખુશી થઈ છે. હું આપની સ-
વારમાંજ મુલાકાત લેનાર હતો પરંતુ આપ લાંબી મુસાફરી કરીને આ-
વેલા હોવાથી આપના માટે થોડુંક આરામ લઈ થાક દુર કરવાનું મુના-
સજી જણ્યું અને નમાઝ પઢી મુલાકાત લેવાનું વ્યાજગી ધાયું. ”

“ આપ નામ દારની મોહોબ્બત અને મહેરબાનીના માટે અમે બંને
જણુ ધણુ આભારી થયા છીએ. ”

“ આભાર તો આપનો માનવો જોઈએ. ” નામદાર શેખે કહ્યું-
“ દારણુ કે આપણાં પાક મઝકબ અને દેશ તથા મુસત્રમાનોના બચાવ
માટે આપ જે જીવતોડ કોશીશો કરો છો તે ખરેખર મોટામાં મોટો
આભાર છે. ”

“ અમારી કોશીશો કાંઈ એવી નથી કે જેના માટે આભાર માન-
વામાં આવે. ” અનવર બે જોડ્યા.-“ ખરેખરી કોશીશો અને સેવાઓ
જે આપની તરફથી કરવામાં આવે છે અને હવે કરવામાં આવશે તેનો
આભાર માનવો જોઈએ. નહીં તો અમારાથી તો હજુ સુધી કાંઈ થયું
નથી. અગર કાંઈ થઈ શક્યું હોત તો તે માત્ર એટલુંજ છે કે અમે ના-
મદાર શેખની સેવામાં આવીને અરજ કરવા પામ્યા છીએ અને આપનું
લક્ષ ખેતરમાં ફતેહમંદ થયા છીએ. ”

“ હું જે કાંઈ કરી શકું છું તે મોટી ખુશીની સાથે કરવાને તૈયાર
છું. આપણા પાક મઝહબની સેવા કરવામાં પાછી પાતી થઈ શકતી નથી
પણુ આ કામને માટે આભાર અથવા પ્રશંસાની આશા રાખતો નથી

તેમજ તેનો હકાર પણ નથી. અત્રાપના હું જે કાંઈ કરીશ તે મારા ખુ-
દા અને તેના હયાળે પાક હજારત નથીએ અહરમ અત્યાદિત્વનામને
ખુશ કરવા માટે કરીશ. અત્યારે મારી પાસે જે કાંઈ છે તે માત્ર પાક
પરવરદગારી બદ્દીશ છે, તેણેજ મને આપ્યું છે અને આ તેનાજ માટે
છે અને તે તેના રસ્તામાંજ ખર્ચ કરવામાં આવશે.”

ના. શેખ આહીં સુધી પહોંચીને થોડીકવાર સુપ થઈ રહ્યા અને તે
પછી તેઓએ ફરમાવ્યું.

“ અત્યારે મારા હારોસાદાર માણસોની મારફતે આપનો પહેલા પત્ર
મને મળ્યો તે પહેલાંથીજ હું આ કામના માટે બિલકુલ તઈયાર હતો.
આપની જાણ બહાર નહીં હોય કે મારી પાસે છુપી ખજાનો મેળવવાના
સાધનો ઘણાજ ઉમદા છે. મારાથી જ્યાં સુધી જતી શકે છે ત્યાં સુધી
હું મારા પાડોશી રાજ્યોની ખજાનો અને વિચારો માલુમ કરવાની તક
જવા દેતો નથી. આપનો પત્ર મળ્યો તે પહેલાંથી છટાલીયનોના વિચારથી
હું બાંધીતો થઈ સુક્યો હતો. અને તેથી મેં તેજ દીવસે નકકી કરી
રાખ્યું હતું કે જે કદાચ તેઓએ ત્રીપોલી ઉપર હુમલો કર્યો તો મારે
તેનો ખ્યાલ કરવો પડશે. આ માટેજ મેં નામદાર ખલીફતુલ મુસલેમીન
અમીરલ મોઅમેનીનની સેવામાં એક ડેપુટેશન મોકલીને પુરાણા સંજ-
ધને તાબે કર્યો અને છટાલીયની ખજાનો મેળવવા તથા તેમના વિચારો
જાણવા માટે મજબુત પાતમી રાખવા લાગ્યો. તે બાદ થોડા દીવસ પછી
બેટ સોગાતની સાથે મેં બીજી ડેપુટેશન ઇસતમખોલ મોકલ્યું એ ડે-
પુટેશન હજી ઇસતમખોલથી પાછું ફરતું નહોતું કે છટાલીયનોએ
ત્રીપોલી ઉપર હુમલો કરી દીધો. જે વખતે છટાલીયનોએ ત્રીપોલી ઉપર
હુમલો કર્યો અને હું લગભગ લાગ લેવાની તઈયારી કરી રહ્યો હતો
તે વખતે મને આપનો પત્ર મળ્યો આપે તેમાં આવવાનું લખ્યું હતું
એ વાંચીને મને વધુ ખુશી એટલા માટે થઈ કે આ જીતવાના વનવાસી
લોકોના લશ્કરની કમાન આપના જેવા બાહોશ અને અનુભવી અમલ-
દારના હાથમાં હશે તો તે ખડુજ લાભ આપશે. વળી એ અરસામાંજ
ત્રીપોલીના ગવરનર મુનીર પાશાની કાશીશથી અરજના કપ્પીલાઓ લગ-
ધના મેદાનમાં ઉતરવા માટે તઈયાર થઈ ગયા છે એ ખજારની જાણ

ચતોજ ભારે આનંદ ઉપજ્યો હતો. મુનીર પાશાએ પણ જે માણસ મોકળી મને લગાઈમાં ઉતરવાનું કહેલું મોકલ્યું છે. મેં તેમના આ આ-મંજણી રીઝાર કરી લઈ તેમને જવાબ લખ્યો છે પણ જાણ્યામાં તેઓ ખબર મળતા હોવાથી તેમને મારો પત્ર મળ્યો નહીં હોય પણ ધણું કરીને કમનસીબીથી તેમને પહોંચી ચુક્યો હશે. ”

“ બેશક હિઝ એકસેલ્સી મુનીરપાશાને આપનો પત્ર હજી સુધી મળ્યો નથી. ” અનવર જે બોલ્યા. “ કેમકે જ્યારે અમે અહીં આવતી વખતે “ ગાલ ” મુકામે એમનાથી મળ્યા ત્યારે તેઓ આપનો જવાબ ન આવેલો હોવાથી ધણાંજ બેચેન જણાતાં હતાં અને અહીં આવવાના વિચારમાંજ હતા પણ જ્યારે તેઓએ અમને આ તરફ જતા જોયા ત્યારે તેઓ અહીં આવવાનું મુક્તતરી રાખી શેખ ખ્વારિજની તરફ ગયા. ”

“ એ બહુ સારું કયું. ” નામદાર શેખે કહ્યું. “ શેખ ખ્વારિ-જને પણ આ લગાઈમાં જરૂર ભાગ લેવો જોઈએ. જો કે તેઓ મારી સાથે અણખનાવ રાખે છે પરંતુ હું આ લગાઈની ખાતર મારા લશ્કરને તેમની સરદારી હેઠળ મોકલવાને તૈયાર છું..... [એક મીનીટ થોભીને] વાર ! હવે મેં આટલી મુદતમાં શું બંદોખરત કરી રાખ્યો છે તે આ-પને ખતાવવા માગું છું. ”

“ ઇરશાદ ” અનવર જે તથા ન્યાઝીબેકે એક સાથે ખુશીના આ વેશમાં આવી કહ્યું એટલે નામદાર શેખ બોલ્યા.

“ ઇરાલીયનોના વિચારો જાણ્યા બાદ તરતજ મેં લડાયક સામગ્રી-નો બંદોખરત કરવા માંડ્યો અને એ બંદોખરતના પ્રતાપે આજે મારું બધું લશ્કર બંધા સર સામાનની સાથે ખિલકુલ તૈયાર થઈ ગયું છે. લડાયક સામગ્રી પુરતા જથ્થામાં ભેગી થઈ છે. અને ખાધા ખોરાકની સામાનનો પણ સારી પેઠે જમાવ થઈ ગયો છે. આજે સવારમાંજ મારા લશ્કરના વડા તરફથી રીપોર્ટ મળ્યો છે કે એક લાખ પચીસ હજાર માણસોનું લશ્કર ધણીજ સહેલાઈની સાથે લગાઈના મેદાનમાં ઉતરી શકે છે. ”

“ ઓહો, આ સંખ્યા કાંઈ નાની નથી ? ”

“ મેં મારા લશ્કરને જુદા જુદા ભાગોમાં વહેંચી નાંખ્યું છે કેમકે ઇસલામીનો જુદા જુદા સ્થળોએ લડાઈ કરવાની ઇચ્છા રાખે છે. ”

“ બેશક એ ખરી વાત છે. ”

“ મારા લશ્કરના અમલદારો પોતપોતાની લશ્કરી ટુકડીઓની ઠ-માન ઉપર તૈયાર થઈને લડાઈની વાટ જુએ છે. હવે હું આપને મારા બધા લશ્કરના વડાની ઠમાન સોંપું છું, અને તેની બધી સત્તા આપું છું. આપની મરજીમાં આવે તેવી રીતે એ મારી ફાજથી કામ લેજો. ”

“ આપની બહુ મોટી મહેરબાની. ”

“ માત્ર એટલું જ નહીં કે હું મારું લશ્કર લડાઈના મેદાનમાં મોકળીને બેસી રહીશ પણ આ લશ્કરની સાથે મારા દીકરા અને બધા કુટુંબીઓ પણ હશે અને ઇનશાઅલ્લાહ હું પોતે બહુ જ જલદી લડાઈના મેદાનમાં આવીશ. એ ઉપરાંત મેં મારા મુરીદો જેવા કે ઝંઝાયા, બેતુ, તવારક, અવલાદે સુન્નેમાન, મુજબિરા, અદાજીલા, બરાઅસા, અવાકિર, મગારિઆ, અખીદાત, ઉબેદા, ખાસા, ફરહાન, હસુન, અને નવાખિર કુટુંબોની પાસે સાંઠની સવાર દોડાવીને લડાયક તથા ખોરાકીના પુરા જ-ની સાથે લડાઈમાં ભાગ લેવાને માટે તૈયાર રહેવાના ફરમાન મોકળી દીધા છે. ”

“ આપનું આ પગલું બહુ જ સ્તુતી પાત્ર છે, ” અનવર બે તથા ન્યાઝીબેક આનંદમાં મલકાતાં બોલ્યા.... “ હવે દુશમનોની પામલી થ-તામાં લગારે વાર લાગશે નહીં. ”

“ ઇનશા અલ્લાહ. ”

“ જુઓ આ ઇશતેહાર મારી તરફથી મારા બધા મુરીદોમાં છુટથી વહેંચવામાં આવ્યો છે. ” નામદાર શેખે એક ઇશતેહાર અનવરબેને આપ્યું એટલે અનવરબેએ એ ઇશતેહાર નીચે પ્રમાણે વાંચી સંભળાવ્યું.

ખિસમિટલા હિરરહેમા નિરરહીમ.

આવિયતુલ કુરોના તરફથી.

ફિરકએ સનોસીના બધા માનનારાઓના નામ.

હમ્દો સનાની ખાદ-અમો તમને ખખર આપીએ છીએ કે નામદાર અમીરસ મોઅમેનીનના દેશમાંથી ઇટાલીયન દુશમનોને હાંકી ઠડાડવા માટે અમોએ બધા કખીલામાં જીહાદની ખખર આપી દીધી છે. આ ખખર મળતાંની સાથે તવારઠ તથા તેજુયા કખીલાના મુજ્જહેદો જીહાદ માટે તૈયાર થઇ ગયા છે. માત્ર આ જો કખીલાના મુજ્જહેદોની સંખ્યા છ હજ્જ-રની છે જેઓ વ્રદન નરી ખનાવટની લડાયક સામગ્રી અને લાંબા સમય સુધી ચાલે એટલી ખાધખોરાકીની સાથે તૈયાર થયા છે. અરબોમાં આ-મના જેવા બહાદુર અને જ્ઞાંબાઝ ખીલ્ત કખીલા નથી. લડાઇ તેઓની મોજ અને મોત તેનું પરિણામ છે. જેવી રીતે ખુદાએ કનેહ આપવાનો તેમની સાથે વાયદો કર્યો છે તેવીજ રીતે તેઓએ મરતાં સુધી પવિત્ર ખિલાફતનાં રક્ષણનો તથા ઇટાલીયનોને ખોતાના વ્હાલા દેશની જુમી-માંથી માત્ર તેમની કખરો ખની શકે એટલીજ જગ્યા આપવા ઉપરાંત એક હિંચ જમીન પણ વધુ નહીં આપવાનો પુરેપુરો ઠરાવ કર્યો છે અને એ કખરોમાં એ બહાદુરોએ ઇટાલીયનોને ખોતાનાજ હાથે ઉતારવાનો નિશ્ચય કર્યો છે. અમો તમને એ બહાદુર કખીલાઓના વિરલાઓનું વર્ણન સંભળાવીએ છીએ. જે વખતે અમોએ આમંત્રણ મોકલ્યું તે વખતે તે-ઓ ખોતાના ખાલ ખચ્ચા સાથે બેઠેલા હતા. જીહાદની હકીકત સંભળતાંજ તેઓ પાક પરવરદિગારની જનાખમાં સિજદામાં પડી ગયા. અને પાક પ-રવરદિગારનો આમાર માનવા લાગ્યા કે તેઓને જીહાદ જેવી આત્યુતમ બ-ક્ષિસ અને નામદાર ખતીફતુલ મુસલ્મેનીનની ખીલાફતના રક્ષણની તક મળી. તે સાથેજ તેમની સ્ત્રીઓએ પણ અમારી પાસે લડાઇના મેદાનમાં જવાની રજા માંગી છે. તેણીઓ ખરેખર એક બહાદુર કખીલાની ખાનુ-ઓ છે. તેણીઓ ઇચ્છે છે કે પુરખોની સાથેજ લડાઇના મેદાનમાં રહી બ-હાદુરી ખતાવી ખુદાની રાહમાં શહીદ થઇએ. અને જન્નતની વારસ ખનીએ વળી તે સાથેજ અમે તમને આ ખખર પણ આપીએ છીએ કે જો આ લડાઇ દસ વરસ સુધી ચાલશે તો એ અમારી દ્રઢતા અને હોમ્મતમાં લ-

મારે ફરક પડશે નહીં. અમારા બહાદુર લડવૈયાની સખ્યામાં અને ખાધા ખોરાકીના સામાનમાં પણ કમી થશે નહીં. અમને પુરેપુરી આશા છે કે અન કરીબ બીજી જગ્યાના મુસલમાન બાઈઓ પણ અમારી નક્ક કરીને જીહાદમાં સામેલ થશે. દવાઈના સુલતાન, દાર ફુરના સુલતાન અને સોડની બાઈઓ પણ બદમાશ ઇશ્લીયનોની સામે જીહાદ કરવાનો એટલી બધી ખુશી ધરાવે છે કે તેનું કાંઈ વર્ણન થઈ શકતું નથી.

આ ઉપરથી અમારી ઉપર આરથા રાખનારા અમારા તમામ મુરી-દોને જીહાદના માટે બોલાવીએ છીએ અને ઠહીએ છીએ કે દોડો આવો અને પાંખો લગાવીને લડાઈના મેદાનમાં પહોંચી જવ દુશ્મનોને પોતાની આબદાર શમશીરના બેહર દેખાડી ઇસલામની આગર બચાવો. ઇસલામની આગર તમારા હાથમાં છે અને ખિલાફતના તખ્તનો બચાવ તમારી શક્તિ ઉપર આધાર રાખે છે માટે આવો અને ખુદાના રસ્તામાં કુરબાન થઈને જન્નતના વારસ બનો. બુઓ ? હુરો તમારી વાટ બેતી હબી છે અને ફિરસ્તાઓ તમારી પાઠ રહોનો આદર સત્કાર કરવા માટે જમીન ઉપર ઉતરી આવ્યા છે. જન્નત તમારા માટે શશુગારવામાં આવી છે અને દોઝખ તમારા બેદીન દુશ્મનોના માટે લડકાવવામાં આવી છે. ચાલો, ચાલો, આવી ઉત્તમ તકને હાથથી ન જવા દો. તમારા માટે બંને બક્ષિસો મોજુદ છે. જે તમે પરવરદિગારના રસ્તામાં કુરબાન થઈ ગયા તો ચહીદ અને જન્નતના વારસ બનશો અને જે જીવતા રહ્યા તો ગાઝી તથા કોમી ફિદાઈના પવિત્ર નામથી ઓળખાશો માટે બાઈઓ ! વાર કરવી ન મોઢીએ, આવો અને જલદી આવો અને આવતી વખતે પોતાના ખાલ બચ્ચા તથા મા બાપથી હમેશાના માટે વિદાય રાખે આવો એજ.

હીં તમારો હિતેચ્છુ.

એહમદ સનોસી.

અનવરબે જ્યારે આ ઇશ્તિહાર વાંચી રહ્યા ત્યારે ન્યાઝી બેકે પુસ્ત બેશની સાથે ઠહયું.

“ ખરેખર આ ઇશ્તિહાર બહુજ અસરકારક છે. ”

“ હું માત્ર તરફથી બધી કાશીશો કરી રહ્યો છું હવે તેને પાર પાડી, ફતેહમંદી આપવી ખુદાના હાથમાં છે. ”

“ ઇનશાઅલ્લાહ ફતેહમંદી અમનેજ મળશે. ”

“ ખુદા એવુંજ કરે ” બધા હાજર રહેલાઓએ નામદાર શેખના મુખમાંથી આ વાક્ય સાંભળીને એક સાથે કહ્યું.

“ આમીન. ”

આ વાતચીત થઇ રહી હતી એટલામાં મસજીદમાંથી અસગની ગાંઠ સંભળાતી એટલે બધા જણા શેખની સાથે નમાઝ અદા કરવા માટે મસજીદમાં ગયા.

જંગે ત્રીપોલી

ભાગ ૪ થો.

ઘણાંજ ટુંકા સમયમાં સુંદર ફેટો સહિત બહાર પડનાર છે માટે અગા-
ઉથી ગ્રાહક તરીકે નામ નોંધાવો.

કી. બાર આના પોસ્ટેજ જુદુ.

નિઝામીયા બુક ડેપો.

પાંચપટી-અમદાવાદ.

પ્રકરણ ૩૬ મું.

દુખી દારતાન.

દારતાં મેરી નાં છે સુન્નેવામો કે લિયે.

સારે આલમસે નિરાલા માજરા રખતાહું મે.

“ અસગર! તમારી ઉદારી કેમ દુર થતી નથી? ”

“ સખીહા! ઉદારીનું દુર કરવું કાંઈ મારા હાથમાં છે? ”

“ કેમ બત્તા નથી? તેનું કાંઈ કારણ? શું દર વખતે ગમ અને અસોમતા રહેવા માટેજ માણસને પડવામાં આવ્યો છે? ”

“ હા, મને તો એટલાજ માટે ખનાવ્યો હોય એમ લાગે છે ”

“ તો શું તમે જન્મથીજ એવા છો? ”

“ ના, જન્મથીતો નહીં પણ જીંદગીના મોટા ભાગ આવીજ રિયતીમાં વિત્યો છે. ”

“ પણ એમ થવાનું કાંઈ કારણ? ”

“ શું કહું? કાંઈ કહેવા જેવું હોય તો કહુને? ” અસગરે હાથ ડારો નાંખતા કહ્યું. “ અને જો કહાય કહું. તો તેને સાંભળીને તમે શું કરશો? તમોને રંજ થયા વિના રહેશે નહીં અને મારા બુના જખમ બરાઈ આવશે. કહો સાંભળાયી તમને શું કાયદો? માટે જયારે મને આવીજ હાલતમાં પડી રહેવાદો ”

“ તમોને આવી રીતે એયેન બેઈ હવે હું સાંભળ્યા વિના રહેનાર નથી. ” સખીહા હઠ કરતાં બોલી “ તે દીવસે સોહેલના આવી જવાથી વાત અટકી પડી હતી, અને પછી આજ સુધી વાત ફરવાની તક મળીજ નથી માટે આજે તો હું સાંભળ્યા વિના રહેનાર નથી અને તમને સાંભળાવ્યા વિના મુકતાર પણ નથી. ”

“ વાર, તમે હઠ કરોહો તો હું સબળાવું છું પણ એક શરતની સાથે ”

“ કઈ શરતે ? ”

“ મને અહીંથી જવાદો ”

“ એ નહીં જાને ! તમારું જવું તમારી તંદુરસ્તી ઉપર આધાર રાખે છે. જ્યારે તમે પુરા તંદુરસ્ત થઈ જશો ત્યારે તમને અહીંથી જવા દેવામાં આવશે. ”

“ પણ જો હું અહીં આવીજ રીતે પડી રહેવાથી મરી ગયો તો ? ”

“ હું તમને મરવા નહીં દઉં ” સખીદાએ હસ્તા હસ્તા કહ્યું. ”

“ પણ આવી રીતે પજવવાથી શું ફાયદો ? ”

“ બસ એજ કે તમે તમારી હકીકત કહો ”

“ અને તે પછી મને રાત મલશેને ? ”

“ એ વાતનું નિરાકરણ પછી થશે, હાલ તરત ઠાંધ કહેવાય નહીં ”

“ આહ સખીદા ! ” અસગરે લાંબો હાથકારો નાંખી કહ્યું
“ જો તમે મને લાચાર કરીને મારું દુઃખી દારતાન સાંભળવા માંડો છો તો સાંભળો પણ ઠાળવું પથરનું કરીને સાંભળજો ”

આ સાંભળીને સખીદા અસગરનું દારતાન સાંભળવા માટે પોતાનું બધું ધ્યાન તેની તરફ લગાવીને બેઠી અસગર એક વધુ હાથકારો નાંખી નીચી નજરોએ સખીદાને જોતાં બોલ્યો.

અખ ચેહી દિલહે જો શમ્મે મેહદિલે ઉન્નીદમા

દર્દદાયે માસ છસમેં જળજળ રખતા હું મેં ”

“ આપ આટલા બધા નિરાશ શા માટે થાવો ” સખીદા ધીરજ ગાપતાં બોલી “ મુસલમાનેં ઠી પણ નિરાશ ન થવું જોઈએ ”

“ હાથ સખીલા ! તમે શું જાણો ?

મુનહસિર મરનેપે હો જીમ્મી ઉમીદ
ના ઉમીદી ઉરકી દેખા ચાહીયે ”

“ ઓ મારા ખુદા ! ” સખીલાએ કહ્યું. “ આપ તો નકામા
ધમરાવજો ? હીમત અને ધીરજથી શું થવું નથી ? ધીરજ ધરા,
ધીરજ ધરા.

હીમત કરે ઇનસાન તો કયા હો નહીં સકતા

“ હુ ઓ બધું સમજુ છું પણ ” અસગર બે.બો.

સહેલ હોના મેરી મુશકિલ કા બોહોત મુશકિલ હે
કામ દુશવાર વો નિકલા જમે આસાં સમજા ”

“ વાર હવે આ પટપટારો મુઠીને દાસ્તાન કહી નાખો. ખુદાથી ના ઉમીદ
ન થવું જોઈએ. તે જો ચાહે તો મડદાને જીવતાં કરી આપે ”

“ હા, જો તે મહેરબાન થાય તો મારા ઉપર પડેલી આફત પણ
દુર થાય. ”

“ આપ કહોતો ખરા, ખુદા સહ સારું કરશે ”

“ ખુદા તમારું કહેવું મુમારક કરે, પણ મને તો આશા નથી. ”
અસગરે નિરાશામાં બે.થા ખાતાં કહ્યું. “ પણ તમે તમારે સાંભળો.
હું અસલમાં બેશતનો રહેવાશી છું. મારા મરહુમ બાપ લુગડાનો વ્યાપાર
કરતા હતા અને તેમનું બધું લેણદેણ જર્મન બેંકની સાથે ચાલતું
હતું ”

“ આપના પિતાનું નામ ? ” અસગરની વાત કાપતાં સખીલાએ પુછ્યું
એટલે અસગરે કહ્યું. “ અમદુર્રમહ મારા બાપનું નામ હતું ”

આ નામ સાંભળીને સખીલા કાંઈક વિચારમાં પડી અને જાણે કાંઈ
વાત યાદ કરી હોય એમ બારે સોચ કરવા લાગી પણ ફરી તરતજ
કાંઈ યાદ આવવાથી બે.લી “ આગળ કહે જોઈએ. ”

“ ભોમ તોમે જર્મન બેડે દેવળું કાઠયુ તેથી અમારા વા. રો
 ધણુંજ નુકસાન વેઠવું પડ્યું એટલે મારા બાપ બેસત તજીને ખીજ જગ્યા-
 એ ચાલ્યા જવાને સાચાર બન્યા. તે વખતે મારી વય પાંચ છ વરસની
 હશે અને હું મહેલ્લાના એક મદરેસામાં બજીતો હતો. મારા બાપને બેસત
 મુકે છ મહીના પણ વિત્યા નહીં હોય કે તેમને ઇસકન્દરીયામાં એક
 સારી નોકરી મળી ગઈ. નોકરી ઉપર ચઢ્યા બાદ ચારેક મહીના થયા
 હશે કે તેઓએ ઉપરી અમલદારોને રાજી દરી પ્રગોશનની સાથે કરે. છ
 હરમાં બહાલી ઠરાવી લીધી. જ્યારે તેઓ ઇસકન્દરીયાથી કરે. ત્યાં ત્યારે
 તેઓએ મને મારી અંમા તથા મારાથી એક વરસ નાની મારી બેનને
 પણ કરે. બોલાવી લીધા. સખીદા ! હવે અહીંથી મારું દુખી દારતાન થય
 થાય છે અત્યાર સુધી જે ઠાંઠ કહ્યું તે મારા દુખી દારતાનનો દીખાવો
 હતો. ”

“ ઠીક, હવે કરેમાં આવીને શું થયું તે દરમાવો ? ”

“ કરેમાં આવીને અમે એક ધરમાં રહેવા લાગ્યા. અમારા ધરની
 પાસે મુન્નુદદીન નામના એક ત્રીપોલીવાસી અરખનું ધર હતું. તેમને ચાર
 દીકરા અને એક દીકરી હતી. ” અહીં પહોંચીને અસગરે એક લાંબો હા
 ચકારો નાંખ્યો અને તે બાદ બોલ્યો. “ તે છોકરીનું અસલ નામ તો
 મને યાદ નથી પણ બધા જણાં લાડમાં સખી સખી કહેતા હતા. મારું
 કર્મો સખીનો ચહેરો તદ્દન તમારાથી મળતો હતો અગર જે આજે સખી
 દુનિયામાં જીવતી હોય તો હું જરૂર કહીશ કે તે તમે છો. ”

“ વાર આગળ કહો ? ” સખીદા હસ્તા હસ્તા બોલી.

“ તે ધરમાં રહ્યા બાદ અમ તે મહેલ્લાના મદરેસામાં બજીતવા
 બેઠા. હું મારી બહેન અમીતાની સાથે બજીતો હતો અને સખી તથા તેના
 ભાઈ પણ તેજ મદરેસામાં બજીતા હતા. એમ તો અમે શાખ પાડાશી
 હતા પણ હવે એકજ મદરેસામાં બજીતા હોવાથી આખો દીવસ સાથેજ
 પસાર કરતા હતા. આવી રીતે એક સાથે રમતાં રહેતાં અમે એક ખીજ
 ના પકા બાદખંધ બની ગયા. પાંચ છ મહીનામાં અમે સપળામાં એવો
 સ્નેહ રૂઢ ગયો કે બસ તેનું ઠાંઠ વર્ણન કરી શકતો નથી. સખીના ત્રણ
 માંધ મોટા હોવાથી અમારામાં બેળાતા નહોતા પણ તેનો નાનો ભાઈ

સદંદ અમારી બગબગીનો હોવાથી તે અમારી સાથે રમવામાં સાથ આપતો હતો. હું મારી બહેન અમીના અને સખી તથા તેનો બાઈ સદંદ અમે ચારે જણામાં એટલો બધો ગાઠ રોઢ બંધાયો હતો કે કઠાય ચારમાંથી એક ન હોય તો અમારામાંથી એકને પણ સારું લાગે નહીં આવી રીતે એક વરસ પસાર થઈ ગયો પછી તો એવી હાલત થઈ કે અમે ચારે જણા એકજ જગ્યાએ ખાવા પીવા અને રહેવા લાગ્યા. અમે ચારે જણા માં કાને એકબીજાથી વધારે મોહોખ્યત હતી તે કહી શકતા નહોતા પણ એમાં લગારે શક નથી કે હું સખી ઉપર શીદા હતો અને સખીમારા ઉપર અતી મોહોખ્યત રાખતી હતી જો કે અમે બંને બાળક હતા મોહોખ્યત શું વસ્તુ છે તે અમે સમજી શકતા નહોતા પણ હું સખી । મહેરાનો છુપ્યો હતો અને તે મારા વિના એક પણ પછુ રહી શકતી નહોતી. ખુબસુરતી અને બદ સુરતી શું છે તેને હું સમજી શકતો નહોતો. રૂપ કાને કહે છે તેની સખીને પણ ખબર નહોતી પણ અમે બંને જણને એક બીજાનો ચહેરો બહુજ પસંદ હતો. એક બીજાનો ચહેરો જોઈ પાર વિનાના આનંદ મળતો હતો. તે વખતે મારી વય આઠેક વરસની હતી અને સખીની એકાદ વરસ નાની હતી, પણ અમારા આજ સમજ દિલો ઉપર મોહોખ્યતે પુરેપુરો કબજો કર્યો હતો. અને અમે બંને જણ આટલી નાની વયથીજ એક જીવ થઈ ગયા હતા. "

અસગરની આ હકીકત સાંભળતી વખતે સખીદાની આંખોમાં આંસુ બરાબ આંખા હતા. કાણુ જણે તેણીને આ વખતે શું યાદ આવ્યું હતું? તેણી પોતાના આંસુએને શકવાની કોશીશ કરતી હતી પણ આંસુઓ નીકળીને ગાલ ઉપર વહેતા માંડ્યા. અસગરને જો સખીદાની આવી હાલતની ખબર પડતી તો કાણુ જણે તે કેવા સવાસો કરતો પણ અત્યારે અસગરને પોતાના તન બદનની લગારે ખબર નહોતી. અત્યારે તે પોતાની આગલી હકીકતથી એવો બે બાન થયો હતો કે સખીદાના ચહેરા ઉપર પ્રગટી નીકળેલા અકસોસીના જુસ્સાને જોઈ શક્યો નહી. તે પોતાના જમ્બણુની હકીકત કહી રહ્યો હતો અને એ સિવાય તેને બીજી વાતની ખબર નહોતી તેણે પોતાના એજ જુસ્સામાં પોતાના દારતાનને આગળ લંખાવતા કહ્યું.

“ સખી અને મારી મોહોખ્યત એવી મજબુત થતી ચાલી કે અમે જાને જણા એક કલાકના માટે પણ જુદા થતાં નહોતાં ઘણી વખતે એવું થતું કે મારી મા કાંઈ ઝોળખાણ પીછાણવાળાને ત્યાં જતી અને મને લઈ જવા ચાહતી તો હું કદી પણ એકલો જતો નહીં જો સખીને સાથે લેવામાં આવતી તો હું ખુશીની સાથે જતો હતો એવીજ રીતે સખી પણ ફરતી હતી. એ ઉપરાંત અમારી મોહોખ્યત એટલે દરજે વધી ગઈ કે એક દીવસે ભોગભોગે મને તાવ આવી ગયો. એ જોઈને થોડીજવારમાં સખી પણ તાવમાં સપડાઈ પડી. એક વખતે મને બદલજમી ધમ્મ ગઈ એટલે મારા પિતાએ મને મદરેસામાં ન મોકલ્યો. સખી અને અમીના મદરેસામાં ગયા હતાં. હજુ મદરેસામાં ગયાને એક કલાક પણ વિત્યો નહીં હોય કે સખીની તખીયત પણ બગડી ગઈ અને તેણી ઘેર ઉપર આવી પહોંચી એવીજ રીતે એક વખત મારી આંખો દુખવા આવી અને લગભગ હું સવા મહીના સુધી ખીમાર રહ્યો. સખીહા! તમે સાંભળીને અજબ થશો કે સખી પણ મારી સાથેજ સવા મહીના સુધી આંખોની ખીમારીમાં સપડતી રહી ટુંકમાં એટલુંજ કે અમારી મોહોખ્યતની કાંઈ હદ રહી નહોતી જ્યારે હું આજ કાલ પાછલા સમયને યાદ કરું છું ત્યારે મારા અજબખી નો પાર રહેતો નથી અમે જાનેમાં આવી રીતે ગાઢ રોગ બંધાવાના સખીને હું ખીલકુલ સમજી શકતો નથી પરંતુ જ્યારે આજ કાલની હાલતને જોઉં છું ત્યારે મને જણાઈ આવે છે કે અમારી નાન પણની મોહોખ્યત આખી જીંદગીના દુઃખનો દિવાલો હતો. ”

અસગર પોતાનું દાર્તાન કહેતી વખતે ઉશકેરાઈ ગયો હતો. તેની આંખોમાંથી ચોધાર આંસુ પડી રહ્યાં હતાં. તેણે ઘણાંજ ગમગીન અવાજમાં કહ્યું. “ સખીહા! હવે વધુ ન પુછો? આ દુઃખી દાર્તાન કહેવા જેટલાં મારામાં શકિત નથી. મારું દિલ બેચેન છે આંખોમાંથી વગર અચઠાયે આંસુની ધારાઓ વહે છે અને માથામાં ભારે વેદના ધમ્મ રહી છે. ”

“ અસગર! આ દુઃખી દાર્તાનને અધુરું ન મુકો? ” સખીહાએ પોતાની ઝોલણીથી આંખનાં આંસુઓ નુકીને ભારે સાદમાં કહ્યું. “ આ દાર્તાને મારા ઉપર બહુ ભારે અસર થઈ છે. માટે એને પુરું કરો. ”

“ જો તમારી એવીજ ઇચ્છા છે તો સાંભળો ” અસર રડતાં રડતાં બોલ્યો. “ સખી અને મને આવી રીતે મોહાવ્યત કરતાં એક વરસ વીતી ગયો. ધર્માં રમતાં, કુદતાં, મદરેસામાં જતાં, ઉડતાં, બેસતાં પરંતુ પ્યાર કે મોહાવ્યત અમારા કોઈ પણ કામમાં આડે આવતી નહોતી તે ધીમે ધીમે અમારા દિલમાં ધર કરી રહી હતી તેનો અસર અમારા ઉપર બિલકુલ થતો નહોતો તેમજ જુદાઈ શું છે તેને પણ જાણતા નહોતા. અને જો જુદાઈ થશે તો અમારા ઉપર શું શું ગુજરશે તે પણ સમજી શકતા નહોતા. પ્યાર દિનપ્રતિદિન વધુ અસર કરી રહ્યો હતો અને સમજી ન શકાય તેવી રીતે અમે જાને જણુને પોતાના મનાવી રહ્યો હતો. અમે જાનેના માતપિતા અમારી સ્નેહની વાતથી અંજાણુ નહોતા પરંતુ તેઓ અમારા આ પ્યાર અથવા સ્નેહને અવગણતા એક પયારની પેઠે સમજતા હતા. તેથી તેઓએ કોઈ પણ દીવસે એકથી બીજાને જુદો કરવાની કોશીશ કરી નહીં પણ હાથ ! કિસ્મતની કરામતો જુદીજ છે. અમારા આ કુદરતી પ્યાર ઉપર પણ આક્રમણની વાદળી ઘેરાઈ. જે વાતનો વિચાર આવતાંજ પયારના પાખીડાઓ ઠડોલ કરવાનું મુકી દઈ બે ચેન બની જાય છે તે વાત નજરે આગળ આવવા પામી. જે વાતનો સ્વપને પણ વિચાર કર્યો નહોતો તે વાતને થતી જોઈ અમારા જાનેના ભાન ઠેકાણે રહ્યા નહી. એટલે મારા પિતાની કેરોથી બદલી થઈ ગઈ અને તે જો અમને બધાને કેરોમાંજ મુકીને ઇસ્ટન્ડરીયા આપ્યા ગયા. આ વાતને ત્રણ મહીના વીત્યા હશે કે એક રોજ સખી કોલેરાના જીવલેણ રોગમાં પટકાઈ પડી. તેણી પોતાની પથારી ઉપર માંછલીની પેઠે તરફડીયા ખાઈ રહી હતી. અને હું બેચેન બનીને તેની સેવા ચાકરી કરી રહ્યો હતો એ દલામાં મારા પિતાનો તાર આવ્યો જેમાં તેઓએ લખ્યું હતું કે હું કાલે બધા કુટુંબને લેવા માટે આવીશ આ તારની હકીકત જાણનાજ મારા ઉપર વીજળી તુટી પડી હોય એવો અસર થયો. આ મારી જીંદગીમાં પહેલોજ દીવસ હતો કે મેં જુદાઈના અસરને ઓળખ્યો. અત્યાર સુધી તો જુદાઈનો સ્વપને પણ વિચાર આવ્યો નહોતો પણ પિતાના વારથી હવે મને જુદાઈનું દુખ કેવું હોય છે તે જણાયું. માત્ર જુદાઈનો વિચાર આવતાંજ મારા હોશ ઉડવા લાગ્યા. હું સખીથી જુદો પડીશ, તેનો ચહેરો જોવા નહીં મળે. તેની સાથે રમવાનું, રહેવાનું ખાવાનું વિગેરે નહીં બને એ વિચાર મને ગાંઠો

જનાવવા માટે પુરતો હતો. સખીને કાલેરા જેવી જીવ લેણુ ખીમારીમાં પ-
ની મુઠી ચાટવા જવાનું કેવી રીતે જનશે ? અને હું એ દુખ કેવી રીતે
સહન કરી શકીશ, એ વાતની વાદ આવતાં મારા મનમાં કાંઈને કાંઈ થતું
હતું સખી આ વખતે તદ્દન બેશુદ્ધ હતી. આ દુખદાયક સમાચાર સાંભ-
ળવા જેટલી તેનામાં શક્તિ નહોતી અને આવા સમયે સંભળાવાનું મુના
સખી પણ નહોતું એટલે હું લાચાર થઈ ગયો આ દુખ એવું, હવું કે
સખી વિના બીજાને કહી શકતા નહોતો તેથી લાચાર ન બનું તો શું કે
ર ? તે આખો દીવસ અને રાત ઘણીજ બેચેનીમાં પસાર કરી. ખીને
દીવસ થતાં ક્યામવનો મુકાબલો થયો. મારા પિતા અમો જવાને લેવા મા-
ટે આવી પહોંચ્યા મારી માએ સર સામાનના પડેલાંથીજ બાંધીને મુકકું
હવું એટલે માત્ર સ્ટેશન ઉપર જવાનીજવાર હતી. મારા પિતા આવ્યા અ-
ને આવતાની સાથેજ સ્ટેશનપર જવાની તક્યારી કરવા લાગ્યા. આ બેઠકને
મેં વિચાર કર્યો કે જે હું તેમને સખીની સ્થિતિનું કહું તો કદાચ તેઓ
પોતાના વિચાર એક બે દીવસ માટે મુજતબી કરી દે. આ વિચાર કરીને
હું ઘણીજ દિવસગીર ચહેરા બનાવીને મારા પિતાની પાસે ગયો અને નીચી
નજરોએ ઘણીજ ધીમા સ્વરે કહ્યું. “ અબ્બા ! સખીની સ્થિતિ ઘણીજ
નાજુક છે ” મારા પિતાએ તરતજ જવાબ આપ્યો. “ બેટા ! અલ્લાહ
સારા કરશે. ” એટલું બોલી તેઓ પોતાના કામમાં ગુંથાઈ ગયા. અને હું
મારું હુણુ મોહકું લઈને તેમની પાસેથી ખસી ગયો. તેમનો આ જવાબ
મારા કાળજમાં તોરતી પેઠે પેસી ગયો પણ હું શું કરી શકતો હતો, લા-
ચાર બની ગયો મારા પિતાએ રેલગાડીનો વખત થતાંજ ગાડીઓમાં સામાન
ભરવા માંડ્યો. એટલાવારમાં હું ઘણું વખતે મરણ પથારીએ પડેલી સખી
ને બેઠ આબો. હવટે લાચાર સ્થિતિએ હું મારા કાળજ ઉપર પથથર
મુકાને ગાડીમાં બેસી ગયો. અને માતપિતાની સાથેઈસકન્દરીએ ગયો. ”

અસગર અહીં સુધી પહોંચીને ચુપ થઈ ગયો. તેની આંખો લાલચો
બ થઈ ગઈ હતી અને ચેહેરા આંસુઓથી બીજાયતો હતો. ચુપ થઈને તે
જો પોતાનો હાથ દિવ ઉપર રાખ્યો અને વારે ઘડીએ તેને દબાવી રહ્યો
હતો. સખીહાની સ્થિતિ પણ એવીજ હતી. તેણીએ પોતાની આંખોના
આંસુ પુઝી નાંખ્યા અને પછી રોડના અવાજે અસગરને કાંઈ કહેવા ચાહ-
તી હતી કે ધરતું બાંધણું ઉઘડ્યું અને તેમાંથી ઘણીજ ગુસ્સાના આ

વેશમાં બઠાવઠાટ કરતો સોહેલ ધરમાં દ્રાખલ થયો. સોહેલને ધરમાં આ વલો બેઠા બંને જણુ તેની સામે બેવા લાગ્યા. પણ સખીદાએ તરતજ પોતાના દિલની સ્થીતીને છુપાવતાં પુછ્યું.

“ સોહેલ શું છે ? ”

“ આજે ફરી ઇટાલીયનોએ એક વધુ જીલમી કામ કીધું. ”

“ શું છે ? સોહેલ શું છે ? ” બંને જણાંએ ગભરાઇને પુછ્યું.

“ એકમદ ગવ્વાસ નામનો મારો એક મિત્ર જરમન ઠાઉતસીલ ખાતા માં અરદાસી હતો તેને ઇટાલીયાનાઓ પકડી ગયા છે. ”

“ કયા આરોપસર તેને પકડવામાં આવ્યો છે ? ”

“ તેણે એક ઇટાલીયન સીપાહીના જીરમાં સંગીન બેંકી દીધી હતી. ”

“ તેણે આવું જીલમી કામ શા માટે કીધું ? ”

“ તેણે જે કાંઈ કર્યું તે જરાજરજ કર્યું હતું. ” સોહેલ ગુસ્સાના આવેશમાં બોલ્યો. “ આ બદમાશ સીપાહીએ તે મારા મિત્રની સામે એક અરજ સ્ત્રી અને તેના માત્ર એક વરસના બાળકને શહીદ કર્યા હતા. ”

“ હાય, હાય, તે જીલમીને બાળકની દયા પણ ન આવી ? ” સખીદા તથા અસગર બંને જણુ દિલગીર થતાં બોલ્યા. “ ગિયારી અબજાએ પણ શું ગુનાહ કર્યો હતો. ? ”

“ માત્ર તેણીનો એટલોજ ગુનાહ થયો હતો કે તેણીએ બદમાશ સીપાહીના કહેવાથી પોતાના ચહેરા ઉપરથી નકાળ ઉઠાવી નહોતી ? ”

“ અફસોસ ” અસગર ગુસ્સામાં આવીને બોલ્યો. “ ગવ્વાસે બહુજ સારું કયું. તે બદમાશને અબજાજીતી ઉપર હાય ઉઠાવતાં શરમ ન આવી ? ગવ્વાસની જગ્યાએ હું હોત તો હું પણ તેની સાથે ગવ્વાસની પેઠેજ વર્તીત કરતો. ”

“ ખરેખર એમજ કરવું હતું બસકે એથી પણ વધારે શિક્ષાને તે ધોત્ર હતો. ”

“ પણ જોઈએ હવે ગવ્વાસની સાથે આ લોકો કેવો વતાંવ કરેછે ? ”

“ પણ સોહેલ ! તમેજો ગવ્વાસને છોડાવી કેમ ન લીધો ? ”
અખીલાએ સોહેલને કહ્યું.

“હું કવી રીતે છોડવનો ? હું માત્ર એકલો અને તેઓ દસ જણા, મારી પાસે એક લાકડી સરખી તલો અને તેઓ હથીયારખંધ, જો હું કાર્મ છોડવવાની કોશીશ કરતો તો તેઓ મને પણ પકડી જતા તેથી ફરી ગુતમારી સેવા ચાકરી અને મીયાની દવાદાર કાણુ કરતો ? ”

આ સંભળી સખીલા ચુપ થઈ ગઈ અને અસગર ગુસ્સાથી કાંપવા લાગ્યો સોહેલ અસગરના ખાટલા ઉપર આવતો બેઠો એટલે સખીલા અંદરના ઓરડામાં જઈને કામઠાજમાં ગુંથાઈ.

દરેક ગુજરાતી જાણનાર ઈસલામી ભાઈઓએ વાંચવું.

કુરઆને મજીદ.

(ગુજરાતી તરજુમા તથા ટુંક તફસીર સાથે.)

પવિત્ર કુરઆને મજીદનો ગુજરાતી તરજુમો ધણીજ સારી રીતે અને સર્વ કોઈ સમજી શકે તેવી રીતે ધણીજ મહેનતથી કરવામાં આવ્યો છે અને દરેક જગ્યાએ કુરાને મજીદની ખારીદીઓ આગળ ટુંક તફસીર લખી પુરેપુરી સમજણ પાડવામાં આવી છે.

અરબી ઇમાસ્તના સાથે ગુજરાતી તરજુમો આપવામાં આવ્યો છે. ઉંચી અંગ્રિજી બાંધણીના મજબુત તથા સુંદર કપડાના બે વોલ્યુમમાં પુરા કુરઆને મજીદનો તરજુમો દાખલ કર્યો છે જે દરેક ગુજરાતી જાણનાર ઇસલામીએ ખાસ પોતાની પાસે રાખી વાંચવું જોઈએ. હદીઓ રૂ. ૮-૦-૦ પોષ્ટેજ ખર્ચ જુદુ હદીયા પેટે રૂ. ૨-૦-૦ અગાઉથી મોકલી આપવા જોઈએ.

નિઝામીયા બુક ડેપો પાંચપટ્ટી-અમદાવાદ.

પ્રકરણ ૪૦ મું.

હમદર્દીના જ્ઞેશ.

ઓ અઝવે બદર આવન્દ રોઝગાર

દિગર અઝવહારા નમાનદ કરાર

અમે તે વાક્યને બહુ ઠીક શકતા નથી? પણ ખરેખર તે ચમત્કારિક અને ખુદાઈ શક્તિથી ભરેલું વાક્ય હતું. જેણે સેંકડો વરસોથી વિખુટા પડેલા જોને અને લાંબા સમયથી રીસાયલા માણસોને માત્ર જોન જોતામાં એક કરી દીધા “મુસલમાન જોકે ‘બીજના ભાઈ છે’” આવી કેવું અસરકારક વાક્ય? આ વાક્યમાં કેટલી બધી ખેચાણ શક્તિ અને કેટલો બધો પાર ભરેલો છે. બહે તે કોઈ પુર્વમાં રહેતો હોય કે પશ્ચિમમાં ઉતરતો રહેનાર હોય કે દક્ષિણનો ચીનાઓની પેઠે સફેદ રંગનો અને ખુબ સુરત હોય કે કાળા તવા જેવા સીધીની પેઠે બદલુરત હોય પણ જો તે મુસલમાન હોય તો અમારો ભાઈ છે. અમે તેના દુખ દર્દમાં હારસેદર છીએ અને તે અમારી ચઢતી પડતીનો ભાગીદાર છે. તેની માલમિલકત અમારી માલમિલકત છે, અને અમારી માલમિલકત તેની છે. તે અમારો છે અને અમે તેના છીએ. અમારી જીંદગીમાં તેનો વાળ વાંકો કરી શકે એવી કોઈમાં પણ શક્તિ નથી પરંતુ તેની અમને ખબર પડતી જોઈએ. તેનાં દુખદર્દની અમને ખબર પડે અને જો અમે તેનું દુઃખ દર્દ ટાળવાની શક્તિ ધરાવતા છીએ તો ફરી અમને તેની મદદથી કોઈ રોકી શકતું નથી? અમારી માનવ ત ખિલાફતને અને તેના તાગાના ઇલાકાને કોઈ પચારી પડવા ચાહે અને તેની અમને ખબર પડે તો શું અમને દિલગીરી નહીં થાય? શું અમે એ ખબર સાંભળીને અમારા દુઃખમાં સપડાયલા ભાઈઓની મદદથી ગાંફલ રહીશું? નહીં એમ કહી નહીં બને પણ અમે જે રાજ્યના તાગામાં વસતા છીએ તે રાજ્યના કાયદા કાનુનથી વિરુદ્ધ ન હોય તો અમે દરેક જાતની મદદ આપવાને પાછી પાની કીશું નહીં કેમકે અમને અમારા ભાઈઓની મદદ કરવા માટે ખુદાતઆલાએ હુકમ આપેલો છે.

એજ કારણસર ઇટાલીએ આપેલા અલ્ટીમેટમના સળખે ઇમલામી દુનિઆની શાન્તીમાં અશાન્તી વ્યાપી રહી છે. આખી દુનિઆના ખુબ ખાંચરે વસ્તા ઇસલામીઓના કાન લગાઈની વાતો સાંભળવાને બેચેન બની ગયાં છે, ચારે બાજુથી મદદ અને આશરો આપવાના ઉદ્દેશો સાંભળાઈ રહ્યા છે. આજે તે મુખારફ દીવસ છે કે નામદાર ખત્રીકતુત્ર મુસલમાન અમીરલમોઅમેનીન સુલતાનુલ મોઅઝઝમ ખલ્દુલ્લાહો મુત્રકાહુવ હશમતોહુની સેવામાં ઇસલામી હમદર્દીનું વર્ણન થઈ રહ્યું છે અને તે નામદાર એ હમદર્દીનું વર્ણન સાંભળી આફ્રીનના ઉદ્દેશો કાઢી રહ્યા છે.

અત્યારે કિવસના ત્રણ વાગ્યા હશે નામદાર સુલતાનુલ મોઅઝઝમ ખત્રીકતુત્ર મુસલમાન ઝોહારની નમાઝ અદા કરીને પોતાની ઓફીસના સુંદર શણગારેલા ઓરડામાં એક સોનેરી કુરસી ઉપર બિરજમાન થયા છે. એ નામદારની જમણી બાજુએ પ્રાઇવેટ સેક્રેટરી નઇમ પાશા ઉભેલા છે અત્યારે નઇમ પાશા જુદા જુદા ખાતાના પ્રવાનોની તરફથી આવેલા રીપોર્ટોના ખુલાસો એ નામદારને સંભળાવી રહ્યા છે. રીપોર્ટોના ખુલાસાનો દરેક શબ્દ ધણીજ ગંભીરતાથી સાંભળતાં નામદાર સુલતાનુલ મોઅઝઝમે એક વાક્ય ઉપર હસ્તા ચેરુરે ફરમાવ્યું.

“નઇમપાશા ! આ બખ્શ તો ધણીજ આનંદ આપનારી છે ”

“ બેશક ” નઇમપાશા બેલ્યા. “ આપણી સાથે ઇટાલીએ જે ચાલ ચલાવી છે તેથી આખી દુનિઆના મુસલમાનોમાં નવાન જુમ્હો પ્રગટી નીકળ્યો છે. તેઓ બધા એકી અચાજે તખતે ખિલાફતની સાથે પોતાની પુરેપુરી હમદર્દીના ઉદ્દેશો બાહર પાડી રહ્યા છે. અત્યારે હું આપ નામદારની સેવાનાં પ્રદેશ ખાતાનાં પ્રવાનના રીપોર્ટોના ખુલાસો રજુ કરું છું જે સંભળવાથી આપ નામદાર દુનિઆના મુસલમાનોની હમદર્દીનો અંદાજો કરી શકશો.

“ વાર સંભળાવો. ”

“ અલજીરીયાથી અમીર મોહમ્મદ પાશાએ અરજ મોકળા છે જેમાં તેઓ અરજ કરે છે કે તેમને ત્રીપોલીમાં આવવાની રજા આપવામાં આવે

કે તેઓ મુસલમાનોને લડાઈના માટે તકવાર કરવાની ફાજાઈ કરે. તેઓ લખે છે કે “ હું અમીર અબ્દુલ ઠાકરનો દાકરો છું મારા પિતાએ પચીસ વરસ સુધી ફ્રાન્સને જ પીને ખેંચવા દીધો નથી તો હું ઇનશાઅલ્લાહ ઇટાલીયનોને પચાસ વરસ સુધી શમશરિ મસલામના નેહરો ખતાવી ચકુંકું. ” એ ઉપરાંત મજબૂર અમરે લડાઈના ખર્ચ માટે એક હજાર પાઉન્ડ મોકલી આપ્યા છે.

રશીયાના મુસલમાનોમાં અનદદ ગ્રેશ વ્યાપી રહ્યો છે. તેઓ મોહબ્બને મસલામના સગમે આપણા મદદના માટે મોટી રકમો ફંડમાં ભરે છે અને લડાઈમાં ભાગ લેવા સાર મુજતહેદો બેગા કરી રહ્યા છે. વળી તેઓએ ઇટાલીના માલને એકદમ બોયકોટ કરી દીધો છે.

માલીશુર અને ઉનાવની લડાયક પ્રજા જે કાલ સુધી આપણી સાથે લડી રહી હતી તે આજે આપણા હીમાયતમાં લડવાને તકવાર થઈ ગઈ છે.

મીસરમાં અબ્દુર રહેમાન રહેમી બેઠ અને ઇબ્રાહીમ પાશા પંદર પંદર હજાર માણસોનું લશ્કર લઈ ઉલમાની જુઝની સાથે ત્રીપોલીની તરફ જનારા છે.

ઇરાનના શીયા મુસલમાનો પણ આપણી મદદ કરવાને ખેતાબ ગની રહ્યા છે તેઓએ આપણી મદદ માટે જુદી જુદી અંગ્રુમનો અને સોસાઇટીઓની સ્થાપના કરી છે. ઇરાની ઉલમાઓ અને મુજતહેદો પેતપેતાના મોનનારાઓને લડાઈમાં ભાગ લેવા માટે સમજાવી રહ્યા છે. નજફે અશ રફના મુજતહેદે આઝમે એક અસરકારક ઇશનેહાર નીચે પ્રમાણે પ્રગટ કર્યું છે અને લડાઈના ખર્ચ માટે ફંડ એકઠું કરવાની સાથે ઇટાલીયન માલ બોયકોટ કર્યો છે તેઓએ ફારસી ભાષામાં પ્રગટ કરેલું ઇશનેહાર નીચે પ્રમાણે છે.

“ અય લોકો ! તમો આ વાતથી અંજાણ રહેવા ન પામો કે હુમલો કરનારા દુશ્મનોથી પોતાનો ખચાવ કરવો તથા તેમનાથી લડાઈ કરવી ઇસલામી દેશોમાં વસ્તા ગધા મુસલમાનો ઉપર ફરજ છે. જેમકે કુરઆને

મજ્જમાં ફરમાન આવેલું છે કે ખુદાના રસ્તામાં પોતાની જાન અને માલથી પાણી પાની ન કરો. જુઓ ઇસલામી લશ્કર ઇસલામી દેશોમાંના એક દેશ ત્રિપોલી ઉપર હુમલો કરવાને આવી પહોંચ્યું છે અને તેણે અત્યાર આગમ્ય ત્યાંની આગાહ ઇમારતોને વેરાન કરી નાંખી નવ જવાન ખાનુઓને પોતાની લોડીઓ ખનાવી લીધી અને બધી સ્ત્રીઓ પુરોષો તથા નાના નાના માસુખ બાળકોને એકઠા કરી નાંખ્યા આ બધા ખનાવોની જાણ થઈ છે છતાં તમેને શું થઈ ગયું છે કે તમે અગત્ય બની બેઠાં છો બેઠાસ અને લાચાર સુમરતેનું રદન તથા ફરીયાદ તમે તમારા કાનોથી સાંભળી રહ્યા છો છતાં તેમની મદદ કરવાને કેમ બહાર પડતા નથી? શું તમે તે દીવસનો ઇતેમ્મર કરો છો કે દીનના દુશમનોનું લશ્કર કાઅબતુલ્લાહ, હરમે નખવી સત્તર અને પવિત્ર ઇમામોના મકબરાઓ ઉપર ચઢી આવે. શું તમે એમ આહો છો કે પૂર્વથી પશ્ચિમ સુધી ઇસલામી નામ નિશાન નાખુદ કરી તમે ઇસલામના ગુલામોને સજા પ્રજાની પેઢે બદ નામ અને ઝલ્લીલ કરો. હવે ખુદાના વાસ્તે દીનના ફરમાનો ઉપર અમલ કરો અને પવિત્ર શરેની પાયાંદીના માટે તઈયાર થઈ જાવ તથા તે કામ કરો જે આપા સમયે પાક પરવર દિગારે તમારા ઉપર ફરજ થયું છે. એટલે જીહાદ કરો અને તેના રસ્તામાં પોતાનું માત્ર લુટાવો. અય લોડાખુદાના રસ્તામાં ખુદાના વાસ્તે એકત્ર થઈ જાવ મજ્જુતોની સાથે એક વત ઉપર પાયાંદ બનો અને ખુદાનો હુકમ બજાવી લાવો. જેમકે તે કુરઆને મજ્જમાં ફરમાવે છે કે શક્તિ તથા લશ્કરમાંથી જે વસ્તુ તમે ધરાવતા હોવ તે વસ્તુની સાથે એવી રીતે તઈયાર થઈ જાવ કે તમારી તઈયારી જોઈને અલ્લાહના તથા તમારા દુશમન ડરી જાય જુઓ જલદી કરો નહીતો ફરી એમ ન થાય કે બચાવનો સમય વીતી જાય અને તમારી ગણતરી ગાફિલ તથા જે પરવા લોકોમાં થાય. ”

આ ઇશ્દેહાર સાંભળીને નામદાર સુન્નતને આનંદના આવેશમાં ફરમાવું,

“ અલ્લાહ અલ્લાહ, આ પણ પાક પરવર દીગારની એક શાન છે. અત્યાર સુધી જે પ્રજા તુરકોને પોતાના વેરી સમજી રહી હતી, શીયા સુન્નીના ભેદ ભાવના સજાએ જેઓ તુરકી રાજ્યને દુશમનની નજરથી જોતી હતી, તે

આજે ઇસ્લામી દેશ ઉપર ઇટાલીયનોને ચઢી આવેલા જોઇ અસત્ત ઇસ્લામી જોશથી જેમને બની ગઇ છે. ખરેખર અમારા આઠાજો નામદાર સલ્તન જે આજથી તેવસો વરસ પહેલાં એકત્રતાનો જે પાઠ શીખવ્યો હતો તેનો સાચો નમુનો આજે નજરે આગળ જણાઇ આવે છે. ”

“ એ માત્ર ખુદાની મહેરબાની છે કે ઇસ્લામી આલમની બધી શક્તિઓ જગૃતિમાં આવી ગઇ છે ”

“ આ વાતો ઉપરથી તો એમજ જણાય છે ” નામદાર સુલતાન બોલ્યા. “ ચાલો હવે આગળ વાંચો. ”

“ આલખેનીયાના આગેવાનોએ એક અરજી મોકલી જણાવ્યું છે કે તેમને હથીયાર આપવામાં આવે કેમકે તેઓ લડાઇના મેદાનમાં જવાને માટે તૈયાર છે અને સોગનખાઇને જણાવે છે કે “ અમો તે હથીયારો પહેલાંની પેઠે તુરકી રાજ્ય સામે નહીં ઉચકતા દુશ્મનોની સામે ઉચકીશું? ”

ટ્રાન્સવાલના મુસલમાનોએ રેડક્રેસન્ટ સોસાયટીની મદદ માટે જ સો પાઉન્ડની રકમ લગાઇ ખાતાના પ્રધાનને મોકલી અપી છે.

એડનથી ખબર આવી છે કે ત્યાંના સીધીઓએ મોટી સંખ્યાના લશ્કરનો જમાવ એટલા માટે કર્યો છે કે અગર નામદાર સુલતાન ફરમાવે તો તેઓ તરતજ આરથેરીયાપર હુમલો કરી દે.

લંડનના એક્સપ્રી ખાતા તરફથી ખબર મળી છે કે લડાઇમાં ભાગ લેવા માટે અંગરેજ વોલન્ટીયરોની સંખ્યામાં ધ અરજીઓ આવી છે અને મી. હરપર્ટ જી. મોન્ટેગુ નામના બ્રીટીશ લશ્કરના લેફ્ટેનન્ટ વોલન્ટીયર બનીને ત્રીપોલી ખાતે પહોંચી ગયા છે.

લંડનની મુસલિમ લીગની એક જાહેર સભા લોર્ડ લેમીંગ્ટનના પ્રમુખપણા નીચે મળી હતી જેમાં પાર્લામેન્ટના મેમ્બર મી. હરલ્ડ ડાક્સે બાપણ આપતા ઇટાલીયનોની વર્તણૂકને સખત રીતે વખોડી ઠહાડી હતી. અને હાજર રહેલાઓની સંમતીથી રેડ ક્રેસન્ટ સોસાયટીની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી.

ગરબીન તથા જરમનીના બીજા સ્થળોએ ઇટાલીયનોએ તુરકી સાથે અક્ષાંશો ચાલતે વળેડી કાઢવા અને તુરકી રાજ્ય સાથે હમદી ધરાવવા માટે અનેક સભાઓ ભરવામાં આવી છે. એવીજ રીતે ફ્રાન્સના મોટા મોટા શહેરોમાં પણ સભાઓ ભરવામાં આવી છે.

હાઈડ્રસ્તાનના સપથા મોટા શહેરોમાં તુરકીની હમદી અને ઇટાલીયનો પ્રત્યે ઢિઢકર જતાવનારી સભાઓ ભરવામાં આવી છે. ઇટાલીયન માલના બોયકોટની હીલચાલ જોશમેર ચાલી રહી છે તથા મુંબઈ કતકતા અને બીજા શહેરોમાં રેડ કેસન્ટ સોસાયટીના નામનો અંબુમનો કાયમ કરવામાં આવી છે. ઝમીનદાર, વકીલ, અગ્રગણીર, કામરેડ, ત્રિગેર વર્તમાન પત્રોએ જળમી તુરકીઓની મદદ માટે ફંડ ઉઘાડ્યા છે. લડાઈની ખબરો જાણ્યા માટે લોકો બહુજ ઇતેઝાર ધરાવે છે તેથી ઝમીનદાર અને બીજા વર્તમાનપત્રોવાળાએ પોતાના અકુવાડીક પત્રો ઉપરાંત રોજંદાપત્રોની પણ શરૂઆત કરી દીધી છે.

કાબુલની ખબરો ઉપરથી જણાય છે કે ત્યાંની પ્રજા પણ આ લડાઈના સળગે ધણીજ બેચેન છે. પોતે હીઝ મેજેસ્ટી અમીર પણ લડાઈને લગતી બાજતોમાં પુરેપુરું ધ્યાન આપે છે.

મીસરમાં આમ જોશ વ્યાપી રહ્યો છે. ફરો શહેરમાં પહેલ પહેલી સભા ભરાઈ હતી તેની ખબર આપ નામદાર સામળી ચુક્યા છે. તે પછીની હકીકત એટલી છે કે ત્યાંના વર્તમાન પત્રોએ બે લાખ પાઉન્ડનું ફંડ એકઠું કરી લીધું છે.

અસકન્દરીયાની સ્થાનિક કમીટીએ પહેલીજ સભામાં ૭ હજાર પાઉન્ડ જમે કરી લીધા છે.

જંગલારના મુસલમાનોએ પણ હમદી જાહેર કરનારી અને ફતેહ-સંદી ચાલનારી સભાઓ ભરી છે.

ખરમા અને ચીનની ખબરો પણ ખુશી થવા જેવી છે.

અમેરીકાના મુસલમાનોએ પણ એક હજાર પાઉન્ડ મોકલ્યા છે.

નાટાલના મુસલમાનોએ પણ જખમોઓની મદદ માટે એક હજાર
હજાર પાઉન્ડ લગાઇ ખાતાના પ્રધાનને મોકલી આપી વધુ કંડ બેગુ થવું
જન્ય છે એવી ખબર મોકળી છે. ”

પ્રાઇવેટ સેક્રેટરી નઈમપાશાએ અડી સુધી પહોંચીને રિપોર્ટ પુરા
કર્યાં એટલે નામદાર સુલતાને હસ્તા ચહેરે કરમાવ્યું.

“ ખુદાના હજારો શુકર છે કે મુસલમાનોની હમદદીની લાગણી
મંદ પડી નથી. જમકે તેમનામાં જે જોડરો મોઝુદ છે તેને તેરસો વરસની
લાંબી મુદત પણ મંદ પાડી શકી નથી. અગર આવીજ સ્થિતી કાયમ રહી
તો અમેને માત્ર ઇટાલીયનોથીજ નહાં પણ યુરોપથી લડાઈના મેદા-
નમાં ડરવું જોઈએ નહીં. લડાઈનાં ખર્ચથી ઇટાલીયનોના ખર્ચના
ખાત્રી થઈ જશે પણ ખુદા ચાહશે તો અમારું બધું ખર્ચ મુસલમાન
બાઈઓની મદદથી પુરું થઈ રહેશે. ”

“ બેશક ! હજુરનું કરમાવું દરસ્ત છે. ” નઈમ પાશા બોલ્યા “આપ
નામદારના કરમાનને મુનીર પાશાએ મોકલેલા રીપોર્ટની ખાબતો વધુ ટેકા
આપે છે. ”

“ એટલે ? ”

“ મુનીર પાશા જણાવે છે કે મેજર અનવર બે શેખ સનોસીની
મુલાકાત લઈ ચુક્યા છે. મુલાકાત દરમીયાન શેખે જણાવ્યું છે કે “ હું
મરું બધું લશકર તથા ખજાનો અને મીસરની બેંકમાં મારા નામથી દસ
લાખ પાઉન્ડ જમે છે તે સર્વે ત્રીપોલીના રક્ષણ અર્થે વઠફ કરું છું. ”
વળી શેખ પોતે લડાઈના મેદાનમાં આવવાને તૈયાર છે. પણ હાલ તરત
મેજર અનવરને અને ફરનક ન્યાઝી બેકની સાથે શેખ મજહરુદ્દીન ઇલ
મીને ચક્રે હજાર લડવૈયાઓનું લશકર આપી ખનગાઝીના કિનારાની
તરફ મોકલ્યા છે અને એક વધુ લશકર સામી બેકની કમાન ન.એ ગોર-
વાના કુંગરો તરફ રવાના કર્યું છે. ”

શેખ સનોસીની મદદ ઉપરાંત ત્રીપોલીના બીજા પ્રખ્યાત શેખ
અબદુર રશીદ જેઓ પચાસ હજાર અરબો ઉપર અમલ કરે છે તેઓએ

પશ્ચિમના હુંગરાઓ ઉપર વસના સધળા માણસો જેમની વચ સતરની ઉપર અને સીંદર વરસની અંદર છે તે બધાને ધટાકીપનોના સામે જીલ્લા કરવાને બોલાવ્યા છે.

લગભગ એકસો તુરકી ઓફીસરો વેર બદલીને જુદા જુદા ભાગે ત્રીપોલી પહોંચી ગયા છે અને જંગલી અરબોને ઠવાયદ શીખવા રહ્યા છે.

પુઝાનની તરફના પાશા મેન્ટના મેમ્બર હિલમીએક પચાસ હજાર વોલન્ટીયરો લઈને બનગાઝીની તરફ વિદાય થઈ ગયા છે.

વળી મુનીર પાશાના છેલ્લામાં છેલ્લા રીપોર્ટ ઉપરથી જણાય છે કે તેઓની તથા બેરન તરફના મેમ્બર ફહીમ આફન્દીની દરખાસ્તથી શેખ ખવારીજે જીલ્લા બહાર કરી દીધો છે અને સનોસી લશ્કરથી મળીને લગાર્ઝની તઈયારી કરવા માંડી છે. ”

“ શું ફહીમ આફન્દી પણ ત્રીપોલીમાં છે. ? ” નામદાર સુત્રતાને અબ્બયખીયાં પુછ્યું એટલે નધમ પાશાએ કહ્યું.

“ જી હા, અનવરજેની સાથેજ ત્યાં ગયા છે. ”

“ વાહ! આ લોકોએ બારે હીમતથી કામ લીધું છે. હવે આગળ વાંચે, મુનીર પાશાએ બીજું શું લખ્યું છે. ”

“ તેઓ લખે છે કે ત્રીપોલી દેશના વસનારા લોકોના ટે.જે ટોળાં લગાધના મેદાનમાં ચાલી રહ્યા છે જેઓ પોતાની સાથે લગાયક સામગ્રી મોટા જથ્થામાં લાવે છે. વળી કબીલએ તેણે તવાયફના સરદારોની તરફથી દસ હજાર અને જુદા જુદા ઇખ્લાઓના ત્રીસ હજાર બહાદુર અરબો તુરકી ઓફીસરોની કમાન નીચે તઈયાર થઈ રહ્યા છે. ”

“ ખરેખર, મુનીર પાશાનું લખ્યું દરસ્ત છે. ” નામદાર સુત્રતાને કશમાવ્યું. “ આ બજારોને જેનાં હવે ત્રીપોલીમાં વધુ લશ્કર મોકલવાની પદકૂલ જરૂરત નથી. ”

“ ઇનશાઅલ્લાહ મુન્નહેદીનોનું લશકર ઇસ્લામીયનોના મુકાબલા માટે પુનું થશે, વળી બધા મુન્નહેદીનો પોત પોતાનું ખર્ચ કરે છે તેથી આપણા ખર્ચના ઉપર તેનો બેબે પડશે નહીં તેમજ મુનીરશાને લડાઈ ને લગતા સામગ્રી ગાલીચો મંગાવવી નહીં પડે, કેમકે શેખ સનોસી અને બીબન શેખોની પાસે એ સામગ્રી પુરતી છે.”

“ હવે ઇનશાઅલ્લાહ કાંઈ વધારે ચિંતાની જરૂર નથી. નામદાર સુલતાન ખુશીના આવેશમાં બોલ્યા. ” ખુશનહે કરીમ પોતાના દીનનો પોતેજ રક્ષક છે. ”

“ હજુ એક રીપોર્ટ ગાકી છે. ” નહમ પાશાએ થોડો વખત થો-બીને કહ્યું. “ જે સ્વદેશ ખાતાના પ્રધાન તરફથી આવેલો છે. ”

“ તે પણ સંબંધારો. ”

“ તેજો લખે છે કે હુરનની પ્રજા લગાઈમાં ભાગ લેવાને તૈયાર છે એવી તાર મારફતે ખબર આવી છે. ”

“ ઇનસ્ટેનટીનો પત્ની જાનુઓએ આજે એક સભામાં ઠરાવ કર્યો. કે માત્ર જાનુઓમાં ઉત્તરાણુ કરીને રાજ્યને એક ડરેટનોટ અપાવવી. ”

અનનાના તાશનાઠસીયાઓએ એક અંજુમનની સભામાં ઠરાવ કર્યો છે કે એક ફંડ એકઠું કરીને રાજ્યને એક તોપખનું બનાવી આપવું અને જો જરૂર પડે તો નામદાર ખતીશતુલ મુસલ્માનોના માટે લોહી વેલવડાવવામાં પાંચી પાની કરવી નહીં.

પુરગાય ના સ્વદેશ બકત ઈસલામીઓએ તેમની પાસેથી સેવામાં આવતા વારસિક કરોમાં સેંઠડે પચાસ ટકાનો વધારો કરી તેમાંથી એક દરોયાઈ બારકસ બનાવવાની માંગણી કરી છે.

કોનીયાના મુસલમાનોએ લગાઈ ખાતાના પ્રધાનની પાસે લગાઈના ખર્ચ માટે ત્રીસ હજાર પાઉન્ડ મેઝગી આપ્યા છે.

બસરાના મુસલમાનોએ તાર મારફતે ચરજ કરી છે કે અમે લડા ઇમાં લાગ લેવાને માટે તૈયાર છીએ અને રેડ ક્રેસન્ટ સોસાયટીની શાખા ની સ્થાપના દરી એક તબીબી મીશન ત્રીપોલી ખાતે રવાના કરવાની ઇચ્છા રાખીએ છીએ.

ચરન્ડના મુસલમાનોએ દેશમાં એક સભા ભરીને તુરકી રાજ્યની સાથે વફાદાર રહેવાની પ્રતિજ્ઞા કરી છે.

યમનના ઇમામની વફાદારી અને જહાદના એલાનની ખબર આપ નામદાર સાંભળી ચુક્યા છે એવીજ રીતે યમનના જહાદુર સમયદ મોક મદ ઇદરીસે જે અત્યાર સુધી આપણો દુશ્મન હતો તેણે કમાન્ડર ઉસ્માના નામ ઉપર તાર મોકળીને જણાવ્યું છે કે જે નામદાર અલીફતુલ ઇસલામ ફરમાવે તો સાઠ હજાર માણસના લશ્કરની સાથે આરથેરાયા પર હુમલો કરી દઉં.

દિયારે બકર, અન્જેશમ અને દાનના મુસલમાનોએ પોતાના ખર્ચે વોલન્ટીયરો મોકલવાની દરખાસ્ત કરી છે.

યુનીયન અને પ્રોગ્રેસ કમીટી (અંજુમન ઇતતિહાદો તરકકી) ની હીલચાલથી ગીજન દેશોની પેડે આખા તુરકી રાજ્યના મુસલમાનોએ ઇટા લીયન માલનો બોયકોટ કર્યો છે.

બસરાના ગવર્નર આરિફને અલગરની પણ વોલન્ટીયર ભેગા કરી રહ્યા છે.

દિયારે મીસરના શેખોએ ખબર આપી છે કે નામદાર અલીફતુલ મુસ લેમીન ફરમાવે તો તેઓ એક લાખ, પચાસ હજાર માણસોનું લશ્કર ત્રીપો લી ખાતે મોકલવાને તૈયાર છે.

તુરકી રાજ્યની વાહુદી અને ખિસ્તી પ્રજાઓએ પણ ઇટાલીના આ ગેર વ્યાજખી પગલાને વખોડી કાઢ્યો છે અને તેની વિરુદ્ધમાં હથીયાર ઉગામવાની ઇચ્છા દરક્ષારી છે.

ઈમામે યમનની પેટે નજ્દના અમીરે પણ લડાઈમાં ભાગ લેવાની મરજી બતાવી છે.

શેખ તકિઝ યમનનીએ પણ અરજ કરી છે કે તેમને પોતાના બન્ધવી લશ્કરની સાથે લડાઈમાં જવાની રજા આપવામાં આવે.

બેરતના રહેવાશીઓ પણ લડાઈની ખબર સાંભળીને બેચેન બનેલાં છે. તેઓએ એક ઠમીટી કાયમ કરીને પહેલીજ સભામાં બે હજાર પાઉન્ડનું ફંડ એકઠું કરી લીધું છે અને હવે આસપાસના શહેરો અને ગામડાઓમાં ધમ ધોકાર રીતે ફંડ એકઠું થઈ રહ્યું છે.

દમાસ્કસ તથા સીરીયાના મુસલમાનોમાં બેહદ બેશ વ્યાપી રહ્યો છે. તેઓ એક ઉપયુક્તિશનના આકારમાં પોતાના વોલન્ટીયરોને લડાઈમાં મોકલવાની રજા લેવા માટે મરારની પાસે દાખલ થયા. વળી તેઓ ફંડ ઉપરાવવાની બારે દોશીશ કરી રહ્યા છે.

ખસરાના માછ ગવરનરે પોતાના ઇલાકામાં જાહેર કયુ છે કે હું સાદરાના રસ્તે ત્રીપોલી જનારો છું માટે જેને મારો સાથે આલવું હોય તે તદ્યાર થઈ જાય.

તાયફ અને સક્ષામાં આઠ હજાર વોલન્ટીયરોના નામ રજિસ્ટરમાં લખાઈ ચુક્યા છે.

અરબીક કળીલાના મહાન શેખે લડાઈમાં જવાની રજા માંગી છે. "અહીં સુધી પહોંચીને નઇમપાશા યુવ થઈ ગયા એટલે નામદાર, સુલતાને ફરમાવ્યું.

" નઇમપાશા ! શરઆત તો સારી દેખાય છે. ગાઝી અબ્દુલ હમીદ ખાન ત્રીસ વરસ સુધી દુનિયાના મુસલમાનોને એકત્ર કરવાની જે કોશીશ કરી રહ્યા હતા તે હવે ફળિશ્રુત થતી જણાય છે. અમરા પ્રત્યે હાલ જે ભાગણી ઇસલામી આક્ષમ ધરાવે છે તે એવીજ કાયમ રહી તો ઇનશાઅ

હસાહો તથાલા અમે ઇલાલીયનોના મુકાબલામાં ફતેહ પામ્યા વિના રહીશું નહીં. "

" ઇનશાઅલ્લાહો તથાલા. "

આ વાતચીત થયા બાદ નામદાર સુલતાન અસરની નમાઝ પઢવા માટે સુલતાની મસજીદમાં ગયા.

શહેનશાહ જ્યોર્જના મુસલમાન થવાની ખુશ ખબર.

અમલખ લેહનો લંડન.

કિતાબુલ અમ્ર

એટલે

ઈમામ મહેદી અલ્લોના અનસાર અને તેમની ફરજો

શેખ સનુસી ભા ૨

આ પુસ્તકમાં પરધરમીઓના ભરોસાવાળા પુસ્તકોમાંથી મહેદીઅલ્લોના જાહેર થવાની ખુશખબરીઓ હઝરત મોહમ્મદ સલોની હદીસોમાં શહે કાબુલનું બહાર પડવું અને તેમની ચઢી, શહેનશાહ જ્યોર્જ પાંચમાની ઇસ્લામી ખુશીઓ, અંગરેજી પાર્ટમેન્ટને ઇસ્લામનું આમંત્રણ, શેખ સનોસીએ બતાવેલી કુરઆનની આયતો જેમાં બવિધમાં થનારી ચમત્કારિક શોધોનું વર્ણન છે. બીજી પ્રજાઓની સાથે ઐક્યતાથી વર્તવા માટે મુસલમાનોને બોધ, એ ઉપરાંત બ્રિટીશ રાજ્યની વફાદારીની લાગણી પેદા કરવા માટે અસરકારક શબ્દોમાં ભક્તમણી કરવામાં આવેલી છે. આ પુસ્તક પ્રખ્યાત શેખ સનોસી નામના પુસ્તકનો બીજો ભાગ છે જે દીલ્લીવાળા બાણીતા હઝરત ખવાબ હસન નિઝામી સાહેબે લખેલું છે. પહેલા ભાગની કૃત્તિમત ૭ આના અને બીજા ભાગની કૃત્તિમત ફક્ત ચાર આના પોસ્ટેજ જુદું લખેલું.

નિઝામીયા બુક ડેપો.

પાંચપરી...અમદાવાદ,

પ્રકરણ ૪૧ મું.

લશકરી ઇસ્ખીતાલ.

ત્રીપોલીના ગંદર આગળ ઇટાલીયન લશકર પડાવ નાંખીને પડેલું છે. તંબુઓની હાર લાગેલી હોવાથી દુરથી જોનારને શહેર અને કિનારા એક થઇ ગએલો જણાય છે. શહેરની બધી ઇમારતો ઇટાલીયનોના બુદ્ધિમતા પ્રતાપે રડતા ચહેરે ઉભી છે અને ધણી ખરી પોતાના પરવર દિગ્ગા રતી જનાજમાં ઇસલામની ફતેહની દોઆ માટે સિજદામાં પડેલી છે. ત્રીપોલીના કિનારા ઉપર ઠગજો થઇ ગએલો હોવાથી ઇટાલીયનોના આનંદનો ખાર નથી પણ તે સાથેજ કોલેરાજો વતાવેલા કેરના સળખે અને બહાદુર અરખોના હાથે કપાએલા લશકરના માટે દિલગીરીનો છાપ પણ પડેલો છે. બહાદુર અરખો અને શુરવીર તુરકોનું લશકર ગીરવાનના કુંગરો ઉપર પડેલું છે ગીરવાનના કુંગરો ઉપર સફેદ દુધ જેવા તંબુઓ અને રાવટીઓની હાર દુરથી જોનારને એવી મનહરણ લાગે છે કે જેનું કાંઈ વર્ણન થઇ શકતું નથી. જંગલનિવાસી અરખો પોતાના સાદા લિયાસમાં દુશમનોની સાથે મડવાની તરખમાં આમ તેમ ફરી રહ્યા છે. લીલા રંગના અમ્મામા વાળા શેખો પોત પોતાના તાળાના દીનદાર અરખોને એક સંભળાવી રહ્યા છે કેટલાક સાદા અરખો પોતાના કાટ ખાધેલા હથીયારોને દુશમનોના બળા ઉપર ફેરવવા માટે તેજ કરી રહ્યા છે. ગીરવાનના કુંગર ઉપર માણુ સોની ભારે ચળવળ જણાય છે તેવા સમયે ઇટાલીયન ઓફીસરો આનંદની સાથે ભારે ચિંતામાં લીન માલમ પડે છે ઇટાલીયન લશકરના પડાવની એક બાજુએ એક મોટા તંબુ આવેલો છે તેની ઉપર સલીખના લાલ નીશાન વાળો ખુડો ઉડી રહ્યો છે. તે તંબુને જોનાર માણુસ પહેલીજ નજરે રેડ ક્રોસ સોસાયટીની ઇસખીતાલ તરીકે જાણખી લેશે. જખ્ખીઓની સખ્યા વધારે હોવાથી તથા કોલેરાનો જાણેજ રોગ ફેલાયેલો હોવાથી ઇસ્ખીતાલ.

તંબુઓની એક ઢાંખી દાર લાગેલી છે. અને ડોક્ટરો, નેતા નરસો ધણીજ કબજા પુર્વક દરેક દરદીનો દલાજ કરવામાં મશગુલ છે.

એ તંબુઓની હારમાંના એક તંબુમાંથી એક યુવાન નસં નીકળીને બીજા તંબુમાં ગઈ, જ્યાં પત્રજ ઉપર એક દરદી પડેલા છે અને દદની પોડથી હળવે હળવે હુકારા ભરી રહ્યો છે. પણ નસંને પોતાના તંબુમાં આવેલી જોઈ એટલે તે લગાર દુશી માર થઈ ગયો, નસં પેલા દદની પાંચ પાસે જઈ ધણીજ ધીમા સાદે પુછ્યું.

“ કહો હવે આપની તબીબત કેવી છે, ”

“ આપની મહેરબાનીની સરો છું. ” ધીમા સાદે દરદીએ જવાબ આપ્યો.

“ ચાલો હવે પીવાને તૈયાર થઈ જાય, અત્યારેજ દવાનો એક ભાગ આપું તો ફરી તાવ ચલા નહીં પામે ”

“ દવાથી તાવ જાય એમ લાગતું નથી કેમકે તાવ આવવાનું મુખ્ય કારણ આ જો જખ્મો છે, જ્યાં સુધી જખ્મ રજા નહીં ત્યાં સુધી તાવ જશે નહીં, એટલા માટે તાત્કાલીક દવાને તો રહેવદો પણ મને નહીંકરી એક ગલાસ ભરી આપો. ”

“ જુઓ તમે દાર વધુ ન પીઓ. ” નસં દરદીને સમજાવતા કહ્યું.
“ ડોક્ટર સાહેબ કહેતા હતા કે તમારા માટે દાર બહુજ તુકસાન કરી છે, કેમકે તે લોહાને જમાડી જખ્મોને રજા દેતા નથી, એટલા માટે થોડા દીવસ સુધી દારથી આપ દુર રહોના સારું ”

“ હું ભલેને સારો થાઉં કે ન થાઉં, પણ દાર મારાથી મુકાશે નહીં, જો તમારે આપતું હોય તો આપો નહીં તો હમણાં કેન્સર આવશે તે આપશે. ”

“ ઠીક ત્યારે હું સમજી, આ ટેમ્પ ઉપર જે બાદતી પડેલી છે તે પણ જાણ્યામાં તેણેજ લાવીને આપી દશે ”

“ જી હા, ” દરદીએ હસ્તાં હસ્તાં કહ્યું.

“ હીઠ અત્યારેતો હું એક ગલાસ આપું છું પણ ફરી આ નુકસાન કરનારી વસ્તુથી દુરજ રહેજો ”

“ અત્યારે તો આપો. ” દરદી આનંદી બનીને બોલ્યો. “ આપંદા માટે જોઈ લઈશ, દીવગીરી દુર કરવા માટે આ અદ્ભૂત છે તેથી હું આ અમૃત સગાન દરથી કેવી રીતે દુર રહી શકું ? ”

આ સાંભળી નર્સે ગલાસમાં થોડુંક દારૂ સોળાની સાથે મેગીને દઈને પાવું. દારૂ પીને દર્દીએ આભાર માનતાં કહ્યું.

“ આપની મોટી મહેરબાની થઈ પણ હવે એક બીજી મહેરબાની કરો. ”

“ કહો જોઈએ, ”

“ હું અત્યારે કેપ્ટન ઝોગરટનથી મળવા આહું છું માટે લગ્ન તેમને કાઢવી સાથે બોલાવી મંગાવો. ”

“ તેઓ ક્યાં રહે છે ? ”

“ નંબર ૬ દયુરન લેનસર્વ કંપનીના ૧૭ નંબરના તંબુમાં ”

“ તે કંપનીનો ઉતારો ક્યાં છે ? ”

“ તુરકીની ખંડેર ધએલી ગારકોની સામેના મેદાનમાં ”

“ વાર હું હમણાજ તેમને બોલાવી મંગાવું છું. ”

“ આટલું બોલીને નર્સ બહાર ગઈ એટલે દરદી પોતાના તંબુમાં એકબે પડ્યો, જોકે દારૂ કંઈ વધારે પાંચે નહોતો પરંતુ તે કમજોર હોવાથી થોડુંક દારૂ પણ અસર કર્યા વિના રહ્યો નહીં અત્યારે દારૂના સખએ તેના મડદલ ચડેરા ઉપર લગ્ન તેજી આરેલી જણાતી હતી પણ તે તેજી સાથેજ ઉઘાસી અને દિલગીરીનો છ.પ પણ પડેલો હતો. આવી રીતે તે દરદી આખો બંદ કરીને પતંગ ઉપર પડેલો હતો. થોડીક વર

નહી. થઇ હોય કે દારૂની જુમમાં ગળજીરો કરા માડ્યો-તેણે ધીમે ધીમે ટુટેલા વડવા આવી રીતે બોલવા શરૂ કર્યા.

“ મેં ખરેખર મોટી ભુલ આવી.....હું કલાગમન દાવમાં ફસાઇ પડ્યો.....પણ તે દીસે હું વધારે પીધેલો હતો.....ગેશક દારૂ અસાધ્ય વસ્તુ છે.....જ્યારે તે મગજમાં અચર કરે છે ત્યારે માનુસ સારા નરસાને પારખી શકે નથી અને જે ન કરવા જેવું હોય તે કરી બેસે છે.....અને શમટે ન કરે ? સહન નરસુ પારખાવી શકે નહીં નહીં થઇ જાય છે.....(ઘમરાટથી અઠગાઈને બુન પડી ઉઠ્યો) હાથ હવે શું થશે ?.....એ લોકોને ખગરતો થઇ ગઇ હશે.....જે હું તે દીસે સુગ ન થઈ મીઠાનાની લગાર પણ મદદ કરતો તો આજે પરવાનો વખત ન આવત.....ખગર તો થઇ ગઈ હશે.....મારા સાથવાળા સીપાહીઓએ ઠડી દીધી હશે. પોતે મિત્રાના એ પણ ઠડ્યું હશે પણ મને આજ સુધી કાંઈએ ઠાઠપણુ પુછ્યું નથી.....આજે મને અહીં આવે ત્રણ દીવસ થઇ ગયા છે અગર મારી વિરુદ્ધ કાંઈ પગલાં ભરવામાં આવ્યા હોત તો મને પુછવામાં આવતું.....(ચિંતાતુર થઈને) હું જન્મી પડેલો છું એમ સમજીને કદાચ ન પુછ્યું હોય ? પણ મારી દેખ-રેખ સખતામાં આવતી નથી. (લગાર વિચરીને) પણ દેખરેખની જરૂર શું છે ? હું અહીંથી ક્યાં નહારી શકું છું ?.....પણ શું તેજો મને સળ કરશે ?.....જરૂર લશકરી સળ કરશે... ..(ધરજીને) કદાચ લશકરી કા-દાની રચે ફરસી ઉપર પણ ચઢાવી દે.....તેજો જાપ ડ્યુઠ છે એટલે જે સળ કરે તે એજા ગણાય.....જનક્યામાં કલાગમને તથા તેની સાથના ત્યારે સીપાહીઓને ફરસીના લાકડે લટકવી દીધા હશે.....હા, હા, તેજો જરૂર પકડાઇ ગયા હશે.....જનક્યામાં તેજો મીઠાનાને મારીને નહારી પણ ગયા હોય, અથવા પકડાયા હોય.....ગોત્રી કંઈ જાણુથી આવી તે જણાયું નહીં.....હું તો ગોત્રી ખાતાંજ જેહાશ થઇ ગયો હતો. કેણુ જાણુ મારા માથામાં જન્મ ક્યાંથી આવ્યું.....અને મને અહીં ઉપાડીને કોણુ લાવ્યું.....મારા લશકરનાજ માણુઓ લાવ્યા હશે.....હા, તેજો જરૂર માર્યો ગયો હશે.....જે કાંઈ થશે તે જોઈ લઈશ.....”

દરદી નિશની તરંગમાં અહીં સુધી જાગડા પામ્યો હતો કે

તંબુનો પક્ષો ઉંચકાયો. અને કેપ્ટન ઓગસ્ટન તંબુમાં દાખલ થયો.
અંદર આવતાંજ તેણે હસીને માટેથી દરદીને કહ્યું.

“હલો મીસ્ટર ડેવમેડ કેવી હાલત છે?”

“સારો છું” બેદોશીમાંથી જાગત ઘષ્ટને ડેવમેડે ધીમા સાદે કહ્યું.
“તમે તો મને વિચારીજ મુક્યો હતો.”

“શું કર? લશ્કરના કામકાજમાં પડેતો હોવાથી કુરસદગ ન મળી
પરમ દીવસથી આવવાનો ઇરાદો કરતો હતો અને આજે તો આવવાનો
ખદાર નીકળ્યો હતો કે તમારો સંદેશો મળ્યો. કહો, હવે તમારા જખમ
કયાં છે?”

“ખમા ઉપર ગેત્રીનું જખમ ઉંડું લાગેલું છે, પણ માથા ઉપર
કેવી રીતે જખમ લાગ્યું તેની ખબર નથી ડોક્ટર કહું છે કે ઘોડાની ટાપ
લાગેલી છે.”

“માત્ર જેજ જખમ લાગ્યા છે કે બીજા પણ છે ? ”

“ના બીજું જખમ નથી.”

“આ જખમ ક્યાંસુની સારા થશે તેના માટે ડોક્ટરે કેવો અભી-
માય આપ્યો છે.”

“હમલગ જે અઠવાડીયાનું કહે છે.”

“પણ ડેવમેડ તમે સાચું કહો કે તમને આ જખમ સાથી
લાગ્યા.”

આ સાંભળીને ડેવમેડ ગભરાઇ ગયો. અને રખેને બેઠ ખુસ્તો ન થઈ
જાય એટલા માટે વિચાર કરીને તરતજ બોલ્યો.

“અમે છ માણસો દુશમનની શોધમાં જતા હતા કે મને પાળખથી ગોલી લાગી એટલે હું થોડા ઉપરથી પડી ગયો તે પછી મને ખબર નથી કે શું થયું અને ગોળી કાણે મારી.”

“જે માણસો તમને ઉઠારવા લાગ્યા છે તેઓ એમ જણાવે છે કે દુશમનોએ લાગ જોઈને તમને જખમી કર્યા છે.”

“તેઓ એમ શા ઉપરથી કહે છે?” ઉપમેડ પોતાના ભેડને છુપાવવાની કોશીશ કરતાં બોલ્યો. “જે આપ જાણતા હોવ તો કહો.”

“તેઓ કહે છે કે તમારા અને તમારા ચરે સાર્થએ તાંડરેસ હતીત્તાર તથા થોડાઓ ત્યાં નહોતા આ ઉપરથી તેઓ આ પરિણામે પહોંચ્યા છે કે દુશમનોએ તમારી સાથે આ વર્તાર કરેલો હોવો જોઈએ.”

“તો શું કઠાગસ પણ માર્યા ગયો?”

“શું તે પણ તમારી સાથે હતો?” ઓગસ્ટને અબજાબીની પુછ્યું.

“હા, તે પણ સાથેજ હતો.”

“ત્યારે તે જરૂર પકડાઈ ગયો હશે, કેમકે તે જગ્યાએ ત્રીસ વાર લાશો મળી છે જેમાં કઠાગસની નથી.”

“ચાર લાશો ઉપરાંત તે જગ્યાએ બીજા કોઈ માણસના હોવાની ત્યાં સાબિતી મળી નથી?”

“નહીં, બિલકુલ નહીં,” ઓગસ્ટને કહ્યું. “બિલકુલ નહીં, તે સોઠ કહું છે કે માત્ર તમે બેહોશ થઈને પડેલા હતા અને તમારી પાસે થોડી થોડી દુર ઉપર ચાર લાશો હતી તે સિવાય ત્યાં કંઈએ નહોતું વળી થોડાના પગના નિશાનો આમનેમ પડેલા છે તેથી એમ જણાય છે કે ત્યાં નાની સરખી ઝપાઝપી થએલી હોવી જોઈએ અને જણ્યામાં જે માણસો પોતાના પગવની તરફ નહારતા ગેલીઓથી માર્યા ગએલા જણાય છે અને તેઓ સંગીનોથી મોતના પંજમા સપડ્યા છે.

આ સાંભળી ઉત્તમેઠ એક લાંબા નિચારમાં પડી ગયો એટલે જોમરકને તેને વિચારોમાંથી બદલત કરતાં કર્યું.

“તમે ખીજુ કાંઈ સાંભળ્યું?”

“નહીં ગિલકુલ નહીં.”

“ડયુક કોરનીવાપત્તની દીકરી મીત્રાના સમુદ્રમાં ડુબી ગઈ.”

“તે કેવી રીતે!” ગભરામણી સાથે બનાવટી અજબખી બહુર કરતાં ઉત્તમેઠ બોલ્યો.

“મીત્રાના નેરૂં સાથે સમુદ્રની સહેજગાહે ગઈ હતી ત્યાં તેની દો-રીને જંગલી અરમેએ પકડી લીધી અને નેરૂં તથા બે દોડીસળાઓને સ-મુદ્રમાં ફેંકી દીધા મિત્રાના તથા તેની દારી કેટરનાનો કાંઠા પનો નથી કાણુ બંને તે બંને જણાઓને અરમે પકડી ગયા કે સમુદ્રમાં ફેંકી દીધી.”

“આતો ગિલકુલ અજબ જેવી વાત છે” ઉત્તમેઠ અજબખી બહુર કરતાં બોલ્યો. “પણ આ હકીકતની ખપર કેવી રીતે થઈ.”

“સમુદ્રના સપાટમાંથી જળીને આવેલા નેરૂંએ કહી.”

“ખરેખર આ ઘણીજ દિલગીરીભરી વાત છે.” ઉત્તમેઠ લગર નારાજ થતાં બોલ્યો. “મિલાના ઘણીજ સારી છોકરી હતી. તે બાપડીના ડુબી જતાથી ડયુકને ઘણીજ દિલગીરી થઈ હશે વળી મને તો આ ખપર સાંભળીને એમ જણાય છે કે તેઓ લડાઈમાં પણ ભાગ નહીં લઈ શકે.”

“હા, જણાય છે તો એમજ.”

“ચાલો હવે આ વાતો મુકીને લડાઈની ખપરો સંભળાવો.”

“શું સંભળાવું” જોમરક દિલગીર થતાં બોલ્યો. “હજુ સુધી પા સેરામાં પહેલીજ પુણી છે.”

“ કેમ ભલા? ”

“ આગળ વધવાની તકજ મળતી નથી ને? ”

“ તો ફરી આગળ વધવા માટે કેવા ઉપાયો લીધા છે. ”

“ હાલ તરત તો જનરલ કેનાવાએ જનગાંઝી વિગેરે સ્થળોએ લશ-
કર રવાના કર્યું છે, અને જ્યારે ત્યાંથી ફતેહની ખબર મળશે તો આગ-
ળ વધવાના માટે કોરીશ કરવામાં આવશે. અહીં તો હાલ તરત પાણીની
સખત તંગી ભેગવવી પડે છે અને કોલેરાએ જીલ્લો ત્રાસ આપવા માંડ્યો છે. ”

“ શું લશકરમાં કોલેરા ફાટી નીકળ્યો છે? ”

“ હા, દરરોજ પચાસ સાઠ જણાં મરે છે. ”

“ ખરેખર આ ખબર તો ઘણીજ દિલગીરી ઉપજાવનારી છે. પણ
શું તેના માટે કંઈ ઉપાયો લેવામાં આવતા નથી? વળી પાણીની તંગી
હોવાનું શું કારણ? ”

“ કોલેરાના માટે ડોક્ટરો ભારે મહેનત કરી રહ્યા છે. અને પાણી-
ની તંગી થવાનું એ કારણ છે કે આસપાસની ખેતી નહેરો અને કુવાઓ
ઉપર અરજોએ ઠગને કરી લીધા છે. એ સગમે ખાસ રોમથી પાણી
મંગાવવું પડે છે. ”

“ ઓહો, રોમથી પાણી મંગાવવામાં તો ભારે મુશ્કેલીનો મુકાબલો
કરવો પડશે. રોમથી દારૂ આવતાં ભારે વીટમ્બજાઓ પડે છે તો પાણી
કેવી રીતે આવશે? ”

આ વાતચીત થઈ રહી હતી એટલામાં તંબુનો પરદો ઉંચકાયો અને
તેમાંથી નર્સે આંદર દાખલ થઈને હસ્તે ચહેરે ઉંચમેડને કહ્યું.

“ વખત થઈ ગયો છે માટે હવે દવા પી લ્યો તો સારું. ”

“ જો આપની એવીજ દૃષ્ટિ હોય તો લાવો ”

આ ચાલણી નર્સે ઓગસ્ટનની મદદથી ઉંચમેડને ઉઠાવીને બેસાડ્યો અને

હવા પાછને પાછો પથારી ઉપર સુવાડી દીધો તે બાદ તેણી બહાર ચાલી ગઈ એટલે કેવમેડે હસ્તા એકરે એગસ્ટનને બાળના માટે પુછ્યું.

“કેમ? કેવી સુંદર લેડી છે?”

“ખરેખર બારે રૂપવંતી છે. બાળનામાં ઉંચકુડું બની હોય એમ લાગે છે.”

“એ કાંઈ નહીં નથી.”

“ત્યારે કેણુ છે?”

“ટયુરનના પ્રખ્યાત વ્યાપારી ફોર્સેન્સની દીકરી છે. ગ્રીસ સુધિયા નામ છે. માત્ર હમદર્દીની ખાતર વોલન્ટીયર બનીને લશ્કરની સાથે ચાલી છે.....હું તો જોતાં રાંત એના ખ્યારમાં પડ્યો છું તેથી બ્યાંસુધી હું તેનો ખ્યાર જીતી નહીં લઉં ત્યાંસુધી અહીં માંડગીના બિજાને પડ્યો રહીશ.”

“ખરેખર કેવમેડ તું પુરેપુરો મેડ છે” એગસ્ટન વધુ છુટ લેતાં જોઈયો. “બ્યાં કાંઈ રૂપવાન નજરે પડી કે નરમ થેસ બની ગયો. એક લશ્કરમાં નોકરી કરનારનો આવો સ્વભાવ ન હોવો જોઈએ.”

“તેમાં હું શું કરું? મારું સ્વભાવ બદલાય એમ નથી લાગતું. એક ઠીંકો બિલકુલ ખરું કહ્યું છે કે

ગજમડી ચીઝ છે એ હુસ્ન ધનસાં લાખ બચતા છે.

અગર દિલ બિંચહી જતા છે તખીયત આહી જાતી છે.”

“વાર! તમને તમારો સ્વભાવ સુખારક કહે,” એગસ્ટને વિદાય થતાં કહ્યું. “હવે હું જાઉં છું.”

“કેમ, કેમ, આટલી બધી ઉતાવળ કરવાનું કારણ?”

“હવે હું વધુ રોકાઈ શકતો નથી, કેમકે હસ વાગે મેજર બ્રેડોની પાસે જવું છે.

“વાર, ફરી ક્યારે આવશો?”

“ગબરાવો નહીં, હું તમારી ખબર લેતો રહીશ.”

“જરૂર આવજો, નહીં તો એકાંતમાં પડી રહેવાથી હું વધુ માંદો થઈ જઈશ.”

“એકાંતમાંજ મીસ સુદિયાની સાથે ઠીક થઈશો.”

આટલું બોલી એગસ્ટન તંબુનો પરદો ઉંચકીને જહાર ચાલ્યો ગયો એટલે ઉવમેડે આનંદના આવેશમાં બેલવું શરૂ થયું.

“મારો બેઠ ખુલ્લા પામ્યો નથી એ ખુશી થવા જેવું છે. મિત્રાના તો તુરંત અથવા અરબોના હાથમાં સપડાઈ મરણ છે તેથી તે જાતી આવે છે કે નહીં એ મોટા શકની વાત છે હાલ તો આપણે આનંદમાં દીવસ કાપીએ છીએ આમજ જે થશે તે જોઈ લઈશું અસહ્યતાં નેરના જાતી જવાનું સાંભળી દિલગીરી થઈ પણ દરકત નહીં, લગાર હું સારો થઈ જઈ તો તેની ખબર લઉં હાલ તરત તો મને સુદિયા વિના કાંઈ સારું લાગતું નથી જો તેણી મારા કાબુમાં આવી જાય તો ખસ ફરી મારે શું જોઈએ.”

આફ્રીકાથી પહેલ વહેલું બહાર પડતું ઇસલામી માસીક.

ધી. કેસન્ટ.

આ માસીક દરમાસે નિયમિત રીતે ગુજરાતી બાપામાં ખાસ ઇસલામીભાઈઓ માટેજ પ્રગટ થાય છે. સાંસારિક, નૈતિક, અને વ્યવહારિક સેબોના સાથે ઇસલામ વિરુદ્ધ ચાલતી લડાઈના સંપૂર્ણ અહેવાલ પ્રગટ થાય છે. દરેકે દરેક ઇસલામની લાગણી ધરાવનાર મુસલમાનભાઈઓ ખાસ વાંચવું જોઈએ અને દુર દેશાવરમાં અનેક સંદેહો સહી ઇસલામની સેવા ગળવનાર માસીકને ઉત્તેજન આપવું જોઈએ. વળી આ માસીકમાં દર મહીને ઝીંકા પ્લેટ ફોટો આપવામાં આવે છે. ઇસલામી શુરવીરો અને ઇસલામની અસલ પાદશાહ ઇમારતોના ફોટો ઉંચા આર્ટ પેપર ઉપર દર મહીને છપાય છે.

ઉંચા કાગળ, સુંદર છપાઈ, જાડા ઇંગ્લેશ કાગળનું સુંદર ટાઈટલ પેજ લગભગ વરસ એકના શી. ૧૦ પોસ્ટેજ સાથે.

નિઝમીયા બુક ડેપોમાં લખવાથી પણ માહક થઈ શકાય છે.

પાચપ દી—અમદાવાદ.

એડીટર ધી કેસન્ટ.

પી. એ. બોક્સ નં. ૭૮૪.

ડરબન-નાટાલ આફ્રીકા.

પ્રકરણ ૪૨ મું.

પાર્લામેન્ટની બેઠક.

તુરકી પાર્લામેન્ટના દીવાનખાનામાં આજે માણસોની ભારે ભીડભાડ જામેલી છે. બપોરના બે વાગ્યા પછી ઇસ્તમ્બુલની શાન દાર મસજીદમાં ઝેહોરની નમાઝ થઈ ચુકેલી હોવાથી પાર્લામેન્ટના મેમ્બરો તથા તેમની સાથેના માણસો નમાઝઅદા કરીને પાર્લામેન્ટ હોલમાં આવી રહ્યા છે. આજે પાર્લામેન્ટની બેઠક હોવાથી તેના બંધ દીવાનખાનાને અસાધારણ રીતે શણગારવામાં આવેલું છે ચોતરફ કુરસીઓ ગેઠી છે અને વચમાં એક સુદર તળત ગોઠવેલું છે અને તેની આસપાસ નામદાર શેખુલ ઇસલામ તથા વડા વજીરના માટે કુરસીઓ મુકી છે દીવાનખાનાની દીવાલો ઉપર પાક કુરઆને મઝદ અને હદીસે શરીફના સુવાક્યો સોનેરી મોટા અક્ષરોએ લખવામાં આવ્યા છે જે જોનાર અને વાંચનાર ઉપર ભારે અસર કરી રહ્યા છે. ઝેહોરની નમાઝ પુરી થતાંજ એક પછી એક બધા મેમ્બરો પ્રધાનો વિગેરે દીવાનખાનામાં આવી પોતપોતા માટે ગોઠવેલી બેઠકો ઉપર બેસવા લાગ્યા. વચમાં મુકેલા સોનેરી તળતની જમણી બાજુવાળી કુરસી ઉપર નામદાર શેખુલ ઇસલામ હજરત કાસમ આદંદી અને ડાબી બાજુએ વડા વજીર સમદ પાશા બારાજેલા છે એવીજ રીતે આબુ-બાબુએ બધા પ્રધાનોએ બેઠક લીધી અને બધા મેમ્બરો પણ એક પછી એક આવીને બેઠા. અત્યારે બધા પ્રધાનોની હારમાં માછ વડા વજીર હકી-પાશા જણાતા નથી કેમકે ગયા અઠવાડીયામાં તેઓ ઇટાલીયનોના દાવમાં ફસાઈ પડી ત્રીપેલી ખાતે લડાયક સામગ્રી મોકળી ન શક્યા અને છેવટ સુધી ઇટાલીયનોની સાથે નરમાશ ભરેલા વર્તણૂક કરતા રહ્યા જે તેમને કરવું જોઈતું નહોતું આ કારણોને લીધે તેઓએ પોતાના હોદ્દાનું રાજીનામું આપેલું હોવાથી આજે તેઓ પ્રધાન મંડળી સાથે બેસવાના બદલામાં બીજા મેમ્બરોની હારમાં બેઠેલા નજરે પડે છે.

હવે લગભગ ૧૦ થી ૧૨ મેમ્બરો આવી ચુક્યા છે. ચોખ્ખાં પોતપોતાની જગ્યાએ બેસીયારીથી ઉભા છે. હોલમાં બેઠેલા બધા માણસો પશ્ચિમ તરફના દરવાજા તરફ ટીપીટીકીને જોઈ રહ્યા છે કેમકે નામદાર ખલીફતુલ ઇસ્લામ તેજ બારણામાંથી પધારનાર છે. આજની બેઠકમાં જે કારરવાંડ થનાર છે તે બારે અગત્યની કારરવાંડ હોવાથી દરેક મેમ્બર એક બીજીથી તે બાબે વાતચીત કરી રહ્યો છે. એટલામાં બધા ચોખ્ખાંએ નામદાર સુલતાનની પધરામણીની ખબર આપતાં પોકાર કર્યો. “પાશા હુમ ચોક યશા” (ખુદા બાદશાહને સલામત રહે.) આ સાંભળતાંજ બધા હાજર રહેલાઓની આંખો પશ્ચિમ દિશાના બારણા તરફ લાગી અને ફરી ચોખ્ખાંની સાથેજ બધા હાજર રહેલાઓ પણ “પાશા હુમ ચોક યશા” પોકારી ઉઠતાં માન આપવાને માટે ઉભા થઈ ગયા. નામદાર સુલતાન બારણામાંથી અંદર દાખલ થઈ પોતા માટે બીજાવેલા તખ્તની પાસે ધીમે ધીમે આવ્યા અને તખ્તની પાસે ઉભા રહી આખા હોલમાં નજર નાંખી, તે બાદ નામદાર સુલતાને ખુદા અવાજે ફરમાવ્યું.

‘અરસલામો અઝયકુમ યા મઆશેરફ મુસલેમીના’

નામદાર સુલતાનના મુખમાંથી આ વાક્ય નીકળતાંજ આખા હોલમાં ખળભળાટ ધડ રહ્યો અને તે સાથેજ બધા જગ્યાએકો અવાજે બોલ્યા.

“વઅલયક મુરસલામ યા અમીરલ મોઅમેનિન વ રહેમતુલ્લાહે વ અરકાતો હુ”

અર્ધા મીનીટમાં સલામ અલેક થઈ જવા બાદ નામદાર સુલતાન તખ્ત ઉપર બિરાજ્યા અને તખ્તની પછવાડેની બેઠક ઉપર નામદાર સુલતાનની સાથે આવેલા સાહી કુટુંબના માણસો બેઠા જવારે સધળા પોતપોતાની બેઠક ઉપર બેસી ચુક્યા ત્યારે નામદાર ખલીફતુલ મુસલેમીનની આજ્ઞા અનુસાર નામદાર શેખુલ ઇસ્લામ પોતાની કુરસી ઉપરથી ઉઠીને સુલતાની તખ્તની પાસે આવ્યા અને ધણાજ દિવસ સાહે કુરઆને મઝહબના કેટલીક આચરો તીવ્રાવત કરી, તે બાદ એક ખુખો બણ્યો જેમાં ઇસ્લામીઓનું ઇમાનદારી તથા પાક નિષ્ઠા તરફ ધ્યાન ખેંચતા સંકટના

સમયે ધીરજ ધરવાનો બોધ કર્યો તે પછી કહ્યું કે “મુસીમતના સમયે હીમતથી કામ લેવું જોઈએ અને આપણી દેશને પચાવી પાડનાર તથા બાણી જોઈને આપણને સંકટમાં ફસાવનાર દુશ્મનનો કાનેશમંદીની સાથે હીમતથી મુકાબલો કરો. ધબરાવવાથી આવા સમયે કાંઈ લાભ થતો નથી સંકટના સમયે અગર મુસલમાનો ધીરજથી કામ લેશે તો પાક પર વરદિગાર અવશ્ય તેમની વહારે ચઢશે. બધા મુસલમાનોએ જાણવું જોઈએ કે તેઓ એક ખીજના બાઈ છે એક ખીજના દુઃખ દરદમાં બધા જણા સરખી રીતે ભાગ લઈ શકે છે અત્યારે તેઓ પોતાના દુશ્મનોને નીચું દેખાડવા ચાહતા હોય તો તેઓએ ઐક્યતાથી કામ લેવું જોઈએ તેઓએ જાણવું જોઈએ કે આખી દુનિયાના મુસલમાનોનો હક તમારા ઉપર છે. અને તમારો હક તેમના ઉપર છે. અત્યારે તમારા ઉપર એક લુટારા રાજ્યે હુમલો કર્યો છે તો તેમાં કાંઈ ગબરાવાની વાત નથી તમે મુકાબલાના માટે તૈયાર થઈ જશો તો આખી દુનિયાના મુસલમાનો તમારો સાથ આપશે અને તે પાક પરવર દિગાર ફતેહનો આપનાર ખુદા પણ તમારી વહારે ચઢ્યા વિના રહેશે નહીં ફિરક્તાઓ તમારી મદદ કરશે તથા ફિરક્તાઈ શક્તિઓ તમારામાં આવી જશે માટે તમારે હીમત ન હારતાં દર વખતે પાક પરવર દિગારની જનાબમાં ગેબી મદદના માટે આશા રાખવી જોઈએ.” નામદાર શેખુલ્લ ઇસલામે આવી રીતે ટુંક વિવેચન કર્યા બાદ પાક પરવરદિગારની જનાબમાં દોઆ માંગી જે તમામ હાજર રહેતાઓએ આમીનના ઉદગારો વચ્ચે વધાવી લીધી.

દોઆ માંગી રહ્યા બાદ નામદાર વડા વજીર પોતાની કુરસી ઉપરથી ઉઠ્યા અને નામદાર ખત્તાફતુલ્લ ઇસલામના ફરમાન અનુસાર નીચે પ્રમાણે વીવેચન કર્યું.

“મારા ભાઈઓ! આ વાત આપની જાણ બહાર રહેવા પામી નથી કે છટાવી રાજ્યે કાંઈપણ કારણ વિના આપણી સાથે કરેલા બધા કોલ કરારોનો ભંગ કરી આજથી સોલ દીવસ પહેલાં લડાઈ જાહેર કરી છે અને માત્ર ચોવીસ કલાકની નામની મુદત વિત્યા બાદ તરતજ તેના દરીયાઈ બારકસોએ ત્રિપોલી શહેર અને તેના કીનારાના મથકો ઉપર તોપોનો મારો ચલાવી કેટલાક મથકો કબજે કરી લાધા છે. ત્યાંના નિરઅપરાધી

વસનારો તથા તેમના નાના નાના બાળકો અને બાનુઓને, અપંગ અને અનાથોને વગર વિચારે ઠતક કરી નાંખ્યા છે. આ જુલમના બાજમાં આપણે જે કાંઈ કારરવાઈ કરી છે તથા તેમના અલ્ટીમેટમનો જે જવાબ તખતે ખિલાફતના તરફથી આપવામાં આવ્યો છે તે પણ આપ સાહેબોની જાણના હાર નથી તોપણ ઇલાજાએ આપેલા અલ્ટીમેટમના દીવસે એટલે તા. ૨૯ સપ્ટેમ્બરે આજરોજ પાર્લામેન્ટની બેઠક ભરવાનું નકલો કર્યું હતું તે પ્રમાણે આજે આપણે અહીં બેગા મળ્યા છીએ. આજે બેગા મળવાનું કારણ એટલું જ છે કે આપણે એક સાથે મળીને ઇલાજાએ ચલાવેલી જુલમી ચાલ બાજે સંપૂર્ણ વિચાર કરવો જોઈએ. વળી આજે સઉથી વધુ જોયાણુકારક ખિના તખતે ખિલાફતનું ભાષણ છે જેમાં દરેક બાબત ઉપર પુરી રીતે ધ્યાન આપવામાં આવેલું છે આશા છે કે મારી સાથે આપ સાહેબો પણ તે મુત્યારક ભાષણ સાંભળીને આપણી મહાન સક્ષતતાની મજબુતી અને માન વિશે યોગ્ય સલાહો આપી કરાવ પસાર કરશો. ”

આટલું વિવેચન કરી નામદાર વડા વચ્ચે પોતાની કુરસી ઉપર બેઠા એટલે આખા દીવાનખાનામાં ખિલકુલ ચુપકીદી પથરાઈ ગઈ, અને એકે એક માણસ તખતે ખિલાફતનું ભાષણ સાંભળવાને ઇતેજાર બન્યો. એટલે નામદાર સુલતાન પોતાના તખત ઉપરથી ઉતરી તેના હેઠલા પગથીયા ઉપર પધાર્યા આ વખતે નામદાર સુલતાનના જમણા હાથમાં એક સુંદર સોનાના મુઠની લાઠડી (અન્ના) હતી અને ડાબા હાથમાં કાગળોનું લુંગડું છે જેમાં ભાષણની ઉપર ટપકેની નોંધ કરેલી છે. અત્યારે નામદાર સુલતાને લશકરી ક્ષિયાસ પહેરેલું છે અને તેના ઉપર લાલ મખમલની કારચોખથી ભરેલી અન્ના પહેરી છે જે પછવાડે લટકી રહી છે. છાતી ઉપર ઉસમાની રાજ્યના અને બીજા રાજ્યોના સોના તથા રત્નજડિત ચાંદો લટકી રહ્યા છે. માથા ઉપર લાલ તુરકી ટોપી પહેરી છે અને તેની વચ્ચેવચ રત્નથી મઢેલો ચાંદારો ચમકી રહ્યો છે. આ બધા ઠાઠમાઠની સાથે નામદાર સુલતાનનો દગદગાબરો ચહેરો જોનારના મનને સંજમાં લાવી રહ્યો છે નામદાર સુલતાનને ઉભા થવાને એક મીનીટ પણ નહીં થયો હોય કે આખા હોલમાં ખુશાલીના પોકારોનો ઘેંઘાટ થયો અને

ત્યારે તે ઘેંઘાટ નરમ પડ્યો ત્યારે નામદાર સુસતાને હસ્તા ચહેરે હાજર રહેલાઓ ઉપર નજર નાંખતાં પોતાનું ભાવજી શરૂ કર્યું. તે નામદારે ભાવજીની શરૂઆત કરતાં ફરમાવ્યું.

“માશ વહાણા ભાઈઓ ! અને રાજ્યના સ્થભો ! જે કે ત્યારે મારું મન અને મારી સાથે શાહી કુટુંબના બધા નાના મોટા શાહઝાદાઓ વિગેરેના મન કિયકારા ઇટાલીયનોના હુમલાથી બહુજ રંજીત છે અને ત્રીપોલીના નિર્દોષ શહીદોના સંકટોનું વર્ણન સાંભળીને જીગરના કટકે કટકા થઈ રહ્યા છે, પરંતુ આજની બેઠકમાં આપનો કામી જુસ્સો તથા મોહજીવને ઇસલામને જોઈને થોડીવારના માટે મારું રંજ ખુશીમાં અને મારું જીગર આનંદના આવેશમાં મસ્ત બની ગયું છે. વળી હું સારી પેઠે સમજી છું કે મારી આ ખુશી થોડીજવારની તકલીફી છે પણ મને પુરે-પુરી આશા છે કે મારા ભાઈઓ મારી ખુશીને હમેશની ખુશી બનાવવા તથા પોતાના ભાઈઓ ઉપર આવી પડેલા સંકટને દૂર કરવામાં પુરેપુરી કોશીશ કરશે. જ્યાંસુધી ત્રીપોલીની જીર્મીમાંથી જીતમી હુમલો કરનાર ઇટાલીયનોને કાઢી મુકવામાં આવશે નહીં ત્યાંસુધી મને એવું પડનાર નથી ઇટાલીયનોએ ખરેખર ત્રીપોલીવાસી ગિરાદરો ઉપર અનહદ જીતમ ગુજાર્યું છે અને આખી ઇસલામી આલમની લાગણીને ભારે દુખ પહોંચાડ્યું છે પરંતુ તેમના આ જીતમના સજબે ઇસલામી આલમના મર્જી કઠિં આવી પહોંચેલા જુરસા તથા શક્તિમાં નવેસરથી જીવ આવ્યો છે અને આખી દુનિયાના મુસલમાનો જન્યત અવસ્થામાં આવી ગયા છે તેઓએ પુર્વ પશ્ચિમ અને દક્ષિણથી ઉત્તર બાજુએ પોઠાર કરી પોતાની જન્યત જીંદગીની સામેતી આખી દીધી છે આ એક એવી વાત છે કે જે આપણે લગાર ઉડા ઉતરીને જોઈશું તો ચાલુ સમયનાં સંકટો વિશાલ વિનાના જેવામાં આવશે. અને એક બાહોશ માણસની સામે આ સંકટો તથા જીતમો કાંઈ પણ લેખાના ગણાશે નહીં કેમકે જે પ્રજા જન્યત નહોય, જેને પોતાની કામીયતનું બાન નહોય, જે પોતાના હકોનું રક્ષણ ન કરી શક્તી હોય તેને ચાલુ સમયની ચઢતી દશાએ પહોંચેલી પ્રજાઓ કચડી નાંખવાને તેને પોતાના અસર તલે દયાથી દેવાને અને પોતાના લાભો આગળ તે પ્રજાને નાજુદ કરી દેવાની કોશીશો કરે છે અને એજ ઇચ્છે છે કે તે પ્રજાના

કચ્છા જુલ્લા કરી પોતાના રાજ્યને બોલુળા વિસ્તારનું બનાવે. પરંતુ જે કેમમાં પોતાની હસ્તીનું બાન પેદા થઇ જાય પીગતના નશતર મારવાથી શરીરમાં વેદના થતી હોય, અને વેદનાનો ઇલાજ કરવાની કામગીરીયત ધરાવતી હોય, તેની તરફ લાલચની નજરો ધણીજ જુજ પડે છે અને જેમ જેમ તેની લાલચ સુધરતી જાય અને વેદનાનો ઇલાજ કરવાની કામગીરીયત ધરાવવા ઉપરાંત જુલમીઓનો હુમલો રોકવાની શક્તિ પ્રાપ્ત કરી, તમાચાનો જવાબ તમાચો અને લાકડીનો જવાબ લાકડીથી આપી શકે તો ફરી કોઈપણ તેની તરફ નજર નાંખવાની હીમ્મત કરતી નથી. તેમજ તેને ખરાબ ઠહે નહીં એટલા માટે ઇલાજીયનોના હુમલાથી જે રંજ પડ્યાં-ચો છે તેથી વધારે જુશી આ વાતની થઇ છે કે ઇસલામીઓમાં એક આલમગીર ઐક્યતા થવા પામી છે અને ઐક્યતા તથા હમદર્દીએ દુશમનોને દિલગીર બનાવી દીધા છે. હવે દુશમનો પણ મુસલમાનોનો ઉત્સાહ જોઈને સમજી ગયા છે કે હજુ સુધી મુસલમાનોનો ઉત્સાહ મર્યો નહોતો પણ માત્ર લગાર મંદ પડી ગયો હતો.

ગિરાદરાને ઇસલામ ! હું ક્યુલ કરું છું કે ઇસલામી આલમને ઇલાહીએ આપેલા અલ્ટીમેટમની ખગરથી બારે દિલગીરી થઇ છે અને તેમનાં જગર બદલો લેવાને તરબી રહ્યા છે તેને મેં વર્ણવેલી ઇસલામી જોશની બિના શાન્ત પાડી શકતી નથી પણ હા જો તેઓ જુલમીઓથી પોતાના હાથે બદલો લઈને તેઓએ જે ચાલ ચલાવી છે તેવીજ ચાલ તેઓ પણ ચલાવે તો કાંઈક શાન્તી, વળી શકે છે પરંતુ જો ઉંડી નજરથી જોવામાં આવે તો એક મુસલમાન જે માત્ર એકજ ખુદાની પુજા કરનારો હોય તે આવા સંકટના સમયે સખરથી કામ લેવા ઉપરાંત ઇબરામજુમાં વગર વિચારે કાંઈ અવજુ કામ કરી શકતો નથી, અય ત્રીપોલીના મેમગરો ! આપના બાઇઓ અને દુદુગંઠળીલા ઉપર જે સંકટ આવી પડ્યું છે તથા કાફર ઇલાહીવાળાઓએ જે જુલમો ગુજાર્યા છે તેથી હું અંજણ નથી, અને તેઓએ જે દુઃખ વેઠ્યું છે તેને હું ક્યુલ કરું છું પરંતુ મને પુરેપુરી આશા છે કે મારા તે ગરીબ બાઈઓ સંકટના સમયે પુરેપુરા સખર અને ધીરજથી કામ લેશે, અને કોઈપણ કામમાં જલદી કરશે નહીં. આપ મારો આ સંદેશો તેમને પહોંચાડી દેજો કે ખુદાના નેઠ બંદાઓ ઉપર હા-મેશા મુસીબતો આવે છે અને આવા નાજુક વખતે પાક પરવરદિગાર

પોતાના જાંદાઓની હુમેશા અજમાયશ કરે છે તથા તેમના શ્વાની ઉત્સાહની પરિક્ષા કરે છે જેમકે તે પાક કુરચાને મજાદમાં ફરમાવે છે કે-

વલે નખલો વન્ને કુમ જે શયદન મિનલખવડે વલ જુએ વ નકસિન મિનલ અમવાલે વલ અનકુસે વ રસમનાત, વ બરશે-રિશ સાબેરીનલ લઝીનઃ ઈઝા અસાખત હુમ મુસીખતુન કાહુ ઈન્નાલિલાહે વ ઈન્નાઈલયહે રાજેઉન ઉલાએકા અલયહીમ સલવાતુન મિર રખેહીમ વ રેહમે વ ઉલાએકા હુમુલ મોહ-તેદુન.

એટલે પાક પરવરદિગાર પોતાના નેક જાંદાઓને હુમેશા આવા સમયે અજમાવે છે અને તેમની દ્રઢતા તથા બીરજી પરિણા લે છે જ્યારે તેમને કોઈ દુશ્મનની ખીક હોય, અને ડરથી તેમના હોશ હવાસ ડેઠાળે ન હોય, અથવા દુશ્મનના દીવસોમાં અથવા નિર્ધનતાના સમયે જુખથી જે ચેન હોય, તેમના નાના ખાળકો જુખના કારણથી તેમની આંખોની સામે-શ્કન કરતાં હોય, અને ત્રણ ત્રણ ચાર ચાર દીવસથી એક દાણો પચુ તેમના મોહકમાં ન ગયો હોય, અથવા વ્યાપારના નુકસાને અથવા કોઈ ચોર, લુટારાના જુલમી હાથે તેમની બધી માલમિલકત છીનવી લીધી હોય, અને તેઓ અમનચેનમાં ઉછરેલા હોય જેઓ કાલે લાખોના માલીક હતા અને આજે કટકા રોટલીના મોહતાજ ખન્યા હોય, અથવા કોઈ ચેપી રોગ, પાણીના પુરથી અથવા લગાઇ કે અચાનક મૃત્યુએ તેમના ઘરો અને કુટુંબોનો નાશ કરી દીધો હોય, અથવા મોતના ફિરસ્તાના નિર્દય હાથે એક શતની પરજોલી ઠન્યાના સરતાજ અને જીવથી વધારે વ્હાલા ખાવીંદ, અવલાદના માટે તત્તપી રહેલા માયાપનો એકનો એક પુત્ર અને વૃદ્ધવસ્થાનો ટેકા છીનવી લીધો હોય, અથવા આસ્માની સુન્નાતી આફતે આખા વરસની મહેનતનું ફળ અને કાપણી માટે તૈયાર થએલું ખેતર, અથવા પુત્રે-લો ફમેતો ખગીચો ઉજડ થઈ ગયો હોય તો એા મારા રમુજા! મારા આ નેક જાંદાઓને ખુશખબરી આપ કે આવી સખત અજમાયશના સમયે સખર અને દ્રઢતાને તજ્યા નથી, સખતાઇ અને મુસીખતો ઉઠાવે છે પરંતુ ધીરજથી તેઓ આ ઠડે છે કે "અમે તો અજાહના માટેજ છીએ, એનાજ માટે જીવીએ અને એની પાસે પહોંચવા માટેજ મરીએ

છીએ, અમારી ખુશી પણ એના માટેજ છે. અને અમારી હલગીરી પણ તેનાજ માટે છે. તેના હુકમથી તેની અમાનત પહેંચાડવા માટેજ દુનિયામાં આવ્યા છીએ, અહીં થોડા દીવસ તેની ફરમા પરદારીમાં ગુજરીયું અને છેવટે તેની નહીં નાશ પામનારી સલતનતમાં ચાલ્યા જઈશું. “ અવ મારા રમુલ ! આજ લોકો છે જેઓએ જીંદગીની શીલસુરીને સમજી છે અને પોતાની હસ્તીને ઝોળખી લીધી છે દુનિયા તથા પરલોકની બખડાશો એમનાજ માટે છે અને મારી બરકતો હમેશા એમની સાથે છે. આજ લોકો છે કે જેઓ હીંદાયતને પાગા ગયા અને મજબુત રસ્તાને જોઈ લીધો. હમેશાની મુક્તિ એમનાજ ભાગે આવશે અને બંને જહાનના લાભોથી ફાયદો ઉઠાવશે. ”

એટલા માટે સંકટમાં સપડાજેલા ત્રીપોલીવાસી પિરાદરો ! આવા નાજુક સમયે સખર અને ધીરજથી કામ લેવું જોઈએ ફતેહમાંથી આપનાર પાક પરારદિગર તમારી હાલતથી જાણીતો છે તેથી તે તમોપર ગુજરેલા જુલમનો બદલો લીધા વગર રહેનાર નથી. અને તમે પોતે જોઈ લેશો કે ત્રીપોલીની ભુમી ઉપરજ જાલીમેને પોતાના જુલમનો કેવા બદલો મળ્યો. તમારા ઉપર જે જુલમ ગુજર્યો છે તેથી મારું દિલ એવેન છે અને હું દરબખતે બદલો કેવી રીતે લેવામાં આવે એનાજ વિચારમાં છું.

વળી ઇસતમજોલના રહેવાસી પિરાદરોથી પણ મને પુરેપુરી આશા છે કે જે ઇટાલીયનો પોતાનો દેશ તજીને આપણી પુરેપુરી નીતી ન્યાયથી ભરેલી તુન્કી સલતનતના સાહયા તમે સુખી જીંદગી જોગવવા માટે અહીં આવ્યાને વસેલા છે તે ઇટાલીયનો પ્રત્યે રહેમીયતનો વર્તાવ કરશે અને કદી પણ તે આપણા આશરામાં આવેલા ઇટાલીયનોને પજવશે નહીં.

એવીજ રીતે હું દુનિયાના જુદા જુદા ભાગમાં વસતી જુદા જુદા રાજ્યની ઇસલામી પ્રજાથી પણ એજ ઇચ્છા રાખું છું કે તેઓ સુનેહ શાન્તીની સાથે આ દુઃખી દીવસો પસાર કરશે અને પોતા ઉપર હકુમત ચલાવનાર રાજ્યના કાયદા કાનુનને માન આપી પોતાની ઇસલામી હમદદના ઉભરા બહાર પાડશે. પોતા ઉપર હકુમત કરનાર હકિમના કાયદા કાનુનનો ભંગ કરનારને ઇસલામ મજબૂત પસંદ કરતો નથી કેમકે તેણે

પોતાના ફરમાનની મરફતે જણાવ્યું છે કે તમે ખુદા તેના રસુલ અને તમારામાંના હાકેમનો પુરી રીતે ફરમા જરૂદારી કરો. અને તમારો આદેશ હાકેમને ઠાળો અને બદસુરત સ્ત્રીની કેમ નહોત પછુ પછુ તમે તેની તાબેદારી કરવામાં પાછી પાની ન કરો. અને ખુદાની ભુલીમાં હજો ફિઝાદ કરોને " મુદસેદીને ફિલઅદ " ની પેઠે ન બનો. "

મારો ઇસલામીલાઇઓ ! મેં મારી જીંદગીમાં દુનિયાના ઇતિહાસનો સારી પેઠે અભ્યાસ કર્યો છે અને લગભગ અઢી પ્રજાઓની હકીકત વાંચી છે તથા દુનિયામાં બની ચુકેલા અથવા બનાવેલી સારી પેઠે માંડીતી ધરાવી છે, પરંતુ ઇટાલીયનોએ ત્રાપેલીમાં આપણી સાથે જેવી ચાલ ચલાવી છે તેવી મારા વાંચવામાં આજ સુધી આવી નથી. એમાં કાંઈ શક નથી કે ઉસમાનીયા રાજ્યમાં રાજ્યકારોનારના ફેરફારનો સમય ધણે જ નાજુક તથા અનેક વિટન્ગણથી પસાર થયો છે. તે સમયે અમારા પડોશના કેટલાક લાલચુ રાજ્યોએ હાથ પગ હીંચવીને અજુબટતો લાભ મેળવવાની હીલચાલો કરી હતી તેમજ રાજ્યના અંદરના ભાગમાં ફિતુર જગાડવાની કાશીશો ચાલુ કરી હતા. બંગ્ગેરીયા અને સરસીયાની હકીકતને આપ ભુલ્યા નહીં હોવ, આરદ્રીયા, હંગરી અને બાલકન રાજ્યોએ પણ તે વખતે મજદુર હાલચલમાં ભાગ લેવાની ઇચ્છા કરી હતી આવી તેમની હીલચાલોના સમયે અમેને તે વખતે તુકસાન વેકવું પડ્યું અને તે વખતે અમારી સ્થિતિ પણ એવીજ હતી કે અમને તુકસાન પહેલે પરંતુ માછ પ્રધાનોની બાહોશી અને યંગ ટર્કીશ પાર્ટીના લાયક મેમબરોની બદ્દેશાનીના સમયે પાર્ટમેન્ટે પોતાની હાલત બહુજ જલદી સંભાળી લીધી અને છુપી પાલીસ, પોલીસ, લશકરી કેળવણી તથા બીજા ખાતાઓને સુધારવાની સાથે દરેયાનું લશકરના સુધારા તરફ ધ્યાન પડ્યું, અને દરીયાઈ ઠાકનો જેમ જલદી તૈયાર થઈ શકે તેમ તેને લગતા બધા સરસામાનની તૈયારી કરવા માંડી આવી રીતે અમારા નવા રાજ્યકારોનારના સુધારા વધારા તરફ કેટલાક એવા રાજ્યોનું ધ્યાન ખેંચાયું જેઓ અમારી હકુમતના કેટલાક દેશ પચાવી પડેલા છે. એટલે તેઓએ અમારું દરીયાઈ બળ તોડી પડ્યા મટે કાશીશ શરૂ કરી દીધી અને અમે હુક્કીયાર થઈને બળવાન થઈએ તે પહેલાં તેઓએ તે દેશો ઉપર પોતાની માલેફીનો હક સાબેન કરી દેવાના

વિચારે કર્યા. જે જે રાજ્યોમાં આ બાજુનો રચવામાં આવી તેથી અમે આંખણ નહોતા આવ્યા વિચારે કરનારા ત્રણ રાજ્યો હતા પરંતુ તેમાંથી માત્ર એક ઇટાલીએ હિંમત કરીને ત્રીપોલીનાં બે હાલચાલ શર કરી દીધી અને બાકીના રાજ્યો જે ઠ.રણસર સુપડીદી ધારણ કરી બેઠાં છે તેના કારણની પણ અમને ખબર છે. આ ત્રણ રાજ્યોમાં ઇટાલી સઉથી નાનું છે. ઇટાલી રાજ્યમાં એટલી તાકાત નથી કે તે આપણી સામે માથું ઉચકી શકે અને ત્રીપોલીના કીનારે એટલા બધા લશકર તથા બારકપોની સાથે આવીને ઉભું રહે, પણ અમે બરોસાપાત્ર ઠેકાણેથી આ બાબતમાં તપાસ કરી ચુક્યા છીએ કે ઇટાલીને અગત્ય કરીને બંને રાજ્યો પાછળથી દરેક રીતની મદદ આપી રહ્યા છે.

લગભગ એક વરસથી ઇટાલીએ આ વિચારના સળંગે લગાયક તૈયારીઓ કરવા માંડી અને ત્રીપોલીમાં ઇટાલીયનોની મોટી સંખ્યા મોકળીને પોતાનો અસર જમાવવા માંડ્યો તેણે ત્રીપોલીવાસીઓથી મેલ મીલાપ વધારવાની સાથે પોતાની બેન્કેની મારફતે નાણાં ધીરવા માંડ્યાં. વળી ત્રીપોલીના અંદરના બાગની સ્થિતિ બાજુવા મટે જમીનની માપણી કરનારી એક ટોળકીને રુકર કરી. અને તેની મારફતે રસ્તા, મેદાન, પહાડ તથા શહેરોના નકશા તથા ભુગોળ તૈયાર કરવા માંડ્યા. અમોએ ઇટાલી રાજ્યને વ્યાપાર તથા કેળવણીને લગતા જે હકો આપ્યા હતા તે હકોની રજીતે તે આવી કોશીશ કરી શકતું હતું એટલે તેણે પોતાની રકુલો, બેન્કો, તથા વ્યાપારી મથકોની મારફતે આવી કોશીશ શર કરી દીધી પણ આવી કોશીશોને રોકવા માટે આપણા રાજ્ય તરફથી ત્રીપોલીના ગવર્નરને હુકમ કરવામાં આવ્યો જેથી ત્યાંના તુરકી અમલદારોએ આ હુકમનો પુરેપુરો અમલ કરવા માંડ્યો આ કારણથી ઇટાલી રાજ્યે બારોબાર અમારી સાથે પત્રવ્યવહાર ચાલુ કર્યો. તેણે એક પછી એક તુરકી અમલદારોની વીરક્રમાં લખાણો મોકલ્યા અને અત્રેના ઇટાલીયન એલચીએ પ્રદેશ બનાના પ્રધાનની મહીનામાં જે જે વખતે મુલાકાત લેવા માંડી. એ ઉપરાંત ઇટાલીયન વર્તમાનપત્રોએ પોતાના રાજ્યના કહેવાથી કાગનો વાધ બનાવી શોરગકોર કરી મેલ્યો. છેવટે આજથી સોત દીવસ પહેલાં ઇટાલીની તરફથી અમને અલ્ટીમેટમ મળ્યું અને ચોવીસ કલાક વિતતાંજ તેણે અમારા દેશ ઉપર તોપોનો મારો શર કરી દીધો.

અમેાએ ત્રપોલીના અમત્તદારોની સજાદથી ત્યાંનો લગાયક ખદોગસ્ત મળ્યુ કરી દીધો હતો અને લગાયક સામગ્રી ભરીને એક ખારકસ ત્યાં મેકલ્યું હતું પણ હડીવાશાની ગદ્ગતથી તે ખડુવારમાં પડેલ્યું જેથી ઇટાલીયન ખારકોની મોજુદગીમાં સહીસલામત તેલું ત્યાં પહોંચ્યું મુશ-કેલ હતું પરંતુ ખુદાવદે કરીમની મહેરબાનીથી તે ખારકસ અવા સમયે ત્યાં પહોંચ્યું કે તે આપણા લશકરને ખડુજ ઉખોગી નીવડ્યું.

જે વખતે ઇટાલીએ અમારી સાથે ઝેડતી કરી તે વખતે અમેાએ વડા રાજ્યોનું આ તરફ ધ્યાન ખેંચ્યું હતું અને ઇટાલીને પણ ખબર આપી હતી કે વડા રાજ્યો વચ્ચે થએલા કસરતામાની રૂએ તે આ હીલ-ચાલ કરવાને હકદાર નથી, અને રોમન સમુદ્રમાં આવી લગાયક હીલચાલ કરી શકતું નથી પરંતુ અમારા આ લખાણનું કાંઈ લામલાયક પરિણામ આવ્યું નહીં અને અમને અલ્ટીમેટમ મળી ગયું. અલ્ટીમેટમ મળ્યા પછી પણ યુરોપના વડા રાજ્યોને અમારા તરફથી ત્રણ વખત અપીલ કરવામાં આવી અને એ વડા રાજ્યોને વચ્ચે પડી સુતેહ કરી દેવાનો સુચના કરવામાં આવી. અમેાએ આવી અપીલ શામાટે કરી તે આપ લોકો સમજી ગયા હશે એ માત્ર અમારી એક ચાલ હતી. જે વખતે ઇટાલીની નરમ આજી હોય તે વખતે પોતાની હમેશની ટેવ પ્રમાણે તેની તરફથી વડા રાજ્યો અમને સમજાવવાને ખડાર પડે ત્યારે તેમના મોટે મારવા માટે અમેાએ અપીલ કરી હતી. નહીં તો અમારી પાસે લશકરી બળ કાંઈ નાતુ સુતુ નહોતું તેમજ લગાઇથી ડરીને અમે યુરોપની દયા ઉપર બેઠા નહોતા પરંતુ દિવગીરી સાથે જણાવવું પડે છે કે સુખારા અને સુતેહશા-તીનો દાવો કરનાર યુરોપીયન રાજ્યોએ અમારી અપીલનો કાંઈ સફ જવાબ આપ્યો નહીં પણ કે જવાબમાં સાફ જણાવી દીધું કે લગાઇથી અમે તદ્દન અલગ છીએ. અત્યારે આ વાત ખાસ ધ્યાન આપવા જેવી છે કે જે રાજ્યો ખાનગી રીતે ઇટાલીના મગતીયા અને ખાસ મદદગાર હતા તેઓએ પણ ધોળે દીવસે જુદું બોલીને લગાઇથી તદ્દન અલગ હોવાનું જા-હુર કરી દીધું જેર, અમે માત્ર રીવાજની પાળંદી કરી વડા રાજ્યોની સાથે સંદેશા ચલાવ્યા હતા નહીંતો અમને તેઓની મદદનો કાંઈ ભરોસો કે આશા હતી નહીં અમે તો અમારો પુરેપુરો ખદોગસ્ત કરી ચુક્યા

બાદ બુદ્ધના જારોસે તમંગાર બેઠા હતા ત્રીપોલીના કીનારાને ઇટાલીયનોએ મજબુત ઘેરો નાખેલો હોવાથી અમારું દરેંયાઇ બળ મદદ વિનાનું થઇ પડ્યું તેમજ જમીનનો માર્ગ બહુજ દુર તથા પસાર ન થઈ શકે તેવો હોવાથી લડાઈખાતાના અમારા બધા વડા અધીકારીઓ ભારે વિચારમાં પડ્યા હતા કે એટલામાં ત્રીપોલીના અમલદારોએ ત્યાંના રદીશો તથા મુગ્નહેદીની સલાહથી અમને બળર આપી કે “ ત્રીપોલીમાં વધુ લશ્કરની જરૂર નથી. ” આ સંદેશો મળવાથી જે ગુચવણુ ઉભી થઇ હતી તે દુર થઈ ગઈ.

આ બળર મળવાથી નાણાં સંબંધી જે ગુચવણુ થતી હતી તે પણ દુર થઈ ગઈ કેમકે ત્રીપોલી ખાતે ભેગા થયેલા મુગ્નહેદીનોએ પોતાના હથીઆર તથા ખોરાકનો જુમ્મો પોતાના માથે ઉઠાવી લીધો હતો.

હું અત્યારે આપનું ધ્યાન મારા પાછલા બોલો તરફ ફરીથી ખેંચવા માંગું છું. મેં મારા વિવેચનની શરૂઆતમાં જણાવ્યું હતું તેમ ઇટાલીયનોની આ જોહાકી ચાલથી અમને ઘણોજ લાભ થયો છે. તેમના અલ-ટીમેટમની બળરથી આખી આલમના ઇસલામીઓનો ઉત્સાહ નવેસરથી સ્તેજ થયો છે અને તેઓએ પૈસા, ટકા, ડોક્ટર લડવઇયા વિગેરેથી ત્રીપોલીમાં મદદ મોકલવાનું જરૂરી કરી દીધું છે તે સાથેજ દુનિયાના ચારે ખુટમાં ઇસલામીઓ એક ખીજા ઇસલામીના દુઃખ દરદથી જાણીતા થઈ ગયા છે. જે મુસલમાનો કાલ સુધી તુરકી રાજ્યના દુશ્મન ગણાતા હતા તે આજે ખરા મદદગાર બની ગયાં છે જેઓ કાલ સુધી તુરકી રાજ્યની જડા ઠાપી રહ્યા હતા તે આજે તેની મજબુતીમાં કોશીશ કરી રહ્યા છે. ખરેખર આ લડાઈની શરૂઆત થતાં અમારી કાયા બિલકુલ પલટાઈ ગઈ છે પહેલાં અમે એકલા હતા પણ હવે અમારી સાથે આખી દુનિયાના મુસલમાનો છે. આ લડાઈથી અમે અમારા દુશ્મન અને મિત્રને ઝોગખવા લાગ્યા છે. જે યુરોપીયન રાજ્યો અમારી મિત્રતાનો દમ ભરતા હતા જેઓ ભેળા તુરકોને દરવખતે ભોળાઇનો ભેગ બનાવતા હતા તેમના પ્રયત્નોનો પરદો તુટી ગયો છે અમેએ તેમને પુરી રીતે ઝોગખી લીધા છે અત્યારે તેઓ અમને મુઠ્ઠા સમાન સમજે છે પણ ઇનશાઅલ્લાહે તથાજા જનારે ગા-ઝી અનવરમે તથા સતોસી ફિરકાના મુગ્નહેદો બદમાશ ઇટાલીયનોને ત્રીપો-

લીના કિનારા ઉપર ઘેરી લેતો ત્યારે તેમને અમારા જાગતી ખાત્રી થશે. ત્યારે તેમની આંખો ઉઘડશે અને ત્યારે તેમને ઇલાલીયનોને ત્રીપોલીમાં મોકલવાનો સવાદ મળશે. આ ઉપરાંત લડાઈનો બધો ખર્ચ મુજબદે તથા અમારા દીનીભાઈઓ આપનાર હોવાથી અમારા ખર્ચના ઉપર તેને બોને પડશે નહીં પણ ઇલાલીયનોનું દેવાનું નીકળી જશે તેની બેઠા ભાંગી પડશે જાનરો અંદ થઈ જશે, ઇલાલીયન માત્રના બોયકોટના સળભે વાપારી મથકોની હરાજી થશે ખુદાનો ગઠજ એવી રોગનાં રૂપમાં જાહેર થઈ તેમનો નાશ કરી નાંખશે. તે વખતે ઇલાલીને ત્રીપોલીમાં ચઢી આવવાનો પુરેપુરો સવાદ મળશે, તે આવી સ્થિતિમાં આવી પડતાંજ હડકાયા કુટુંબની પેઠે અમારા જીજ્ઞ મથકો ઉપર પોતાનું લશકર મોકલશે ત્યાં ગોળાઓ ફેંકશે નિરઅપરાધી પ્રજાને પજવશે અને તરેહતરેહની ધમકી આપશે અને સુલેહ કરવા આહ્વાન કરશે તે વખતે આપ બધા જોશો કે અત્યારે જે રાજ્યો લડાઈથી અલગ રહ્યા છે તેઓ સુલેહ કરવાને ઠકેશે અને ઇલાલીનું મન મનાવી સુલેહ કરી લેવા માટે અમારા ઉપર દયાળુ કરશે પરંતુ મારા ભાઈઓ અમે એવા કમજોર નથી કે તે વખતે સુલેહ કરી લઈએ? પ્રાચી યુરોપના દળાવમાં આવી અમે અમારા માનને હલકો નહીં પાડીએ? આપ ખાત્રી રાખો કે અમે શુરવીરોના સપુત હોવાથી આવી ગેરવાજગી સુલેહ કરીશું નહીં જલ્દે જતાંસુધી અમારામાં શ્વાસ જાડી છે ત્યાં સુધી લડીશું. અમારામાંના એકપણ જાનો છે ત્યાં સુધી જો લોકોના દાવમાં આવીશું નહીં જસ આ અમારી લડાયક પેલીસી છે અને અમે ખુદાથી એજ માગીએ છીએ કે તે પાકપરાર દિગર અમારા વિચારો મજબુત કરે અને હુમેશા અમારી મદદ કરે. રહે આમીન જાહુરમતે સર્ધયદુત મુરસેલીન અતય હિસ્સજાતો વત ત સલીમ

હજરત અમીરશ મોઅમેનોન છેવટનું વાક્ય ફરમાવીને શાહી કુર્સી ઉપર બિરાજ માન થયા તે વખતે લોકો એ નામદારના બપણના અસરથી બેચેન બનેલા હતા. એ નામદારના એક એક શબ્દે હાજર રહેતા એના જીગર ઉપર નશતરનું કામ કર્યું હતું બધે શાંતી અને ચુપકીદી પથરાઈ હતી લોકોમાં નવેસરથી ઉત્સાહે જન્મ લાંબો હતો તેમના વીચરો પુરેપુરા દ્રઢ થયા હતા થોડીક વાર સુધી ચુપકીદી પથરાયા ગાઢ પ્રવાન મંડળ તથા મેમજરોની તરફથી આ ભાષણ ઉપર વિવાદ કરવામાં આવ્યો

ભાવશ્યના શબ્દો શબ્દો ઉપર ફીલસુફીની સાથે વિવેચન કરવામાં આવ્યું અને હેવટે નીચેના બે ઠંઠા સર્વોચ્ચ પસાર કરવામાં આવ્યા.

૧ ઇટાલી રાજ્યે અમને જે અલ્ટીમટમ આપ્યું અને તેણે મન-સાફ તથા ઠાવઠા ઠાનુનને તોડી પાડી અમારા તાજાના ત્રીપોલી દેશમાં જે લગપક હીલચાલ ઊભી કરી તેની સામે થઈ અમારી કામ તથા અમારા રાજ્યની આખરનો જવાબ કરતા માટે અમે દ્રઢતાની સાથે હેવટે સુધી લડીશું. જ્યાં સુધી અમારા શરીરમાં લોડીનું એક ટીપું સરખું પણ બાકી રહેશે ત્યાં સુધી અમે ઇટાલીનો ત્રીપોલીના એક ઇંચ જેટલા જમીનના કટકા ઉપર કબજો મેળવવા દઈશું નહીં.

૨. તુરકી રાજ્યની બધી વફાદાર પ્રજા પોતાના વડીલો અને પ્રતીનીધીઓની મારફતે હાલના પ્રધાનમંડળ તથા રાજ્યના કારોબારીઓ ઉપર પુરેપુરો ભરસો રાખવાનું જાહેર કરે છે અને તે આશા રાખે છે કે ઇટાલીયનોની સામે લડતી વખતે તેઓ બહુજ મજબુતીની સાથે તુરકી રાજ્યનું માન જાળવશે તથા તેના આખરને ઘોડા પહોંચે એવી કાંઈપણ હીલચાલ કરશે નહીં.

આ બે ઠંઠાને મોટા ઉત્સાહની સાથે પસાર કર્યા બાદ પાર્લામેન્ટની બેઠક બરખાસ્ત કરવામાં આવી.

ઉર્દુ મીશ્ર ગુજરાતી શબ્દ કોષ, ભાગ ૧ લો

ગુજરાતી ભાષામાં બીજી અનેક ભાષાઓના શબ્દો મળી ગયેલા છે. ને તે દરરોજ આપણે બોલીએ છીએ પણ તેના ખરા બે ટાની આપણને સમજ હોતી નથી. તેથી મુળ શબ્દના ઉચ્ચારો જાણી જાય છે તેમ તેના અર્થ સંપૂર્ણ રીતે સમજાતા નથી એવા ગુજરાતીમાં મળેલા ઉર્દુ, અરબી, ફારસી, પહેલવી, હિંદી વિગેરે શબ્દો ૧૦ વરસની મહેનતે બેળા કરી તેના ઉચ્ચાર જોડણી અને ભાષાના ખુલાસા સાથે આ કોષ તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે. અને તેના ત્રણ ભાગ કરી હાલ ૧ લો ભાગ પ્રગટ કર્યો છે. જે દરેક સાહિત્યના શોખીનો માટે અતિ ઉપયોગી છે. બીજા ભાગો પણ તાકીદે પ્રગટ કરવામાં આવશે. કીંમત ૧લા ભાગની રૂ. ૧૧ પોસ્ટેજ બુક.

નિઝામીયા બુક ડેપો. પાંચપટી—અમદાવાદ.

પ્રકરણ ૪૩ મું.

બેઠ ભરેલી હિલચાત.

સમી સમયે સમય વીતીને રાતનું અંધારું ફેલાઈ રહ્યું છે. દિવસ ના અંજાણે ઘંટાલીયન જાગૃતીની પેઠે રાતની ઠાળી ચાદર મોઢા ઉપર ઢાંકી દીધી છે.

ગીર નના ડુંગરો અરબી અને તુરકી લશ્કરના પડાવની જગ્યા હોવાથી અત્યારે વિજ્ઞાનીક બતીઓ તથા દેશી દીવાઓના સળખે દુરથી પ્રકાશિત થઈ રહ્યાં છે. પરંતુ તેની પાસે આવેલી રૂબરૂ વાડીઓ અનુરોના ઉંચા ઉંચા ઝાડોની સાથે શાંત અને બિલકુલ સુપ છે. જાને પક્ષના હરીફોએ કેટલાક ખાસ ઠારણો સર આ વાડીઓને બિલકુલ વેરાન રહેવા દીધી છે તેથી તે અત્યારે ઠાળી રાતના અંધકાર વચ્ચે બીહામણું રથળ થઈ પડી છે. તો પણ જે જગ્યાએ અનુરો ના ઝાડોનું એક મોટું ઝુંડ આવેલું છે. ત્યાં કોઈ અરબ કુટુંબ વસતુ હોય એમ જણાય છે કેમકે બાળકોનું બેસવું ઉઠોના બરાડા બચ્ચરોનો સાદ તથા ચુસામાંથી નીકળતો ધુમાડો ત્યાં વસી હોવાની સાબેતી આપી રહ્યાં છે.

હા, ત્યાં બે ચાર રાવટીઓ નાંખેલી હતી. જે ત્રણ અરબ કુટુંબ ત્યાં વસવા હોય એવો પુરેપુરો ભાસ થાય છે. જે જગ્યાએ ઝાડોનું મોટું ઝુંડ આવેલું છે તે તરફ કોઈના ચાલવાનો ભાસ થયો અને થોડીજ વારમાં એક બીહામણો ઓળો તે બાજુની રાવટીઓની તરફ આવતો જણાયો. તે એક લાંબા માણસ નો ઓળો હતો. અને માથાથી તે પગ સુધી ઠાળી ચાદરમાં તેણે પોતાનું શરીર છુપાવ્યું હતું. તે ધણીજ ધીમી અને સાવચેતીની ચાલે રાવટીની પાછલી બાજુએ અંદર શું થઈ રહ્યું છે. તથા શું વાતો ચાલે છે તેની તપાસ કરવા માંડી. તે ઓળો આવી રીતે તપાસ

કરતાં કનતાં અને અંદરની વાતો સાંભળતાં એક રાવટીની પાસે ઓળખીતો સાદ સાંભળીને ઉભો થઈ ગયો. તેણે સવચ્ચેની અને હુશીયારીની સાથે પોતાનાં અહેસા ઉપરનો ચાદરને ઉતારી નાંખી તથા તે રાવટીના પાછલા ભાગની તરફ ફરી એવી રીતે સીટાનો સાદ કર્યો કે માત્ર બે મીનીટમાંજ તેના જોટલો એક બીજો ઓળો રાવટીમાંથી બહાર આવ્યો. તેના હાથમાં એક નાની રુરખી ચેર ફાનસ હતી. જે પોતાની ચાદરમાં સંતાડી હતી તેણે બહાર આવતાજ પોતાના ફાનસનો પ્રકાશ તે ઓળો ઉપર નાંખી તે તરતજ ફાનસ ઓલવી નાંખી. ફાનસ લઈને રાવટીમાંથી બહાર આવનાર ઓળો પછુ ઝાંતો હતો. પરંતુ આવનાર તદ્દન ઠણી મેંસ હતી. ત્યારે પહેલાનો ઓળો કાંઈક ઠાંક હતો. તોપણ અત્યારે ઠણી રાતના બપોંઠર સમયે આ બંને બેદો બાનુઓનો મેલાપ ધણે બપોંઠર હતો.

ત્યારે તે બંને જણીઓ મળી ત્યારે રાવટીમાંથી આવનાર સ્ત્રીએ તેણીના ફાનમાં ધીમેથી પુછ્યું.

“ અત્યારે ક્યાં છે ? ”

“ ઠાંડ ખબર નથી ”

“ તો એ કાંઈ જાતમાં મળી હશે. ”

“ હા; કેમપમાં હશે ”

“ ક્યારથી ”

“ સાંજના પાંચ વાગ્યા પછીથી ”

“ ત્યારે તો તે આવતા હશે ? ”

“ હા આવવા તો જોઈએ. ”

“ તોશું રસ્તામાંજ મળુ ? ”

“ હા. શું હરકત છે. ”

“ તમે મુતાસજ સમજેકો ને ? ”

“ હા એજ મુતાસજ છે. ”

“ પણ સાવચેત રહેજો. બેઠા ન ખુપતા પામે. ”

“ નહી એમ નહી થાય. ”

“ વાર પશુ અત્યાર સુધી તો ઠીકઠે ને? ”

“ હા અત્યાર સુધી તો કેઈન ખમર પડી નથી. ”

“ ઠીક, ત્યારે હવે હું જઈ છું. ”

“ જોવી ઇચ્છ, જાવ ફતેહ કરો. ”

આટલું તે જોલવા પામીજ હતી કે પેલી આત્માર સ્ત્રી ઝડપેના મુંઝામાં
અલોપ થઇ ગઇ.

નોકરી

અને

ધંધાને માટે રખડતાઓને

ઘેર બેઠા હજારો રૂપિયા કમાવાનું કિંમતી સાધન;

સ્વતંત્રતા.

પ્રથમ ભાગ

બીજી આવૃત્તિ.

ત્રણસો પાનાનું હાલાર કિમતી પુસ્તક પાકું પુકું, સોનેરી
નામ સાથે સુંદર બાઈન્ડીંગ કિંમત આના બાર પૈા. જુદું.

કર્તા

નિઝામીયા બુક ડેપો,

એન. સી. દશાઈ

પાંચપટ્ટી-અમદાવાદ.

પ્રકરણ ૪૪ મું.

કામની ઠહેંચણી.

શુભ મે હિમ્મતે આં નાઝીનમ
કે કરે ખેર ખે રવો રિયા હર્દ.

જ્વેશ ઉત્સાહ અને બહાદુરીએ ગીરવાનના ડુંગરો ઉપર પડાય નાંખીને પડેલા શૂરવીરોના સ્થાનને ક્યામતનો નમુનો બાવી દીધો છે, ચારે બાજુએ મુખ્તહેદીનની ટોળીઓ અને ગાઝીઓના ટોળાઓ ખુલાવેઢે ઠરીમની હમ્દ અને તેના રસુને પાઠની સના બજુતાં તથા દેશમંકિતના અસરકારક ગાયનો ગાતાં આમમતેમ ફરતાં જણાય છે અને ખુલાના રસ્તામાં માત્ર તથા જીવ હુડાવવાને માટે શૂરવીર મુખ્તહેદીના કાફલા અલ્લાહો અકબરના પોકાર કરતા લડાઈના મેદાનમાં ત્રીપેડીની આસપાસથી આવી રહ્યા છે. લડાઈનું નામ સાંબળતાંજ તેમના ઉત્સાહનો પાર રહ્યો નથી, તેઓ હસ્તા રમતા દીનના દુશમનોથી લડવાની મોજ માણુવા માટે સમુદ્રની પેઠે ગીરવાનના ડુંગરો ઉપર બેગા થઇ રહ્યા છે.

અત્યારે સાંજ થઇ ચુકી છે બલકે દીવસની સફેદી ઉપર રાતની કાળાશે ઠગજો કરી લીધો છે લોકો મગરેયની નમાઝ અદા કર્યા પછી ઇશાની તૈયારી કરે છે અને અરબ તથા તુરક બહાદુરો રાતનું ખાણું ખાધા પછી પાક પરવરદિગારની દીવસની છેલ્લી હાજરી આપવાના કારોબારની તૈયારીમાં ગુંથાયા છે.

એમ તો ગીરવાનના ડુંગરો ઉપરના બધા સ્થળો દીવાળતીથી પ્રકાશિત છે પરંતુ ઠમાન્ડર ઇન ચીફ જનરલ નિશાતખેકનો શાહી તંબુ રંગ ખેરંગી રોશનીના સળખે ઝગઝગીત થઇ રહ્યો છે. તંબુમાં ઝાડ ઝુમર અને બહાર ગલાસોની રોશની કરવામાં આવી છે તથા તંબુની અંદર ગાલીચા પાથરીને ઉંચા ફરનીચરથી શણગાર કરેલો છે.

જે હસલામનો પોતાની માલમિલકત, ખાલખરચા તથા માત્ર
 ધરસામની સેવા કરવા ખાતર લડાઈના મેદાનમાં આવ્યા છે, જે લોખંડી
 દુનિયાને દીન ઉપર કુર્યાન કરવાને તૈયાર થયા છે, જે લોકો આખેર-
 તના આગમની ખાતર દુનિયાની જાહે જલાલીને તુચ્છ સમજે છે, તેઓના
 ઠાકલા ગીરવાનના કુંગરાઓ ઉપર આવી રહ્યા છે અને આજે નામદાર
 નિશાત ખેકની મુત્તાઠાત લેનાર છે, તેથી નામદાર નિશાતખેકના ખાસ ફર-
 માન અનુસાર એ વિરલઓને માન આપવા મટે દરખાસ ભરવામાં આવ્યો
 છે અને એ કારણસર તંબુની અસાધારણ રીતે કલ્યાણરવામાં આવેલો છે.

તંબુની વ્યોવચ સોતેરી કુરસી ઉપર નામદાર નિશાતખેક બેઠા છે
 તેની જમણી પાજુએ નાયબ ગરાર નરીહતમે અને ડાબી પાજુએ
 ત્રીપોલી પ્રાંના સેનાપતી કરતલ ફતહામે બેઠા છે અને એ બંધાના
 આજુબાજુ મુજાહીદીનોના વડા શેખો તથા લશકરના વડા અમલદારો બેઠા
 છે નામદાર જનરલ નિશાતખેકના કુરસીથી થોડુંક દુર મુગ્નડેલી તથા
 જખમીએની સારવાર કરનારાઓ તાવડા એહમદ સાલેહ ખીનજા છે અને
 તેઓ નવા આવનારની નામદાર જનરલ નિશાતખેકથી એ બખલુ કરાવે છે.

ગરેખની નમાઝ પછીથી અત્યાર સુધીમાં બધાં મુજાહીદો વોલ-
 ન્દીરો, લશકરી વડાઓ, ડોક્ટરો, હકીમ, સારવાર કરનારી ખાતુઓ
 તથા મદદસ્થો નામદાર નિશાતખેકની મુત્તાઠાત પછી પોતાને સોપવામાં
 આવેલા ઠામનો હુકમ લઈ ચુક્યા છે એટલામાં એક નાની સરખી ટોળી
 અંદર દાખલ થઈ, જે છ પુરસુરત, હસ્તા ચેહરાના નવા પુરાનોના બને-
 લી હતી. તંબુમાં દાખલ થયા બાદ આ ટોળી નામદાર નિશાતખેકની સામે
 ઉભી રહી એટલે તેમાંના વડાએ ખુતબ અચાજે સલામ કરનાં કહ્યું.

“ અરસલામો અલ્લયક યા અમીરલ અસાકર ”

તેના બાકી રહેલા સાચાઓએ પણ સલામ કરવામાં પોતાનો સાદ
 મેળવ્યો જેના જાણમાં જનરલ નિશાતખેકે હસ્તાય કરે ફરમાવ્યું.

“ વ અલયક મુરસલામ વ રહેમતુલ્લાહ ”

જનરત્ર નિશાતમેકની સાથે તંબુમાં હાજર રહેતા બધાએ સજામનો જવાબ આપવામાં સાથ દીધો. સલામ અત્રેક થઈ જવા બાદ નામદાર જનરત્રે એ નાનકડી ટોળીના છ માણસો ઉપર નજર નાંખી એટલે જણાયું કે એક લગભગ પીતાલીસ વરસની વયનો છે અને ત્રણ જણા ત્રીસ વરસના હશે અને બાકીના બે જણા જેઓ તદન ઊંઘી જ દેખાતા હતા તેઓનો વય પંદર પંદર વરસની હશે અને હજુ સુધી ઢાઢી મુઠ પછુ નીકળી નથી.

જનલ નિશાતમેક આ છ જણાને પગથી માથા સુધી જોઈ રહ્યા બાદ તેમની હાલત જાણવા વિષે પુછવા ચાહતાજ હતા કે એકમુઠ સાલેહ અસીરે નીચે પ્રમાણે તેમની એળખાણ કરાવતાં કહ્યું.

“આપ નામદાર સાહેબની પાસે જે સાહેબ ઉભા છે અને જેઓ વયમાં સૈ થી મોટા છે એમનું નામ મેડમુઠ આફંદી છે તેઓ અસકંદરીયાના રહેનાર છે. માત્ર લડાઈમાં ભાગ લેવાની ખાતર અત્રે આવ્યા છે.”

આ સાંભળી અબ્બાસી અને આનંદની સાથેજમા હાજર રહેતાઓ પોકારી ઉઠ્યા.

“જઝ ઠંઠાહો ખયરલ જઝા”

“મેડમુઠ આફંદીની પાસે જે સાહેબ ઉભા છે એમનું નામ નદીમ આફંદી છે અને આપ સાંભળીને ખુશી થશો કે આ ઇસલામી હમદદો પોતાની બધી માલમિલકત વેચીને બે લાખ પાઉંડની ગંજલર રકમ લડાઈના ખર્ચ માટે ઇસામખોલ મોકલવા સાર કરેના તુરકી રેસીડેન્ટને આપી છે. અને પોતે લડાઈમાં ભાગ લેવા સાર અત્રે પધાર્યા છે.”

આ સાંભળીને બધા હાજર રહેતાઓએ “આફ્રીન આફ્રીન” ના પોકાર કર્યા અને નદીમ આફંદીના માટે દોઆઓ માંગવા લાગ્યા નામદાર જનરત્ર નિશાતમેકે નદીમ આફંદીની આ દેલાવરી સાંભળી અખો-માંથી આનંદના આંસુ ટપકાવતા કહ્યું.

“ નદીમ આફન્દી તમેએ જે દેજાવરી જતાવી છે તેનો દાખલો આગલા સમયના અસહએ કિરામત જીવનચરિત્રો સિવાય બીજી કેઈ જ આએ મળી શકતા નથી. અત્તાહતઆલા તમેને આ ભગવાનનો અદલો આપે અને તમારી આ નાદર સેવાઓનો સ્વીકાર કરે. ”

“ નામદાર! એ બહુ પાઠ પત્તરદિગારની મહેરજાનીથી થયું છે, નહીં તો મરી શી વિશાદ કે હુ કાંઈપણ સેવા કરી શકું. ને માલિકે પેતાના રસ્તામાં ખર્ચ કરના માટે જે માલ નિવૃત્ત આપી હતી તે તેના માટે જ મેં ઇસલામના સેવકોને સુપરદ કરી દીધી છે. ”

“ મને પુરો ભરસો છે કે આપ નામદાર જ્યારે નદીમ આફન્દીના ખાત્ર દોરત એહમદ તથા નસુહીની હકીકત સાંભળશો ત્યારે આપના આનંદમાં વધારો થયા વિના રહેશે નહીં; એહમદ સાનેહે નદીમ આફન્દીની પાસે ઉમેશ એ વિરલઓની ઓળખાણ કરાવતાં કહ્યું: “ આ બંને સાહેબો પણ અસકન્દરીયાના રહેવાશી છે અને તેઓએ પણ નદીમ આફન્દીની પેઠેજ પોતાની બધી માલગીરકત વેચી એક લાખ પાઉન્ડ લગાવતા ખર્ચમાં આપી દીધા છે, ”

આ સાંભળતાંજ આખા તંબુમાં ફરીથી આફરીનના પોકરો થયા અને ફરેક જણ અંતઃરજુ પુર્વક દેઆઓ આપવા લાગ્યા. જ્યારે હાજર રહેલાઓનો ઘોંઘાટ લગાર ઓછો થયો ત્યારે બાકી રહેલા બંને યુવાનો વિષે બોલતાં એહમદ સાનેહ અસરિ કહ્યું.

“ આ બંને જુવાનો રશીયા રાજ્યના રહેવાશી છે. જ્યારે ઇટાલીએ આપેલા અત્તટીમેટમની ખજાર એમના શહેરમાં પડેલી ત્યારે ત્યાંના મુસલમાનોમાં બારે લાગણી ફેલાઈ. અને એ લાગણીના સળખેજ આ બંને જુવાનો અટલી નાની વયમાં ધરખાર, કુટુંબ કમીત્રા, દોરત આશનાઓને તથા મુસાફરીમાં અનહદ સંકટો ઉઠાવતાં અત્રે આવી પહોંચ્યા છે. ”

“ ખરેખર આ બંને જુવાનોની હીમ્મત પ્રશંસાને પાત્ર છે. હું એમની હકીકત સાંભળીને ખુશી થયો છું અને જ્યારે તેઓ ઇસ્લામની

સેવા બળવશે ત્યારે હું એ કરતાં પણ વધુ ખુશી થઈશ.” નામદાર નિશાત બેઠે બોલ્યા. “વાર તમે એમના નામનો કહ્યાજ નહીં.”

“ જી હા, હું તદ્દન છુટી ગયો ” એહમદ સાલેહે કહ્યું. “ આ ગળ ઉભા છે એમનું નામ જીયાઉદ્દીન છે અને પાછળ વાળાનું નામ શમસુદ્દીન છે.”

“ વાહ કેવા ઉમદા નામ છે, ખુદા કરે ને તેઓ લગાઈના મેદા-
નમાં પણ ચંદ્ર અને સુર્યની પેઠે ચમકે,”

“ આમીન, આમીન. ” બધા હાજર રહેલાઓ પોકારી ઉઠ્યા.

“ ખુદા ચાહશે અને તેની મદદ થશે તો આપ નામદાર અમે
અહના સેવકોની સેવાઓથી ખુશી થયા વિના રહેશો નહીં.”

“ હું પણ પાક પરવરદિઆરથી એજ આશા રાખું છું ” નામદાર નિશાત બેઠે આટલું કહ્યા બાદ એહમદ સાલેહે તથા કરનલ ફતહી બેઠેને પુછ્યું.

“ શું આપે આ નવા પરોણાઓને માટે કામગીરીઓ નક્કી કરી શકી છે ? ”

“ જી હા ” કરનલ ફતહી બેઠે બોલ્યા. “ મેહમુદ આફન્દી હથીયાર ખાતાના બંદોબસ્તના કામને પસંદ કરે છે.”

“ જો એમની એ ઇચ્છા હોય તો એ કામ એમને સોંપો. ”

“ નહીમ આફન્દીને કેદીઓના દારોગાના એસીસ્ટન્ટ મુકરર કરવામાં આવનાર છે ” એહમદ સાલેહે કહ્યું.

“ બહુજ સારું ”

“ હું પણ આ નીમણુંક પસંદ કરું છું. ” કરનલ ફતહીબેઠે બોલ્યા
“ અને એહમદ તથા નસુહીને સારવાર કરનારાઓમાં નીમવામાં આવે તો કેમ ? ” એહમદ સાલેહે કહ્યું.

“ બહુજ બેહેતર ” જનરલ બોલ્યા.

“ અને આ બંને જુવાનોને જસુસીના સ્કુલમાં દાખલ કરીને જસુસીનું શિક્ષણ આપવાનો ઇરાદો કર્યો છે. અગર આ બંને જણુ પટાન્નીયન બાપા શીખી જશેતો જસુસીનું કામ બહુજ સારું કરી શકશે. ”

“ જો આ બંને જણુ આ કામ પસંદ કરતા હોય તો બલે એમના માટે જસુસી કરતાં બીજું કોઈ કામ ઉત્તમ નથી ”

“ એ પોતે પણ પસંદ કરે છે. ”

“ ત્યારે બહુજ સારું ”

આટલું કહ્યા બાદ દરબારે બરખાસ્ત કરવામાં આવ્યો અને બધા ઇશાની નમાઝ માટે ઉઠ્યા.

સઈયદી વ અવલાઈ હુઝરત ખ્વાજા હસન નિઝામી સાહેબની
ચીફ એડીટરી હેઠળ પ્રગટ થયું.

નિઝામુલ મશાયખ.

નામનું માસીક દર ઇસલામી મહીનાની છઠી તારીખે નિયમીત રીતે પ્રાહકોને મળી જાય છે. આ ઉર્દુ માસીકમાં ખુઝુર્ગાને દીનના અહેવાલો અને જાણીતા મહાન ઉર્દુ લેખકોના બોધદાયક સુશીઆના મઝામીન પ્રગટ થાય છે. આખા હિંદમાં આ માસીક અસાધારણ રીતે પ્રખ્યાત છે. હુઝરત ખ્વાજા હસન નિઝામી સાહેબના લેખો દર મહીને આવે છે. આ માસીક બે જાતના ઠાગળોમાં પ્રગટ થાય છે. ઉંચા ઠાગળોનું લવાજમ વરસ એકનું સાડા ત્રણ રૂપીઆ અને લગાર હલકા ઠાગળનું અઢી રૂપીઆ, પોસ્ટેજ સાથે છે. પત્રવ્યવહાર અંગ્રેજી કે ઉર્દુ બાપામાં.

નિઝામીયા બુક ડેપોના મેનેજરને
લખવાથી પણ પ્રાહક થઈ શકાય છે.

એડીટર નિઝામુલ મશાયખ
ફૈઝાબાદ—દીલ્લી.

પ્રકરણ ૪૫ મું.

શયતાનને ઘેર વલી.

જનરલ નિશાંત બેઠે દરબાર ખરખાસ્ત કર્યા બાદ બધા હાજર રહેલા અને બીજા હજારો મુબ્તહીનોની સાથે ગીરવાનના મેદાનમાં ધશાની નમાઝ અદા કરી અને તે બાદ બધા પોત પોતાને ઉતારે ગયા એટલે એહમદ સાલેહ અસીર પાંચ અસવારોની સાથે ફળદરૂપ વાડીઓની તરફ પોતાના ઉતારે જવા માટે વિદાય થયા, રાત અંધારી અને ભયાનક હતી. અજવાળાનું નામ નહોતું પણ એ બહાદુર અસવારો અનેક વખતે આ રસ્તે આવેલા હોવાથી હળવે હળવે ધણીજ સંભાળથી પોતાનો રસ્તો કાપી રહ્યા હતા. ગીરવાનના મેદાનથી ફળદરૂપ વાડીઓ અને ખજુરોના ઝાડોનું ઝુંડ લગભગ ત્રણ ચાર માઈલ હશે પણ સાવચેતીની ચાલે ચાલતાં આ બહાદુરોને ત્રણ માઈલ પસાર કરતાં એક કઝાક વીંટી ગયો. ઉવટે તેઓ એ રસ્તો કાપ્યા બાદ ફળદરૂપ વાડીઓના કીનારે પહોંચ્યા અને ગિસ-મીલ્લાહ બોલીને ખજુરોના જંગલમાં પેઠા, આવા ભયંકર અને બીહામણા રસ્તાની અંધારી રાતે મુસાફરી કરવી કાંઈ નાની સુની વાત નહોતી પણ એ લોકો બાણીતા હોવાથી તેમને કાંઈ વધારે ઠોકરો ખાવી પડી નહીં તોએ તેઓ પોતાનો રસ્તો ધણીજ સંભાળ તથા સાવચેતીથી પસાર કરી રહ્યા હતા. જલદીથી રસ્તો કપાય ટેલ્લા મટે મોટેથી વાતો કરતા ચાલતા હતા. આવી રીતે ચાલતાં લગભગ વીસ મીનીટ પસાર થયા હશે કે એહમદ સાલેહ અસીર તથા તે પાંચ અસવારોના જુદા પડવાના બે રસ્તા મળ્યા, એટલે એહમદ સાલેહ ઉતરના રસ્તા તરફના રસ્તે અને પાંચ અસવારોએ પશ્ચિમ તરફના રસ્તે પોત પોતાના ઘોડા ફેરવી એકબીજાથી જુદા પડ્યા. બહાદુર એહમદ સાલેહ પોતાના વક્ષાદાર ઘોડાની પીઠ ઉપર અસવાર થઈ ધણી જ દીલેરીની સાથે ભયંકર રાતના સમયે ભયાનક રસ્તો પસાર કરી રહ્યો.

હતો, એટલામાં વધુ જાડોની અધિકારમય ઘટામાં પેસતાં ઘોડાને ચાલતાં અગવડ પડતી હોવાથી તે ઘોડા ઉપરથી ઉતરી પડ્યો અને ઘોડાની લગામ હાથમાં પકડી ચાલવા લાગ્યો. હજુ તે આ જાડોની ઘટાવાળો અધિકારમય રસ્તો અર્ધાજ પસાર કરવા પામ્યો હશે કે તેને ઘોડેક દુર ચુલા સળગેલા હોવાનો પ્રકાશ નજીકથી એટલે પોતે વસ્તીની નજીક આવી પહોંચેલો હોવાની નજીક થતાં તેણે એક લાંબો છુટકારાનો દમ ખેંચ્યો અને જતરીથી તે વસ્તીની પાસે પહોંચી જવા માટે ઉતાવળે પગે ચાલવા માંડ્યો. આવી રીતે તે ઘોડોજ રસ્તો પસાર કરવા પામ્યો હશે કે પાસેની જાડીઓમાંથી માણસના ચાલવાનો સળસળટ થયો અને હજુ તે જોવાની કોશીશ કરતોજ હતો કે એક ઓળો તેની સામે આવીને ઉભો થઈ ગયો જેણે માથાથી તે થગ સુધી ઠાળી ચાલરમાં પોતાનું શરીર છુપાવ્યું હતું. તે ઓળો એકમઠ સાલેહની સામે ઉભો રહ્યો અને ધીમેથી સ્ત્રીના બનાવટી સાદમાં બોલ્યો.

“ શું એકમઠ સાલેહ અસીર આપ પોતેજ છો ? ”

એકમઠ સાલેહ આ ભયંકર ઓળાને એકાએક આવીને ઉભો નહોતો જોઈ લગાર અચકાયો અને પોતાનું નામ લેતો સાંભળી અત્યયનીમાં પડ્યો. એકમઠ સાલેહની જગ્યાએ અગર કાષ્ટ બીજો હોત તો આ બીહામણા દેખાવથી જરૂર ગભરાટમાં પડી બીજા પશુ બહાદુર એકમઠે ધસીજ સાવચેતીથી પોતાની તલવાર મ્યાનમાંથી કાઢતા કહ્યું.

“ હા, હું એકમઠ સાલેહ છું, પણ મારાથી તમને શું કામ ? ”

“ મારે આપથી એક જરૂરી કામ છે. ”

“ તમો કોણ છો અને આવા ભયંકર રથને કેમ આવ્યા છો ? ”

“ હું માત્ર આપની વાટ જોતી ઉભી હતી. આપ કેમ્પમાં ગયા છો એવી મને ખબર મળેલી હોવાથી મેં રસ્તામાંજ મુલાકાત લેવાનું બાજબી બાંધ્યું ”

“ પણ તમને મારાથી શું કામ છે ? ”

“ એક ધણીજ અગત્યનું કામ છે. અગર આપ ધ્યાન પૂર્વક સાંભળવાનું પસંદ કરો. ”

“ આ જગ્યાએજ કહેવું છે. ”

“ આપ આપના મકાન ઉપર પધારો હું ત્યાંજ કહીશ. ”

“ જો તમે મારા મકાને જઈ શકો છો તો ફરી અહીં રસ્તામાં ઉભા રહેવાનું કારણ ? ”

“ એક ખાસ સમ્બંધી હું અહીં ઉભી છું. પણ આપ ધીર ચાલશો ત્યારે હું કહીશ. ”

આ સાંભળી એહમદ સાહેબ વિચારમાં પડી ગયો. તેણે વિચાર્યું કે આવી ભયાનક રાતે ભયંકર જગ્યાએ એક સ્ત્રીનું મળવું કાંઈ નાની મુની વાત નથી. રખેને તેમાં કાંઈ પ્રયત્ન હોય ? શું હું એને મકાન ઉપર લઈ જઈ ! ”
.....“ આ સ્ત્રી કાંઈ આરોપ તો નહીં મુકે...એટલું વિચાર્યા પાછો તેણે સ્ત્રીને કહ્યું.

“ નહીં માં ? હું તમને મકાન ઉપર લઈ જઈ એ નહીં અને માટે તમારે જે કાંઈ કહેવું હોય તે અહીંજ કહો. ”

“ દિલગીર છું કે હું અહીં કાંઈ કહી શકતી નથી કેમકે હું કેટલાક કાગળ ખતાવવા માંગું છું જે જોવાને માટે દીવાની જરૂર છે ”

“ બસ દીવાની જરૂર છે ” એહમદ બોલ્યો. “ અત્રે મારી પાસે વિજળીનો દીવો મોજુદ છે. જો કે લશ્કરી કાયદા કાનુનને જોતાં હું તેને અહીં સળગાવી શકતો નથી પણ તમારા માટે હું તેને સળગાવીશ. ”

“ અહીં દીવો સળગાવવામાં શું વાંધો છે ? ” પેલી સ્ત્રીએ એહમદની વાત કાપતાં કહ્યું. “ દીવો સળગાવવામાં કાંઈ હરકત છે ? ”

“જ્યાં સુધી મને તમારા તરફથી પુરેપુરી ખાત્રી ન મળે ત્યાં સુધી હું એનું કારણ કહી શકતો નથી, ખેર ત્યો હું વિનંતીનો દીવો સળગાવું છું તમે તમારી મતલબ કહો,”

આ સાંભળી પેલી સ્ત્રીએ ચુપકીકી પકડી અને એહમદે પોતાના ખીસામાંથી વીજળીનો દીવો કાઢીને ચાંપ દબાવી એટલે અજવાળું થઇ ગયું દીવાના પ્રકાશમાં એહમદે જોયું કે તેની સાથે વાત કરનાર ઝોળો એક મજબુત બાંધાતી સ્ત્રી છે જેણે પોતાનું પહેલવાની શરીર કાળી ચાદરમાં છુપાવ્યું છે અને મોઢાં ઉપર સફેદ ચાદર નાંખી છે અને ચાદરમાંના કાણામાંથી આંખો ફાટી ફાટીને એહમદને જોઇ રહી છે એહમદે જમણા હાથે ઘોડાની લુગામ પકડી અને ડાબા હાથે દીવાને પકડી કહ્યું.

“ત્યો હવે તમારી મતલબ કહો.”

જ્યારે પેલી સ્ત્રીએ જોયું કે એહમદ હઠ પકડીને આ ઠેકાણેજ વાત સાંભળવા ઉભો છે ત્યારે તેણે ધીમેથી પોતાની હસીકત કહેતાં જણાવ્યું.

“હું એક ત્રીપોલીવાસી સ્ત્રી છું અને તમારા બાંપ ઇસાદીમ અસીરે તમારી પાસે મોકલી છે.”

એહમદ સાંભેહ પોતાના બાપનું નામ સાંભળતાજ ચોંક્યો અને તેને આગળ બોલતાં અટકાવીને બોલ્યો.

“શું તમને મારા બાપે મોકલી છે.....વાર બોલો શું સદેસો લાવ્યા છે?... (ફરી કાંઈ વિચાર કરીને) પણ હું હમણાં તે સદેસો સાંભળી શકતો નથી. પહેલાં મહેરબાની કરીને તમે તમારું નામ ઠામ બતાવો.”

આટલું બોલી તેણે પોતાના મનમાં કહ્યું “પહેલાંથીજ મારી ભુલ થઇ છે ઇમરાહીમે ત્રણ ચાર કાગળ મોકલ્યા પણ તે લાવનારના નામ ઠામ જણ્યા વિના હું તે કાગલોનો જવાબ આપી શક્યો નહીં. માટે હવેતો આનું નામ ઠામ જણાવુંજ જોઇએ,” એહમદ સાંભેહને વિચારમાં જોઇ તે સ્ત્રીએ કહ્યું-

“આપને મારા નામ ઠામની શી જરૂર છે. જે કાંઈ સંદેશો હું લાવીશું તે સાંભળીને જે જવાબ આપવો હોય તે આપો, હું તમારા પિતાને પહોંચાડી દઈશ. ખાસી હું તો એક ત્રીપોલી વારી ગરીબ બદલી સ્ત્રી છું. એ વિના મારી કહીકત બીજી કાંઈ નથી.”

“નહી મને આટલેથી સંતોષ નહીં થાય, તમારા જેવી બહાદુર સ્ત્રી તું નામ ઠામ જાણીને મને ધણીજ ખુશી થશે. આવી ભયંકર જગ્યાએ આવીને સંદેશો પહોંચાડવો તે કાંઈ નાની સરખી વાત નથી. માટે તમારા નામ ઠામની સાથે તમે કયા કુળમાં અવતર્યા છો તે પણ જણાવો, એટલે હું જાણીને મગર થાઉં”

“હું એક ગરીબ સ્ત્રી છું. તે વિના બીજું કાંઈ બતાવી શકતી નથી માટે આપ આ કામજ વાંચીને તેનો જવાબ લખી આપો.”

એકમદે સ્ત્રીના હાથમાંથી કાગળ લઇને કહ્યું “નહીં એમ કહી નહીં બને, હું સોગન ખાધને કહુ છું કે જ્યાં સુધી તમે પોતાની હકીકત નહીં કહો ત્યાં સુધી આ કાગળ વાંચનાર નથી તેમજ તમારો સંદેશો પણ સાંભળનાર નથી.”

આ સાંભળી સ્ત્રીએ વિચાર કર્યો- કે એકમદે ધણીજ હઠીલો છે, વળી તેણે સોગન પણ ખાધો છે તેથી તે પોતાની હઠ પુરી કરવા વિના રહેનાર નથી માટે કાલે તેને પોતાની હકીકત કહી દઉં, આટલું વિચાર્યા બાદ તેણે પોતાના ચહેરા ઉપરથી ચાદર દુર કરતાં કહ્યું.

“લ્યો હું તમારી સામે મોજુદ છું. મને ઝોળખી કાઢો.”

સ્ત્રીનો ચહેરો જોતાંજ અન્નયખીનો પાર રહ્યો નહીં. તેણે તરતજ અન્નયખીની સાથે હસતા ચહેરે પેલી સ્ત્રીના ગળે વગગી પડતાં કહ્યું.

“કોણ કાઠા જમીત ?! આપ વિના આવી દીવેરીનું કામ બીજાથી થઈ શકે નહીં, આપ પુરેપુરા બહાદુર છો. અત્યાર આગમય મને જે કાગળો મળેલા છે તે પણ જાણ્યામાં આપેજ પહોંચાડ્યા હશે ?”

“હા, હું પોતેજ લાવ્યો હતો, અને આપની દાસી મારિયાને આપી ગયો હતો.”

“તો બલા આપ મારાથી મળ્યા કેમ નહીં? ખીજું કંઈ નહીં તો હું જવાબ લખી આપતો આજ સુધી કોઈ કાસદ મળી શક્યો નહીં તેથી હું જવાબ આપી શક્યો નહોતો.”

“મને આપની ખીઠ લાગતી હતી તેથી વેપ બદલીને આવતો હતો અને કાગળ આપી જતો હતો.”

“પણ મારિયાએ તો આપને ઝોળખી લીધા હશે?”

“હા, તેણીએ મને ઝોળખી લીધો છે, પણ મેં તેણીને લાલચ આપેલી હોવાથી તેણી મારો બેદ છુપાવતી હતી. આજે આપ કેમ્પમાં ગયા છો એ ખબર પણ તેણીએજ આપી હતી.”

“ખરેખર આપે વેપ પણ સારો લીધો છે, દાઢી મુંઝ બિલકુલ સફા કરાવી દીધી છે. મારી જગ્યાએ ખીજો કોઈ હોત તો તે કદીપણ ઝોળખી શકતો નહીં,”

“શું કરીએ? જરૂરતના સમયે વેપ તો શું પણ અનેક વાતો કરવી પડે છે.”

“હીઠ, ચાલો હવે ઘેર જઈએ ત્યાં નીરાંતે વાતો કરીશું.”

આટલું બોલી એહમદ સાલેહ જમીનને લઈને પોતાના મુકામે ગયો. મુકામ ઉપર પહોંચીને એહમદે જમીનને એક તંબુમાં બેસાડ્યો અને થોડી વાર સુધી બ્લાલભરી વાતો કરી તે બાદ જમીને એહમદને તેના બાપ ઇબ્રાહીમ અસીરનો કાગળ આપ્યો. એહમદે તે કાગળ લઈને જમીનના માટે ખાણું મંગાવતાં કહ્યું.

“આપ નિરાંતે ખાણું જમી લો હું આ કાગળનો જવાબ લખીને લાઉં છું.”

એહમદની મીડી વાતોએ જમીલના મનમાં તેની તરફનો જે કાંઈ
જેદભાવ હતો તે દુર કરી દીધો. અને ખાણું આવતાં આનંદની સાથે
આવાને બેઠો. ખતાં ખાતાં પણ તે એહમદનાજ વિચારમાં હતો. તેણે
વિચાર્યું કે જો એહમદ પોતાના બાપ ઇબ્રાહીમથી મળીને ઇટાલીયનોની
હીમાયત કરશે તો ઇટાલીયનો તેની બારે કદર કરવાની સાથે તેનું આખું
કુટુંબ શહેરના આજેવાનોમાં ખપવા લાગશે. જમીલે આવાજ વિચારમાં
ખાણું પુરું કર્યું એટલામાં એહમદને આવતો જોઈ બોલ્યો.

“ જોહો આપે તો બહુજ વાર કરી- ”

“ હા હું આપનાજ બંદોબસ્તમાં હતો તેથી વાર થઈ. ” એહમદે
લચાર આંખો બદલીને કહ્યું-

“ ત્યારે શું આપ જવાબ લખી લાવ્યા- ? લાવો આપો એટલે હું -
ચાલતો થાઉં ”

“ હવે આપ ક્યાં જશો ? ” એહમદે હસ્તા હસ્તા કહ્યું-

“ કેમ કાંઈ વાર છે ? ” જમીલ વિચારમાં પડતાં બોલ્યો-

“ ના તૈયાર છે. ”

એહમદ આ બોલવા પામ્યોજ હતો કે ઉઘાડી તલવાર વાળા ચાર
સીપાઇઓ તંબુમાં દાખલ થયા. આ જોતાંજ જમીલની આંખોમાં અધાર
આવી ગયું એટલે તેણે ધરજતા સાદે જમીલને પુછ્યું.

“ એહમદ સાલેહ ? આ શું ? ”

“ તમારા લાવેલા પત્રનો જવાબ ” એહમદે બારે ગુસ્સાના
આવેશમાં કહ્યું. “ મૈરદુદ, બદમાશ, બેદીન, લુચ્ચા શું તેં મને મારા
દેશ દરોહી પિતા ઇબ્રાહીમ અસીર જેવો સમજ્યો ? જો કે હું જોતો દીકરો
છું પણ તેના જેવો દેશ દરોહી બદમાશ નથી, પોતાના કાયદાના માટે દેશનું
અપમાન કરનારો નથી, મારો બાપ જે કાંઈ કરે છે તેને હું ઇસલામ
વિરુદ્ધ સમજું છું. તે પોતાના પત્રમાં મને દુન્યાવી લાલચો આપે છે.
ત્રીપોલીના ગવરનરની પદવીની લાલચ દેખાડે છે પણ હું આ ચંદ રોઝના
મિથ્યા માન મરતબા ઉપર લલચાઈ જઈ તેવો નથી. જન્નતના બદલે દેઝ-

ખનો સ્વીકારનાર નથી. તેના પત્રનો જવાબ માત્ર એટલોજ છે કે પત્ર લખને આવનાર ઠાસદને તેનો બદલો આપું. ઇનશાઅલ્લાહ આવતી કાલે બધી દુનીયાં જોશે કે તે મારા લાલચુ આપ કે જેનો પુત્ર કહેતાં મને શરમ લાગે છે તે બાપના ગળા ઉપર મારી આ આબદાર તલવાર હશે.”

એહમદ સાલેહ ગુસ્સાના આવેશમાં વધુ બોલવા ચાહતો હતો. પણ તે ચારે સીપાહીઓ જમીલને દોરડાવતી બાંધીને તંબુની બહાર લઇ ગયા એટલે તે સુપ થઇ ગયો. સીપાહીઓ જમીલને સામેની ખજુરીઓની તરફ લઇ ગયા. થોડીવારમાં તેમની પછવાડે એક સીપાહી એહમદ સાલેહની દારી મારિયાને પણ પકડીને લઇ જતો દેખાયો.

હિંદમાં બધી વાતોમાં ચઢીઆતું ઊરદુ અઠવાડીક પત્ર અલ-હિલાલ

તુરકી પેપરોની પધ્ધતી ઉપર આ પત્ર દર જુધવારે કત્તકતાથી પ્રગટ કરવામાં આવે છે ઉંચા તુરકી ટાઇપ અને ઉંચી રંગીન સાહીથી ઉંચા આર્ટ પેપર ઉપર છાપેલા ઝીકા ફેટો સાથે આ પત્ર બહાર પડે છે નૈતિક સંસારીક અને રાજ્ય દવારી બાબતો ઉપર સ્વતંત્ર પણે પાક કુરઆને મજીદ અને હદીસે શરીફની દલીલો સાથે દરેક લેખ પ્રગટ થાય છે. આજકાલ ચાલી રહેલી લડાઇની ખબરો ખાસ તાર મારફતે ઇસતમબોલધી આવે છે અને દર અઠમાં લડાઇના શુરવીર તુરકો તથા લડાઇના દેખાવો અને નકશાઓના પાંચ છ ફેટો પ્રગટ થાય છે. આ પત્રનું વાર્ષિક લવાજમ માત્ર પોસ્ટેજ સાથે આઠ રૂપીઆ રાખ્યા છે. છ માસના લવાજમના પોણા પાંચ રૂપીઆ છે. નીચલે ઠેકાણે લખો. પત્ર વ્યવહાર અંગ્રેજી કે ઉરદુમાં

હિન્દુસ્તાની બુક ડેપોના સરનામે લખશે
તો તે પણ 'અલ-હિલાલ'ના મેનેજર
સાહેબને લખી મોકલશે.

મેનેજર અલ હિલાલ
મેકલાઉડ સ્ટ્રીટ.
કલકત્તા.

પ્રકરણ ૪૬ મું.

અરખોની મહેમાનદારી.

પાછલા પ્રકરણમાં વર્ણવ્યા પ્રમાણે ચાર જંગલી અરખો મીલાનાને પડતી મુકી તેની દાસી કેટરનાને લઈને નાડા. નહાસ્તા નહાસ્તા પુતેઓ ચારે જણાએ પોતાના ઝુંપડામાં દમ લીધો એતો સારું થયું કે ઠવાગસ તથા કેવમેડ દારના નીશાની તરંગમાં મીલાનાની પછવાડે લાગ્યા હતા તેથી કેટરનાની ખજર લેવાને દોડ્યા નહીં નહીં તો આ ચારે અરખો તે લોડાથી કાંઈ દુર નહોતા વળી અરખો પાયડાગ હતા અને ઇટાલીયનો થોડેસવાર હતા તેથી તેઓ ઘણીજ રહેઠાણથી પોતાના શીકારની સાથે ઇટાલીયનોના હાથે પઠડાઈ જતા.

જે વખતે આ ચારે અરખો પોતાના રહેઠાણ ઉપર પહોંચ્યા ત્યારે રાત વધુ વીતેલી હોવાથી આ આઠ દસ ઝુંપડાની નાનકડી વસ્તી બિલકુલ શાન્ત હતી. ચાંદની રાત હોવાથી ઝુંપડામાં દીવાનો પ્રકાશ દેખાતો નહોતો પરંતુ કુતરાઓના ભસવાથી ત્યાં વસ્તી હોય એમ ભાસ થતો હતો જ્યારે તે અરખો ઝુંપડાઓની પાસે પહોંચ્યા ત્યારે કુતરાઓ પોતાની પૂછડી હીલ-વી હીલવીને તેમના પગોમાં પેટી ગયા અને થોડીજવારમાં તે ઝુંપડાઓમાંથી કેટલીક સ્ત્રીઓ તથા એક બે બાળકો બહાર નીકળી આવ્યા અને પોતાના માણસોને આવેલા જોઈ ખુશી થવા લાગ્યા, પરંતુ તેઓએ તેમની સાથે એક અખણી સ્ત્રીને જોઈ ત્યારે તેઓની અજ્ઞયણીનો પાર રહ્યો નહીં તેઓને આવી રીતે અજાણ થએલા જોઈ તે ચારમાં જે વૃદ્ધ હતા તેણે તે સ્ત્રીઓમાંની એક વૃદ્ધ સ્ત્રીને સંબોધીને કહ્યું.

“ઓ ઉમ્મે ખતીર! અમે તમારા માટે એક મેહમાન લાવ્યા છીએ માટે તેનો સારી પેઠે ખાતર જરદાશ કરજો.”

“ હું આ નવા મહેમાનને જોઈને ઘણીજ ખુશી થઈ છું ” પણ ઉમ્મે ખતીરે કહ્યું. “ અજમ થાઉં છું કે આ ખાત્ર કયા દેશ તથા કઈ કામની છે અને આપ લોકો એને ક્યાંથી લાવ્યા છો ? ”

“ જાણ્યારાં જે જુલમી લોકોએ આપણા માનવંતા ખતીરને અપ-માન કરવા સાર આપણા દેશ ઉપર ચઢાઈ કરીને આપણને નાહક પગવ્યા છે તે કામની આ ખાત્ર હોવી જોઈએ. ”

“ તો શું આ આપણાં દુશ્મનોમાંની છે ? ”

“ હા, પરંતુ અત્યારે તો આ આપણી મહેમાન છે. ”

“ એમાં શું શક છે. ” ઉમ્મે ખતીરે બોલી. “ જે કે આ આપણાં દુશ્મનમાંની છે પણ આપણી દુશ્મની માત્ર પુરખોની સાથે છે. સ્ત્રીઓની સાથે દુશ્મનીને કાંઈ લાગતું વળગતું નથી આ બાયડીએ અમારું કાંઈ બગાડ્યું નથી અને જે બગાડ્યું હોય તોએ અત્યારે તો આ બિચારી આપણી મહેમાન બનીને આપણે ઘેર આવી છે તેથી તેની ખાતર બરદાશ કરવી આપણી ફરજ હોવી જોઈએ. ”

આટલું કહ્યા બાદ ઉમ્મે ખતીરે કેટરનાની તરફ ફરીને કહ્યું. “ આવ બેન ઘરમાં આવ અને અમારા આ ઝુપડાને તું તારું પોતાનું ઘર સમજ. અમે બધા જણા તારી સેવા ચાહી કરીશું કેમકે તું અમારી મહેમાન બનીને આવી છે. ”

કેટરના અચાર સુધી બીલકુલ શાન્ત ઉભી હતી તે પોતાના મનમાં પોતાના ભવિષ્ય માટે ભારે બયભોત થઈ રહી હતી આ જંગલી અરબો મારી સાથે કેવો વર્તવ કરશે એના વિચારથીજ તેણી ધરણ ઉઠતી હતી. અરબોના જંગલી પ્રજા અને સ્ત્રીઓ સાથેના પાતકી વતા વની અનેક કહાણીઓ તેણીએ છટાલીયત કેમપમાં સાંભળી હતી તેથી તેણી બયભોત બને એ સ્વભાવિકજ હતું. પરંતુ જ્યારે ઉમ્મે ખતીરની વાતચીત આ તેણીએ બહાલ જોયો ત્યારે તેને યોડીક નીરાંત વળી તેણી ઉમ્મે ખતીર શું બોલે છે તે સમજ મધ કે આ મારી સાથે બહાલ ભરી વાત કરે છે.

જ્યારે ઉમ્મે ખતીરે તેની સાથે વાત કરી ત્યારે કેટરના તેની પાસે ગઈ એટલે ઉમ્મે ખતીરે બારે વહાલથી તેનો જમણો હાથ પકડ્યો અને પેતાની સાથેની ખીજી સ્ત્રીઓને કહ્યું આવો આપણે બધા મળીને આ નવા મહેમાનની સેવા ચાકરી કરીએ. આટલું બોલી ને તેણી બધાને સાથે લઈ એક બુંપડાંમાં ગઈ, જ્યાં ખજુરના શાંદડાનો બનાવેલો ખાટલો ફાલેલો હતો અને તેના ઉપર એક મેલું લુગડું પાથરેલું હતું. કેટરનાને આ ખાટલા અને તેના ઉપર પાથરેલું પાથરણું લગારે આરામ આપનારું જણાયું નહીં કેમકે તેણી મીઠાનાના આલીશાન મહેલના અપટુડેટ ફરતી-ચરતે વાપરનારી હતી પરંતુ અહીં તેણી શું કરે? ખીલકુલ ચુપ હતી જ્યારે તેઓ બધા ખાટલાની પાસે પહોંચ્યા ત્યારે ઉમ્મે ખતીરે તેણીને કહ્યું.

“દીકરી! ખાટલા ઉપર બેસો, અને જો સુરાની ધમ્મ હોય તો સુધ જવ મારી નાની દીકરી લુખના તમારા પગની ચપી કરશે.”

“હા અંમા!” લુખના ખુશીથી બોલી ઉઠી “હું આપણા વહાલા મહેમાનની જરૂર પગચાળી કરીશ” ફરી તેણીએ કેટરનાની તરફ જોતાં કહ્યું ‘જેન સુધ જવ, શામાટે ઉભા છો?’

“લુખના!” લુખનાની મ્હોટી જ્હેન લયલા બોલી “તમે પગચાળી કરો હું વહાલા મહેમાનનું માથું તથા વાંસો ઢાંકાવું. અને અંમા! તમે જાનને ખાવાનો બદોબસ્ત કરો, આપણો મહેમાન જુખ્યો હોય એમ જણાય છે.”

આ વાતચીત દરમ્યાન કેટરના ત્રણ ચુપ હતી અને આ અરખ બાનુ-ઓની વાતચીત સમજતી ન હોવાથી રતબધ પુતળાની પેઠે ઉભી હતી. જ્યારે અરખ બાનુઓએ કેટરનાને ખાટલા ઉપર ન બેસતાં બિલકુલ ચુપ હોવાની જોઈ ત્યારે તેણીએ સમજી કે કેટરના અરખી બાપા સમજી શકતી નથી એટલે ઉમ્મેખતીરે કેટરનાને અણુશારાથી ખાટલાપર સુધ જવાનું સમજાવ્યું. કેટરના ઉમ્મેખતીરના અણુશારાનો મતલબ સમજી અને તરતજ મેલાં તથા ગંદા ખાટલા ઉપર બેઠી. સુધરેલા દેશની રહેનારી કેટે-

રના કોઈ કાળે પણ આવા ગંદા બીજાને પસંદ કરે નહીં, પણ લા-
ચારી અજ્ઞાન વસ્તુ છે. લાચારીના સંગમેજ કટેરનાએ ખાટલા ઉપર બેઠક
લીધી. કટેરનાના બેસી જવાથી અરજ બાનુએનો મતલબ પુરો થયો નહોતો.
તેણીએ તેને સુવાડી તેની ચાકરી કરવા ચાડતી હતી તેથી ફરી અણુસા-
રાથી સમજાવ્યું પણ તેણી સમજી નહીં એટલે લુખના તથા લયલાએ
પોતાના હાથે તેને સુવાડવા ચાડી આ નેંધને કટેરનાની ધલસમણનો પાર
રહ્યો નહીં બર જંગલમાં લુટારા અને જંગલી અરબોના નાનકડા ઝુપ-
ડામાં કટેરનાને સુવાડી અરજ સ્ત્રીઓનું તેનું કાટકું કરવા ચાહે છે એ વિચા-
રથી તેણીનું શરીર ધરજવા માંડ્યું અધુરામાં પુરું જ્યારે તેણીએ ટમટમી
રહેલા દીવાના પ્રકાશમાં ઝુપડાની દીવાલો તીર, કામઠા, બંદુકો, પીસતોલો,
જમઘંચા, તલવારો, અને બાકાઓથી ભરપુર જોઈ ત્યારે તો તેણીના હોશ
કોશ ઉડી ગયા, પણ માત્ર એકજ સેકન્ડમાં તેણીનો આ ધભરાટ દુર થઈ
ગયો અને તે સાથેજ જંગલી આરબો અને તેમની સ્ત્રીઓના માટે આ-
ભારની લાગણી પેદા થઈ ગઈ, એટલે લુખના તથા લયલાએ તેને પોતાના
હાથે ખાટલાપર સુવાડી પગ તથા માથું દાખવા માંડ્યું અને ઉમ્મેજતીર
આણું તઈયાર કરવાના બંદોબસ્ત માટે ઝુપડાની બહાર ગઈ. કટેરના
આ જંગલી બાનુઓની ખાતર બરદાશ જોઈ ભારે અજ્ઞાનમાં પડી અને
અજ્ઞાનમાંની સાથે વિચાર કરવા લાગી કે “આ જંગલી અરબો જેને અમે
ઘટાલીયનો સુધારવા માટે અહીં આવ્યા છીએ તેઓ નીતી ન્યાય અને
વિવેકમાં કેટલા બધા બરપુર છે તેતો અત્યારેજ જણાયું, યુરોપમાં આ
બોળા લોકો માટે કેવા ગપગોળા ફેકવામાં આવે છે તેની તો આજેજ ખાત્રી
થઈ ખરેખર આ લોકો ફિરસ્તાઈ ખસલત ધરાવનારા છે. જે લોકોના ચે-
હરા જોઈને અને જે લોકોનો વિચાર આવતાંજ શરીરમાં ઠંપારી છુટતી
હતી તે લોકો આટલા બધા વિવેકી અને દયાળુ છે એ આજે સાબેત
થઈ ગયું યુરોપ સુધારાના શીખર ઉપર ભલેને પહોંચી ગયું હોય પણ
જે માણસાઈ ખસલતો એક પ્રજામાં હોવી જોઈએ તે અધ્યાપી લગી તે
પેદા કરી શક્યું નથી. અત્યારે મારી સાથે જે વર્તાવ આ લોકો કરી રહ્યા
છે તેવો વર્તાવ કોઈપણ પોતાના દુશ્મનની સાથે કરી શકશે? નહીં કદી
નહીં માત્ર અરબો વિના બીજી કોઈપણ પ્રજા નહીં કરી શકે? હું અ-
ત્યારે તેમની કેદી છું. તેઓ મને દાસી બનાવીને વેચી શકે છે, વળી હું
એમના ઠટકા શતરૂઓમાંની એક છું. જે પ્રજાએ તેમના દેશને ઉગડ

ઠયો છે તેમના જાણખચ્છા કતલ ઠયા છે તેમના નિદેષ ભાષણોને ઠયા છે તે પ્રજામાંની હું એક છું છતાં મારી સાથે જે જે માયાળુ વર્તાવ કરી રહ્યા છે તે કદી ભુલવા જેવો નથી આવે. વર્તાવ ઇલાલીવાળા પોતાના એક ગાઢા સ્નેહીથી પણ કરી શકશે નહીં અત્યારે આ લોકો મારી સાથે જે હેતુભયો વર્તાવ કરી રહ્યા છે તે શું કાંઈ મુસીબતનો દિવાલો તો નહીં હોય, તેઓ મારી આવી રીતે સેવા ચાકરી કરી કાંઈ મોટા સંકટમાં સપડાવવાતો નહીં ચાલતા હોય ? નહીં કદી નહીં, પહેલાં તો હું એમજ સમજી હતી, પણ ફરી જ્યારે અરબ જાનુઓની બહાલ ભરી પરોણાગત જોઈ ત્યારે મને મારા સમજવું ભૂત ભરેલું જણાયું. ખરેખર આ લોકો ફિરસ્ત્રાઈ ખસલતના છે. એમને સુધારાની કાંઈ જરૂર નથી. એ લોકોમાં હેતુ અને મોહોખ્યત ભરપુર છે. તેમની જાનુઓ ખરેખર ભઠાઈની દેવીઓ છે. માટે મારે એમની પાસે મારા પગ ન દખાવવા જોઈએ.”

કેટરના વિચારમાં અહીં સુધી પહોંચીને તરતજ ઉડીને બેસી ગઈ, તેણી એટલી બધી ઝડપથી ઉડી કે તે જાણાઓ તેણીને રોકી શકી નહીં. અને એક બીજાનો ચહેરો જોવા લાગી. તેણીઓ અત્યારે કેટરનાના બેસી જવાથી ભારે અન્યયખીમાં હતી અને જ્યારે કેટરનાએ તેણીઓને અન્યયખીમાં જોઈ ત્યારે હાથના અણુશારથી પગ નહીં દખાવવાનું સમજાવ્યું પરંતુ તે ભલી જાણાઓએ પોતાની ભાષામાં કહ્યું.

“નહી, નહી, તમે થાકેલાં છો માટે અમે તમારી ચાકરી કરીશું.”

આટલું કહીને ફરી કેટરનાને સુધી જવા માટે સમજાવ્યું પરંતુ તેણી બેસી રહી. જ્યારે તે જાણાઓએ તેણીને બેસી રહેલીજ જોઈ ત્યારે તેણીઓએ તેને વધુ કાંઈ ન કહેતાં બેઠા બેઠાજ તેના પગ દખાવવા માંડ્યાં એટલે ફરી કેટરનાએ તેણીઓને હાથથી ના કહ્યું પણ તેણીઓ દખાવતીજ રહી. જ્યારે કેટરનાએ જોયું કે આ ભલી જાણાઓ કાંઈ રીતે માનશે નહીં ત્યારે તેણીએ પોતાના પગ બેંચી લીધા અને ચુપચાપ પલંગ ઉપરથી ઉડી ખુણામાં બેસી થઈ લુખના તથા લયલા તેણીને પકડીને ખાટલાપર બેસાડ્યા ચાલતીજ હતી કે એટલામાં ઉંમ્રે ખતીર ખજુરીના પાંદડામાં ખાનાનું અને પાણીનો મારીનો કુંજો લઈને અંદર દાખલ થઈ ઉંમ્રે ખતીરે

જ્યારે કટેરનાને આવી હાથતમાં જોઈ ત્યારે આંખો ફેરવીને ઊઠકરીઓને દખાવતાં બોલી-

“કેમરે ઊડીઓ થું છે ? થું તમે મેહુમાનને નારાજ કર્યો કે ?”

“નહી અંમા ?” લુખના બોલી- “અમે તેમને નારાજ કર્યો નથી, પરંતુ તેઓ ખાટલા ઉપરથી ઉઠીને અહીં આવી બેઠાં છે.”

“વાર, હઠી જલો, સમાર એને ખાઇ લેવાદો ફરી આખી રાત ચાકરી કરતાં રહેજો-”

આ સાંભળીને લુખના તથા લયલા દુર હઠી ગઈ એટલે ઉમ્મે ખતીરે કટેરનાનો હાથ પકડીને ખાટલાપર બેસાડી અને તેની આગળ ખજુરનું પાંદડું મુકી દીધું જેમાં એક જડી જવની રોટલી થોડીક મોટી મોટી-ઠાળી ખજુરો અને પનીરનો કટકો હતો કટેરના એ પહેલીજ નજરમાં આવ્યાની વાનીઓને જોઈ લીધી- ત્રિપોલીના કીનારે તેણીએ ખજુરો, જીએચી હોવાથી ખજુરોને તરતજ પારખી લીધી પણ જવની રોટલી તથા પનીરને ઝાળખી શકી નહી જ્યારે કટેરના એ ખાણ્યાની વસ્તુઓ જોઈ લીધી ત્યારે તેણીએ ઉમ્મે ખતીરની સામે જોયું. જેણી પાણીનો કુળો લઈને ઉભી હતી. ઉમ્મે ખતીર કટેરનાને પોતાની સામે જોતાં કુળો ઉઘો કરતાં બોલી.

“થું હાથ ધોવા છે ?”

કટેરના સમજા કે તેણી પાણી પીવાનું કહે છે- એટલે તેણી એ તરતજ હાથના અણસારાથી ધંનકાર કર્યો- માટીના ગંદા કુંજમાંનું પાણી ખાણ્યાની પેઠેજ મેલું અને ગંદુ હોવાથી કટેરનાએ પોતાનું મોઢું ફેરવી લીધું- એટલે, ઉમ્મે ખતીર સમજા કે તેણી હાથ ધોવાનું ના કહે છે, તેથી પાણીનો કુળો બોંય ઉપર મુકીને તેની પાસે બેસી ગઈ અને હાથમાં પંખો-લઈને પવન નાંખવા લાગી આજેઘ લુખના અન્યબી જાહેર કરતાં બોલી-

“થું અંમા આહાથ ધોયા વિના જમશે ?”

લુખનાની સાથેજ લયલા તથા ઉમ્મે ખતીરની સાથે બીજા આવેલી આળાઓએ અન્યબી જાહેર કરી, એટલે ઉમ્મે ખતીરે કહ્યું-

“ જાણ્યામાં એમને ત્યાં ખાવા પહેલા હાથ નહીં ધોતા હોય. ”

આ સાંભળી બધી બાળાઓ ભારે અન્યયન થઇ. ઉમ્મે ખતીર સગભગ પાંચ મીનીટ સુધી એમને એમ બેસી રહી, પણ કેટરનાએ ખા-
ણામાં હાથ નાખ્યો નહીં, જેથી તેણીએ તેને ખાવા માટે અણસારો કર્યો
એટલે કેટરનાએ હાથના અણસારાથી જણાવ્યું કે મને લુખ નથી,

ઉમ્મે ખતીર કેટરનાનો મતલબ સમજી ગઇ, તેણીએ બોહોંસ કરવા માંડી
અને પોતાના હાથે રોટલીનો ઠકડો તોડી તેમાં પનીર તથા ખજૂર મેળવી-
ને કેટરનાને ખવડાવવા માટે હાથ લખાવ્યો, પરંતુ કેટરનાએ મોઢું ફેર-
વીને હાથથી ઉમ્મે ખતીરનો હાથ રોકી લીધો અને પેટ ખતાવતાં કહ્યું કે
“ મને ખિલકુલ લુખ નથી. ”

કેટરનાને લુખ હોયકે નહોય પણ માત્ર થોડાજ ઠલાકોમાં તેની ઉપર
જે વિપત્તીઓ પડી છે તેને જોતાં કદાચ લુખ હોય તો પણ ઉડી જાય વળી
અત્યારે તેની સામે ખાવા માટે જે વસ્તુઓ મુઠવામાં આવી છે તે વસ્તુઓ
તેણીએ પોતાની જાંઘડી દરમયાન કદીએ જોઇ નથી, તેણી મટન ચોપ,
કટલેસ, કેક ખીસ્કીટની ખાનારી હતી તેથી તેના ગળે જડી જવની રોટલી
અને ઘેટાના દુધનું અનેકું પનીર તથા ખજૂર કેવી રીતે ઉતરે? તેણીએ દરેક
રીતે ઉમ્મે ખતીરને સમજાવ્યું કે મને લગારે લુખ નથી અને જો હોય
તોએ અત્યારે હું કાંઇ પણ ખાવા ચાહતી નથી.

જ્યારે ઉમ્મે ખતીર તથા બીજી બાળાઓ લાચાર થઇ ત્યારે તેણી-
ઓ કેટરનાને ઝુપડામાં એકલી રહેવા દઇ બીજા ઝુપડામાં ચાલી ગઇ, આવી
રીતે એકાંત થવાથી કેટરનાએ પોતાના લુટ ઉતાર્યા અને પહેરેલાજ લુગડામાં
ખાટલા ઉપર પોતાના એક હાથ ઉપર માથું મુકીને સુતી, આજે તેના
ઉપર જે વિપત્તીઓ પડી હતી તેનાજ વિચારોમાં અત્યારે તેણી ઝુપચાપ
પડી હતી.

પ્રકરણ ૪૭ મું.

બુલમી ઇનસાફ.

ક્રિયા હે કલ્લ પુને આજ કિસ હસરત દે મારે કા
તેરે કુચેમેં કાલિજ હર કદમ પર ખુંકે છાપે હેં

ત્રીપોલીના નવા ઇટાલીયન ગવર્નર એડમીરલ બોરીડોલમાએ ફેટલાક લડાયક સંજોગો તથા સ્થાનિક જરૂરતો ને ધ્યાનમાં રાખી પાતાની નાની સરખી હકુમતમાં મારશલ લૉ (લશકરી કાયદો) જ્વરો કરી દીધો છે. અને એક લશકરી અમલદારને મારશલ મેજિસ્ટ્રેટનો હોદ્દો આપી હકુમ કર્યો છે કે નિરાધાર અને ગરીબ ત્રીપોલી વાસીઓમાંથી કદાચ કોઈ માણસ ઇટાલીના હક્ક તથા તેના માન વિરુદ્ધ કોઈ હિંસ્યાત્મક કરતો નજરે પડે અથવા ઇટાલીયન અમલદારો અને લશકરને અપમાન કરનાર કોઈ કૃત્ય કરે તો તેને ઘટતી સજા કરવામાં પાછી પાની કરવી નહીં.

કમ નસીએ ગવ્વાસ પેરુલો માણસ હતો જે આ કાયદાની રૂએ પકડાઈને મારશલ મેજિસ્ટ્રેટની કોર્ટમાં હાજર થનાર છે અત્યારે સવાર થઈ ચુકી છે આફતાબ આલમતાબ ઇટાલીયન ઇનસાફનો નમુનો જોવા માટે પુર્વની તલેડીમાંથી બુલંદ થઈ રહ્યો છે ઇટાલીયનોએ ગવ્વાસના ઇનસાફ માટે સમુદ્રના કિનારા ઉપર એક શામીયાનો ઉભો કર્યો છે વચ્ચોવચ એક મોટું ટેબલ અને તેની આસપાસ ફરસીઓ ગોઠવી છે, માજિસ્ટ્રેટની ફરસી મોટા ટેબલની પાસે ગોઠવેલી છે અને તેની જમણી બાજુએ સીરસ્તેદાર તથા ડાબી બાજુએ લશકરી ડોક્ટરની બેઠક રાખી છે શામીયાનાની અંદર અને બહાર ઇટાલીયન લશકરીઓ ઇટાલીયન ઇનસાફ નિહાળવા ઉભા છે, આજે તેઓના આનંદનો કાંઈ પાર રહ્યો નથી, તેઓ વિચારો રહ્યા છે કે સેંકડો વરસો પછી આજે અમે એ દેખાવ જોઈશું જે આગલા સમયમાં અમારા શુરવીર

વડવાઓ રોમના અખાણમાં જોતા હતા, અને જેવી રીતે તેઓ ગુનેહગાર માણસોને છુપ્યા તથા વિકાળ વાઘો તથા સીંહોની સામે નાંખીને આનંદ મેળવતા હતા તેવી રીતે આજે અમે એક ગુનેહગાર અરખને શુરવિર ઇટાલીયનોની આતશ વરસાવનારી બંદુકોથી બળતો અને લોહી તથા ધુળમાં તડપતો જોઈને આનંદ મેળવીશું. ઇટાલીયન લશ્કરીઓ આવા વિચારોમાં મસ્ત હતા ત્યારે મેજસ્ત્રેટના ટેબલની સામે તડકામાં ત્રીપોલીના કેટલાક ગરીબ ગોવાળીઆ, ઉંટવાળા, મજુર, માછીઓ વિગેરે ઉભા હતા, જેમને પ્રપંચી ઇટાલીયનો મસલેહત સમજીને ખાસ તમાશો દેખાડવા માટે આમ તેમથી જખરાઈથી એટલા માટે પકડી લાવ્યા હતા કે તેઓ બહાદુર ઇટાલીવાળાના નમુનેદાર ઇનસાફના પ્રતાપે એક દેશી ભાષના હઠમાં આવેલું પરિમાણ જોઈને તેનું વર્ણન પોતાના ખીજ ભાઈઓની આગળ કરે અને તેમને ઇટાલીયનોથી દબતા રહેવાની ભલામણ કરે.

દુકમાં એટલુજ કે કરપીણ ઇટાલીયનોના ઇનસાફને નિહાલવા માટે સેંકડો માણસોને ખોલાવવામાં આવ્યાં છે એ બધા માણસોની પછવાડે તે આરોપીને દસ પંદર સીપાઈઓની નગ્ન તલવારોના પહેરા હેઠળ બેડીઓમાં જકડીને સખત તડકામાં ઉભો રાખ્યો છે. અત્યારે તે આરોપીના બહાદુર ચહેરાને જોવાથી જણાય છે કે મોતના પંજમાં સપડાવાની તૈયારીમાં હોવા છતાં તે આનંદી છે અને સચ્ચાઈના માટે જીવને તણખલા સમાન પણ ગણતો નથી. કરપીણ ઇટાલીયનોએ તે બાપડાને મારમારીને અર્ધ મુવો કરી દીધો છે અને આખું શરીર જખમોથી ચુર ચર્મ ગયું છે તથા સુજ ગયું છે છતાં પણ આ ખુદાના નેક બંદાએ ગંગરાટ કે ખીક જરા પણ જાહેર થવા દીધી નથી. બદમાશ ઇટાલીયનો તે નિરાધાર હાલતમાં આવી પડેલા પ્રત્યે એવી નજરો નાંખી રહ્યા છે કે જો તેમનું ચાલેતો તેને આખો ને આખો હોષવા કરી જાય પણ કુદરતે એમને એટલી શક્તિ આપીજ નહોવાથી તેઓ પોતાનો એ ગુસ્સો તે બહાદુરના શરીર અને મોઢા ઉપર થુપીને કાઢી રહ્યા છે, ઇટાલીયનોની ચાલ ઉપર તે અદ્વાદનો નેકબંદો માત્ર “હુવલ અલી મુલ ખખીર” નું અરખી વાક્ય બોલી ચુપ થઈ જાય છે.

ઇટાલીવાલા તો તે અપરાધીને જોવા માટે તેની પાસે જાય અને તેના ઉપર શીટકરનો વરસાદ વરસાવે એમાં કાંઈ નવાઈ નથી પરંતુ ત્રીપોલીવાલો

ગરીબ અરબોના ટોળામથી એક નવ જવાન તેની પાસે જતાં જણાયો.
શું? તે પણ બદમાસ ઇટાલીયનોની પેઠે થુકવા જતો હશે? નહીં તે માણસોની
બીડ કાપીને અપરાધીની પાસે પહોંચ્યો પણ જ્યારે તેની નજર અપરાધી
ઉપર પડી ત્યારે તેની આંખોમાં આંસુ ભરાઇ આવ્યા અને પછી હીમ્મત
કરીને તે ગદગદીત કંઠે બોલ્યો,

“ ક્યદા હાલક થા ગવ્વાસ, ”

(ગવ્વાસ? તમારા શા હાલ છે,)

ગવ્વાસ પોતાની નજર નીચી કરીને ઉભો હતો પણ જ્યારે તેના કાનમાં
આ સાદ પહોંચ્યો ત્યારે તેણે ઉંચી નજરો કરી પોતાની હાલત પુછનાર
ખેરખ્યાહનો ચહેરો જોયો પરંતુ તેણે શું જોયું? તેના આ ખેરખ્યાહની
ગરદન ઉપર એક ઇટાલીયનનો મજબુત હાથ પડેલો હતો અને
એક ગુનેહગારની હાલત પુછવાના ગુનાહ માટે અર્ધા ઇટાલીયન બહાદુરો એ
લાતોનો વરસાદ વરસાવ્યો હતો. આ જોઈને ગવ્વાસે હાયકારો મારી
નીચી નજરો કરી લીધી. ઇટાલીયન સાપાહીઓ કાણુ જાણે તે ગવ્વાસના
ખેરખ્યાહની ઠોકરો તથા લાલ મુઠકાથી કેવી હાલત કરી નાંખતા પણ
ઝેટલામાં મેજસ્ટ્રેટના આવવાનો શોર થવાથી તે બચી જવા પામ્યો.

મેજસ્ટ્રેટે આવીને પોતાની બેઠક લીધી ઝેટલે બધે શાન્તી પથરાઇ
ગઇ. સીરસ્તેદારે કેસના કાગળીયા મેજસ્ટ્રેટની આગળ ધર્ધા ઝેટલે મેજસ્ટ્રેટે
આમતેમ જોઈને કદીને હાજર કરવાનો હુકમ કર્યો. તરતજ હુકમનો
અમલ થયો અને ગવ્વાસને લશ્કરી પાહરા હેઠળ મેજસ્ટ્રેટની સામે ઉભો
કર્યો અને સારજાંટે મેજસ્ટ્રેટના પુછવા ઉપરથી નીચે પ્રમાણે જવાબો
આપતા ઠહયું.

“ નામદાર! આ કેદી ત્રીપોલીનો રહેનાર અને એક સામાન્ય સ્થી-
તીનો માણસ છે એનું અસલી નામ એહમદ છે પણ સાધારણ રીતે લોકો
એને ગવ્વાસ કરીને કહે છે જરમનીના એકચીખાતામાં અરેકલીનું કામ
કરે છે અને તે અત્યારે આ આરોપસર કેદ પકડાયો છે કે ગઇ ઠાલે
જાણી જોઈને તેણે એક ઇટાલીયન સીપાહીને ઠતવ કર્યો છે તથા ઇટા-

લીની સરકારનું અપમાન થયું છે એટલા માટે લશ્કરી પોલીસે ત્રિપોલી મારશલ રેગ્યુલેશન નંબર એકની સને ૧૯૧૨ ની પાંચમી તથા ચૈદમી કલમના ગુન્હા બદલ કેદીને કોર્ટમાં શક્ષિઓ સહિત હાજર કર્યો છે.”

મેજસ્ટ્રેટ સારજંટની જખાની લખી લીધા બાદ તોહમતદારને પુછ્યું.

“તમારો કેસ ન્યુ ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડની ૯૦ મી કલમ માર-
શ્ચલ લોના પ્રમાણે ચલાવવામાં આવે છે તેથી ગવર્નમેન્ટની તરફથી તમને
કોઈ બચાવના માટે વકીલ મળી શકતો નથી પરંતુ જે તમે પોતે ચાહો
તો ફરીયાદીની ઉલટપાલટ તપાસ કરી શકો છો.”

આ સાંભળી ગવ્વાસ મેજસ્ટ્રેટનું મોઢું જેવા લાગ્યો અને જ્યારે
તેણે કાંઈ જવાબ ન આપ્યો ત્યારે માજસ્ટ્રેટ સારજંટને પુછ્યું.

“આ જવાબ કેમ આપતો નથી?”

“એ આપણી ભાષા સમજતો નથી.”

“નહીં, નહીં, ના.....થોડું.....સમજી.....છું” ગવ્વાસ ધટ-
લીયન ભાષામાં અચકાતાં અચકાતાં કહ્યું એટલે માજસ્ટ્રેટ બોલ્યો.

“કોઈ તરજીમો કરનારને બોલાવો.”

તરતજ એક ભાષાંતર કરનારને હાજર કરવામાં આવ્યો એટલે તેણે
ગવ્વાસને કેસના રૂપની સમજણ પાડી જે જાણીને ગવ્વાસે કહ્યું.

“મને બચાવ કરનાર વકીલની જરૂર નથી, કેમકે મારા માટે માત્ર
“અદલાહો નેઅમલ મવલા વ નેઅમલ વકીલ” બસ છે.”

“વાર, તમે આ સારજંટની ઉલટપાલટ તપાસ કરવા ચાહો છો?”
મેજસ્ટ્રેટ તરજીમો કરનારની મારફતે પુછ્યું.

“નહીં, બિલકુલ નહીં.”

આ સંભળી મેજસેટે સારજન્ટને પુછ્યું “ વર તમે આ ઠહી સંકે
છો કે તોહમતદારે તમારી સામે મરનારને કતલ કર્યો? ”

“ નહીં, માત્ર મને તો તપાસમાં ખુન થવાની ખબર મળી છે પણ
નજરે જોનાર સાક્ષિઓ ખીજ છે. ”

“ તપાસમાં કાંઈ હથીયાર મળી આવ્યું છે? ”

“ જી હા, આ સંગીન મને તોહમતદારના કબજામાંથી મળી છે,
અને.....”

“ ખીજું શું? ”

“ હું આપને સંપુર્ણ હકીકત સંભળાવું છું. ”

“ નહીં સંપુર્ણ હકીકત સંભળાવવાની જરૂર નથી. આ મારશલ
કોર્ટ છે તમે ખીજે સાક્ષિ રજુ કરો અને તેને ઠહો કે તે માત્ર અમારા
સવાલનો જવાબ આપે, એ ઉપરાંત ખીજું કાંઈ ન કહે. ”

“ ખરું સારું ” આટલું બોલી તેણે ખીજે સાક્ષી રજુ કર્યો જેણે
મેજસેટે પુછ્યું. ”

“ તમે આ આરોપીને ઓળખો છો? ”

“ જી હા, એજ ખુની છે. ”

“ તમે એને ખુન કરતાં જોયો છે? ”

“ જી હા, મેં મરનારનો ખચાવ કર્યો હતો અને મારા હાથેજ
ખુનીને પકડ્યો છે. ”

“ જસ વધુ જાણવાની જરૂર નથી. ” મેજસેટે ગવ્વાસને પુછ્યું
“ આ સાક્ષિને કાંઈ પુછવું છે? ”

“ નહીં. ”

“ વાર, ત્રીજા શાક્ષિને બોલાવો ”

આ સાંભળી તરતજ ત્રીજો શાક્ષિ હાજર થયો એટલે માજીસ્ટ્રે તેને પુછ્યું.

“ તમે પણ આરોપીને ખુન કરતાં જોયો છે? ”

“ જી હા, મેં મારી આંખોથી જોયું છે ”

“ જસ તમે જાવ ” આટલું કહી માજીસ્ટ્રે મળવાસને પોતાના ટેબલ પાસે બોલાવીને કહ્યું.

“ તમોએ જાણી જોઈને અને તે ઇટાલીયન લશ્કરમાંનો એક છે એ સમજીને તેનું ખુન કર્યું છે માટે તમારા ઉપર ઇટાલીની સરકારનું અપમાન કરી તેના એક માણસને જાણી જોઈને કતલ કરવાનો આરોપ મુકવામાં આવે છે. ”

“ મારા ઉપર આરોપ મુકી શકાતો નથી કેમકે મેં તેને જાણી જોઈને કે ઇટાલીની સરકારને અપમાન કરવા માટે કતલ કર્યો નથી. બેશક મેં તેને કતલ કર્યો છે અને હું જાણુ તો હતો કે તે ઇટાલીયન લશ્કરમાંનો એક છે, પરંતુ તેથી મારા ઉપર આરોપ સાબીત થતો નથી. ”

“ કેમ? કાંઈ સાબીતી ? ”

“ મરનાર પોતેજ ખુની હતો કેમકે તે વખતે તેણે એક અરખ સ્ત્રી તથા તેના એક વરસના બાળકને માત્ર એટલા માટેજ કતલ કર્યા હતા કે તે પતીવ્રતા બાનુએ પોતાના ચહેરા ઉપરથી ચાદર દુર કરીને તે નાખાકો પોતાનો ચહેરો બતાવ્યો નહોતો આવા એક બદમાશને તેના કર્યા કર્મનો બદલો આપવો કાંઈ ગુનાહ નથી આ ઉપરથી સાબીત થાય છે કે મેં તે બદમાશને કતલ કરી ઇટાલીયન સરકારને અપમાન કર્યું નથી તેમજ મારી એવી દાનત હતી એમ સાબીત થતું નથી. ”

“ ફરીયાદોના કોઇપણ શાક્ષીએ આ ખીના જાહેર કરી નથી. ”

“ આપે એ લોકોને પુછ્યું નથીને? ”

“ મેં ન પુછ્યું તો તમારે પુછવું જોઈતું હતું. ”

“ વાશ હવે આપ પુછી શકો છો? ”

“ હવે વખત વીતી ગયો, કાયદાની રૂએ તે વખતે પુછવું જોઈતું હતું. ”

“ કાયદાની રૂએ નહીં તો ઇનસાફની રૂએ પુછો. ”

“ ઠીક, હું પુછું છું ” માજીસ્ટ્રેટ લગાર વિચાર કર્યા બાદ જણાવ્યું
“ જો કે કાયદાને જોતાં હું પુછી શકતો નથી પણ ઇનસાફના માટે
પુછીશ. એટલે અમે કેવા ઇનસાફી છીએ તેની અરખોને ખગર પડી આવે.
વાશ સારજન્ટ તમારી તપાસ દરમ્યાન કોઇ સી અને બાળકની લાચ
મળી છે? ”

“ નહીં સાહેબ ”

“ પેલા શાક્ષિને બોલાવો ” શાક્ષિ હાજર થયો એટલે માજીસ્ટ્રેટ
પુછ્યું.

“ મરનારે એક સી અને એક બાળકનું ખુન કર્યું હતું તે તમે
જોયું છે? ”

“ જ નહીં, બિલકુલ જુઠું છે. ”

“ હવે કહો ” ગવ્વાસને કહ્યું “ શાક્ષિ ઇનકાર કરે છે. ”

“ તેઓ દખીલી રીતે જુઠું બોલે છે તો ખુદા તેમને જોશે? ”

“ વાશ, ખુદા તો ત્યાં જોશે પણ તમે અહીં કોઇ સાબેતી આપી
શકો છો? ”

“ હું કાંઈ કહી શકતો નથી કે શહેરીઓમાંથી કોઈએ પણ આ બનાવ જોયો છે કે નહીં તેમ હું વગર જોયે કોઈનું નામ લઈ શકતો નથી. ”

“ અગર ત્રીપોલીવાસીઓમાંથી કોઈએ આવીને શાક્ષિ આપી તોએ ફરીયાદીના પુરાવા આગળ તેની શાક્ષી વજનદાર ગણી શકાશે નહીં કેમકે અહીંના જંગલી ઘોડા ધણીજ સહેલાઈથી જુઠ બોલે છે અને તે પણ જો તેમની કોમના કોઈ માણસને લાભ પહોંચતો હોય તો તદ્દન જુઠ બોલવામાં પાછી પાની કરતા નથી. ”

“ નહીં ” ગવ્વાસ બોલ્યો. “ જેટલી સહેલાઈથી આ સુધરેલી સફેદ મુર્તીઓ જુઠ બોલી શકે છે તેટલી સહેલાઈથી અમે જંગલીઓ બોલી શકતા નથી. ”

“ બસ હવે વધુ ન બોલો કોર્ટનો ટાઇમ નકામો નથી અગર કોઈ શાક્ષિ આપી શકતા હોય તો આપો નહીં તો હું ફેંસલો સંભળાવું છું. ”

“ સંભળાવોને, મેં તો મારો બધો મામલો ખુદાને સોંપ્યો છે. ”

આ સાંભળી મેજસ્ટ્રેટ કાંઈક બબડવાની સાથે ફેંસલો લખવા ચાલ-તોજ હતો કે સીસ્તેદારે કહ્યું.

“ ડોક્ટર સાહેબની જખાની તો રહીજ ગઈ? ”

“ એમની જખાનીની કાંઈ જરૂર નથી, કેમકે આરોપી પોતે પોતાના ગુનાહનો એકરાર કરે છે. ”

આટલું બોલી મેજસ્ટ્રેટ ફેંસલો લખવાને બેઠો અને બાગ્યેજ પાંચ મીનીટ થયા હશે કે એક ખુનના આરોપનો ફેંસલો પડી કાઢી આરોપીની સામે જોતાં મેજસ્ટ્રેટ કહ્યું.

“ હ્યો તમારી કીસમતનો ફેંસલો સંભળો. ”

“ ફરમાવો ” હસ્તા ચહેરે ગવ્વાસે ઉંચી નજરે જોયું.

“ ફરીયાદીની જાણનીથી તમેએ જાણી જોઈને મરનારને કતલ કર્યો છે એ સાબીત થાય છે, વળી મરનાર ઇટાલીની સરકારના લશ્કરનો એક સીપાહી હતો તે તમે જાણતા હતા છતાં તમેએ તેને કતલ કરી ઇટાલીની સરકારનું અપમાન કર્યું છે જો કે તમેએ પોતાના બચાવમાં એક જુઠી દફાઈત જણાવી છે પણ તેને ફરીયાદી ટેકા આપતો નથી તેમજ તમે પોતે કોઈ શાક્ષી રજૂ કરતા નથી અને અત્યારે હું તમારા તરફના શાક્ષીની જરૂર પણ જોતો નથી કેમકે તમે પોતે ગુનાહનો સ્વીકાર કરો છો તેથી સને ૧૯૧૧ ના ત્રીપોલી રેગ્યુલેશન નંબર ૧૦ ની પાંચમી તથા ચોદમી કલમના આધારે તમેને ગુનેહગાર ઠરાવી તમેને અત્યારેજ અદાલતની સામે બંદુકની ગોળીઓથી મારી નાંખવાની સજા કરે છે. ”

મેજસ્ટ્રેટ હેલુ વાક્ય બોલવા પામ્યો હતો કે હાજર રહેલા ત્રીપોલીના અરજો સિવાય બધા ઇટાલીયનોએ ખુશાળીનો પોઠાર તથા લાળીઓના ગડગડાટથી આખું મેદાન ગળગળી મુઠકું અને સારજંટ નિરાધાર ગળગળાને ધકકા તથા લાત મુઠકા મારતો શામીયાનાની બહાર લાવ્યો. પોતાને બંદુકની ગોળીઓથી મારી નાંખવાની સજા કરવામાં આવી એ જાણી બહાદુર ગળગળાના ચેહરાપર લગારે દિલગીરીનો છાપ પડ્યો નહીં બલકે વધારે આનંદી દેખાતો હતો લાત મુઠકાની મારથી ખુબો પાડવાના બદલામાં તેના મુખમાંથી “અશહુદાઅન લાઇલાહા ઇલિલિલાહ મોહમદુર રસુલિલિલાહ” નીકળી રહ્યું હતું—

ઇટાલીયન લશ્કરીઓએ આ મોતની સજા પામેલા ગુનેહગારને પ્રથમ એક ઉંચા ટેબલ ઉપર ઉભો રાખ્યો અને ફરી જાડા મજબુત દોરડાવડે તેને સારી પેઠે બાંધ્યો તે બાદ તેની પછવાડે વીસ કદમ દુર આઠ સીપાઇઓ ભરેલી બંદુકો લઈને કપતાનના હુકમની વાટ જોતા ઉભા રહ્યા હતા અને ખિયારા ત્રીપોલીવાસીઓના દિલ બેચેન બની રહ્યા હતાં એટલામાં કપતાને એક બે અને ત્રણનો સાદ કર્યો કે એકદમ આઠ બંદુકો એક સાથે ફુટી અને ફુટનાંજ ધુમાડાના ગોટેગોટ ભરાઈ ગયા. બધા જણોએ એકી સાથે જોવા લાગ્યા જ્યારે ધુમાડો ઓછો થયો ત્યારે તેઓએ ધણીજ અજબબી વચ્ચે જોયું કે ઇટાલીયન બહાદુરોની આઠ બંદુકોની ગોળીઓમાંથી એક ગોળી પણ ગુનેહગારને વાગી નથી અને તે પ્રથમની પેઠેજ ઉભો છે. આ જોઈ કપતાનના ગુસ્સાનો કાંઈ પાર રહ્યો નહીં તેણે તરતજ બીજી વખતે ફેર કરવાનો હુકમ

આપ્યો. સીપાહીઓએ અમલદારના હુકમનો અમલ કરી બીજી વખતે ફેર કપાં પશુ અફસોસ, તેઓએ ભારે દિલગીરી વચ્ચે જોયું કે ગુનેહગાર તેમની આ નાકામી જોઈ હસી રહ્યો હતો. હવે કપતાનના ગુસ્સાનો કાંઈ પાર રહ્યો નહીં તેણે તરતજ બની શકે તેટલા ફેર કરવાનો હુકમ આપ્યો. જસ હુકમની વાર હતી જેવી રીતે દીવાળીમાં ફટાકડાની આખી પેટી સળગામ દેવાથી ઉપર ઉપરી ફટા ફટના અવાજ થાયછે તેવી રીતે બાંદુકો ફુટી અને જ્યારે એક એક સીપાહીએ ત્રણ ત્રણ ચાર ચાર વખતે બાંદુકો ફેડી ત્યારે તેઓએ કપતાનના હુકમથી પોતાનો હાથ રોક્યો, અત્યારે તે ધાતકી સીપાહીઓ તથા અમલદારો ગુનેહગારના લરકડીયાં ખાવાની રમુજ જોવા આહતા હતા પશુ ગોળીઓના ફુટવાથી એટલો બધો ધુમાડો થયો હતો કે તેઓ મોજ માણી ન શક્યા જ્યારે ધુમાડો ઓછો થયો ત્યારે તેઓએ જોયું કે ગળ્વાસ ઉધા મસ્તકે નીચે પડી ગયેલો હતો તેના શરીરમાંથી લોહી નીકળી રહ્યું હતું આ જોઈ મેજસ્ટ્રેટ ડોક્ટરને સાથે લઈ તેની લાશ પાસે આવ્યો અને તેના શરીરને જે દોરડાથી બાંધ્યો હતો તે દોરડો ખોલી નાંખવાનો હુકમ આપ્યો. દોરડો ખોલી નાંખવામાં આવ્યો એટલે ડોક્ટરે તેની લાશ તપાસવા માંડી તેણે લગભગ પાંચલાક સુધી લાશને જોઈ અને તે બાદ અન્યબીની સાથે પોઠારી ઉઠ્યો.

“ અરે આતો હજી સુધી જીવતો છે ”

“ મારો, મારો, જીવતો ન રહેતો પામે ” ચારે બાજુથી પોઠાર થયા, મેજસ્ટ્રેટ ગળ્વાસની મજબુતીથી બેબાઠલો બની જઈ પોઠાર્યો

“ આટલી બધી ગોળીઓ વાગવા છતાં હજી સુધી જીવતો છે એ ભારે અન્યયન થવા જેવું છે. ”

“ ખરેખર ! આ માણસ લોખંડનો બનેલો જણાય છે. ”

“ જો તે લોખંડનોજ છે તો ફરી એને પેલી જહાનમાં પહોંચાડવાનું કામ આપણેજ કરવું જોઈએ. ”

આટલું બોલીને મેજસ્ટ્રેટ પોતાના ખીસામાંથી એક પીસ્તોલ કાઢ્યો અને એ જોઈને ડોક્ટરે પશુ પોતાનો પીસ્તોલ હાથમાં લીધો પછી બંને

જણ્યા ગવ્વાસની પછવાડે ઉભા થઈ ગયા અને તેના માથામાં ફેર કર્યા. નાનકડા પીસ્તોલમાંથી છવલેલુ ગોળીઓ નીકલીને બાપડા ગવ્વાસના માથામાં પેસી ગઈ જેથી તે બે ચાર તરફડીયાં ખાઈને હમેશાના માટે ઠંડા થઈ ગયો.

જ્યારે બધાને ગવ્વાસના મરી જવાની ખાતરી થઈ તો બેગા થયલા માણસો વિખરાવા લાગ્યા અત્યારે તમાશગીરોનો મોટો ભાગ આનંદમાં જણાતો હતો અને તે માત્ર ઇટાલીયનોતોજ હતો. ગરીબ ખિચારા ત્રીપોલીવાસી અરબો પોતાના એક દેશી અને હમદીનબાઈ ઉપર ગુજરેલા જીજ્ઞાસથી બારે ગમગીન જણાતા હતા જ્યારે મેજસ્ટ્રેટ અને ડોક્ટર તથા ખીજા અમલદારો ગવ્વાસનું કામ પુરું કરીને પોતપોતાને મુક્તિમાં વિદાય થઈ ગયા ત્યારે બે ઇટાલીયન સીપાહીઓ ગરીબ ગવ્વાસની લાશને કુતરાની પેટે ધસડતા ધસડતા એક ખાડામાં જઈને નાખી આવ્યા.

જે વખતે આ બે સીપાહી ગવ્વાસની લાશને ખાડામાં નાખવાને લઈ જતા હતા તે વખતે પેત્રો કેસ ચાલવાની પહેલાં ગવ્વાસની હાલત પુછનરો જુવાન કે જેને ઇટાલીયન સીપાહીઓએ સારી પેટે મેથીપાક જમાડ્યો હતો તે તથા એક સીધીઓના જેવા કાળા રંગનો અરબ તેમની પછવાડે જઈ રહ્યા હતા અને જ્યારે તે સીપાહીઓ ગવ્વાસની લાશને ખાડામાં નાખી પાછા ફર્યા ત્યારે તેઓ જાને જણા લાશની પાસે પહોંચ્યા અને પેલા સીધી જેવા અરબે ગવ્વાસના બધા જખમો પુરેપુરા જાનથી તપાસ્યા તથા તે બાદ માથાને જોઈ નાડી હાથમાં લીધી ધણીવાર સુધી નાડની પરિક્ષા લીધા બાદ તેણે તેની ખાતી ઉપર હાથ મુક્યો. પછી નાક આગળ હાથ મુકીને જોયું તથા તેના નસકોરા આગળ પોતાના કાન લગાડીને કાંઈક સાંભળતો રહ્યો, આવી રીતે ધણીવાર સુધી પુરેપુરી તપાસ કર્યા બાદ પેલા માણસે થોડાક આનંદના આવેશ સાથે દીલગીરી ભરેલા સાદે જુવાનને કહ્યું.

“અભાગ્યોએ સેંકડો ફેર કર્યા પણ ઠારી જખમ એકે થયું નથી.”

“ સોહેલ એટલે શું ? ” બહોળ બેતાબીયી પેલા જુવાને પુછ્યું
 “ શું એકે જખમ જખમ ભરેલું નથી. ? ”

“ ના, જખમ ભરેલા છે પણ જાલેજ નથી. ”

“ સુખહાન અસ્તાહ ! જેને ખુદા ખ્યાલે તેને કોણ મારે, આટલા બધા ફેર કરવા છતાં પણ એકે કારગર થયું નહીં. શું ઇટાલીયનો આવીજ બહાદુરી અને હથીયાર વાપરવાની કુનેહની સાથે ત્રીપોલી ફતેહ કરવા આવ્યા છે ? એક હાથપગ ખાંધેલા માણસને દસ કદમના ફાસલા ઉપર દસ માણસો ત્રણ વખત ફેર કરવા છતાં મારી ન શક્યા તો કદાચ તેઓ એક મોટા લશ્કરને તો દુરથી કવી રીતે મારી શકશે ? ”

“ અસગર ! હવે આ પાતો મુકીને લાશને લઇ જવાની હીમ્મત કરો. ”

“ ખીસમિલ્લાહ બેલીને ઘેર લઇ ચાલો ત્યાં હવા દારૂ કરીશું ”

“ હા મારી પણ એજ ઇચ્છા છે. ”

આટલું બોલી બંને વિરલાઓ લાશ ઉપાડીને શહેર તરફ ચલાયા.

સલીમ અને મહેરન્નીસા-મી. નિઝામુદ્દીન એ. કુરેશીની લખેલી આ ઇતિહાસિક નોવેલ ખાસ વાંચવા લાયક છે. હીંદના સહેનશાહ જહાંગીર ઉરફે સલીમ અને મુરજહાં ઉરફે મહેરન્નીસાના પ્યારનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે, તેમાં નામાંકિત શાયરોના ઉમદા અશઆર ટુક ટુકાણે આપેલ છે જે ખાસ વાંચવા લાયક છે, કાંમત માત્ર છ આના પોષ્ટેજ જુદું લખો.

નિઝામીયા બુક ડેપો.

પાંચપટ્ટી-અમદાવાદ.

પ્રકરણ ૪૮ મું.

બાદશાહી ખાણ.

મા હર્યે ખ્યાલેમો ફલક હર ચે ખ્યાલ,
ઠારે કે ખુદા કદ ફલક રા ચે મગલ.

અત્યારે રાતના આઠ વાગી ચુક્યા છે. દીવસના અજવાળા ઉપર રાતના અંધારાએ કબજો કરી લીધો છે. લાંબા સમયની મહાન ખેશીશો તથા લાખો કરોડો રૂપિયા અને હજારો માણસોનો ભોગ આપી ઇટાલી-યનોએ ત્રીપોલીના કિનારા ઉપર કબજો મેળવેલો હોવાથી જોકે તે કબજો માત્ર નામનોજ છે તો પણ અત્યારે ઇટાલીના પાયતબ્ત રોમ શહેરમાં ભારે ધામધુમ ઘડી રહી છે. શહેરની સરકારી ઓફીસો ઉપર રોશની કરવામાં આવી છે અને ઇટાલીના રાજ્યે પોતાના પ્રધાનો તથા રાજ્યદારી પુરષો ત્રિગેરેને એક બાદશાહી ખાણ ઉપર તેડ્યા છે. લગભગ રાતના આઠ વાગે નોતરેલા અમલદારો શાહી મહેલમાં આવવા શરૂ થયા. તેઓએ આજના ઉત્સવ પ્રસંગે ઉંચામાં ઉંચા લીંબાસો પહેર્યા છે, મહેલ પણ વીજળીના સુંદર અને મોહક ઝાડ ઝુમરથી મન હરણુ લાગે છે. મહેલના શણગારમાં આજે લગારે કમી રાખવામાં આવી નથી.

નોતરવામાં આવેલા બધા પરોણાઓ વખતસર ખાંણના ટેબલ ઉપર બેઠા. વચ્ચેની રત્ન જડીત કુરસી ઉપર ઇટાલીનો રાજા પોતાના શાહી લિયાસમાં બેઠો હતો, અને તેની આસપાસની કુરસીઓ ઉપર રાજ્યના પ્રધાનો તથા રાજ્યદારીઓ બેઠા હતા તથા જેમની આગળની કુરસીઓ ઉપર રાજ્યના વડા અમલદારો અને શહેરના આગેવાન પુરુષોએ બેઠક લીધી.

ખાંણાની શરખાતના સમયે સડેથી પહેલાં વડા પ્રધાને દારનો ગલાસ હાથમાં લઇને હસ્તા ચહેરે ઠહું.

“ ખરેખર જે કામની શરખાત સારી હોય છે તે ઠામનું પરિણામ પણ સારંજ આવે છે. ”

“ એમાં લગારે શક નથી ” પ્રદેશ ખાતાના પ્રધાને ખુશીના આવેશમાં દારનો ગલાસ મોટે લગાડનાં વડા પ્રધાનના બોલવાને ટેકા આપ્યો એટલે દારની બે છુટો લીધા બાદ ખાંણાને ઇનસાફ આપતાં લડાઇ ખાતાનો પ્રધાન બોલ્યો.

“ આપ થોડાજ દીવસમાં જોઇ લેશો કે ત્રીપોલીના આખા દેશ ઉપર ઇટલીયન વાવટો ઉડતો હશે. ”

“ અસલમાં અમારા લડાયક અમલદારો અને તેમાં પણ ખાસ કરીને જનરલ કેનાવા તથા એડમીરલ શ્રીરોગાની મોટા અનુભવી માણસો છે ” સ્વદેશ ખાતાનો પ્રધાન બોલ્યો. “ તેઓએ એટલી સહેલાઇ અને આસાનીથી સાથે ત્રીપોલીના કિનારા ઉપર કબજો કરી લીધો કે આખી દુનિયાના રાજ્યદ્વારીઓ અજળખીમાં પડી ગયા છે અને ત્રીપોલીવાળા દુશ્મનો પણ ઠાંધ ચુંક ચાં કરી શક્યા નથી. ”

“ અમે પહેલાંથી ચાલજ એવી ચાલ્યા હતા કે એકઠમ કબજો થઇ ગયો ” વડા પ્રધાને ઠહ્યું “ જે અમે ચુપકીટીની સાથે એકઠમ હુમલો કરી ન દેતાં તો આવી રીતે સહેલાઇથી કબજો થવો મુશ્કેલ હતો. ”

“ બેશક તમારું કહેવું વ્યાજબી છે ” રાજ્ય ઇમેન્યુઅલે દારના ગલાસને ગટગટાવ્યા બાદ ઠહ્યું, “ આ બધું તમારી બાહોશીના પ્રતાપે થવા પામ્યું છે પણ ત્રીપોલીમાં કોઈ મુઠાબલો કરનાર નહોતો ને ? આંગળીના ટેરવાપર ગણી શકાય તેટલા તુરકો શું મુઠાબલો કરી શકે ? ”

“ પુરકોમાં મુકાબલો કરવાની હામજ ક્યાં છે? ” પ્રદેશ ખાતાનો પ્રધાન પ્રોત્સો, “ અરબ રહેવાસીઓ બધા તેમનાથી વિરુદ્ધ છે. અમારી આખા વરસની મહેનત બરબાદ નથી ગઇ. અમારી તરફના એજન્ટો મહેરસાના માસ્તરો, બેન્કાના મેનેજરો અને વ્યાપારી લોકોએ અરબોને પુરકો સંબંધિત વિરુદ્ધ ઉશ્કેરવામાં કાંઈ જોઈ મહેનત કરી નથી તેમજ તેમને આપણી તરફ ફેરવવામાં પણ બારે કોશીશ કરી છે તેથી આજે આપણને ત્રાંપોલીમાં જે ફતેહમંદી હાંસલ થઈ છે તે બધી એ લોકોનેજ આભારી છે. ”

“ બેશક ! એમાં કાંઈ શક નથી. ” રાજા ઇમેન્યુઅલે કહ્યું. “ જો અમને ત્યાંના રહેવાસીઓની તરફથી નિરાંત ન હોત અને યુરોપના વડા રાજ્યોમાંના અમારા મિત્ર રાજ્યો : અમને હીન્મત ન આપતા તેમજ મદદ ન કરતા તો અમે કદીપણ લડાઈના મેદાનમાં પગ મુકવાની હીન્મત કરતા નહીં. ”

“ આપનું ફરમાવડું તદ્દન બ્યાજબી છે, પણ એ બાજુ રચવાની તરકીબતો આ તાબેદારેજ બતાવી હતી. ”

“ વડા પ્રધાન ! મને તમારા માટે મોટું માન છે ” રાજા ઇમેન્યુઅલે હસતા ચહેરે કહ્યું, “ તમારી આવી બાહોશીના સંખ્યેજ આપણી કામે તમને ક્યુદર બીજનો ખેતાબ આપ્યો છે. ”

“ એ કામની મહેરબાની છે હું તો તેનો એક અદના તાબેદાર છું. ”

“ હવે જોઈએ છીએ કે લડાઈ કેવું રૂપ ધારણ કરે છે ? ”

“ નામ્ફાર ! હવે આપણી પુરેપુરી ફતેહજ સમજવી ” રાજા ઇમેન્યુઅલના જવાબમાં વડા પ્રધાને કહ્યું—“ સરસામાન લઈ જનારા જનાવરોની ખોટ પડી જવાથી જનરલ કેનાવા લગાર થોભી ગયા છે પણ જે વખતે જનાવરોનો બંદોબસ્ત થઈ ગયો તે વખતે તરતજ આગળ વધ-

વામાં ઢીલ કરશે નહીં. બનગાઝી, દરના અને હુમસની ઉપર લશ્કર મોકલી દીધું છે. એટલે હવે બે ત્રણ દીવસમાંજ ઘણી સહેલાઈથી ત્યાં પહોંચી આપણો કમળો થઈ જશે. બસ ફરી શું છે ? ચારે બાજુમાં આપણું લશ્કર દેશના અંદરના ભાગમાં આગળ વધશે અને થોડીજ મુદતમાં આખા દેશ ઉપર આપણો કમળો થઈ જશે. તુરક લોકોનો હુમલાંથીજ ટચુનસની તરફ નહાસભાગ કરવા લાગ્યા છે અને જે બાકી રહેશે તેઓને અરબોની સાથે લાખેદારીનો સ્વીકાર કર્યા વગર છુટકો નથી અને કદાચ બે તેઓએ એમ ન કર્યું તો આપણું લશ્કર તેમને કચરી નાંખ્યા વિના રહેનાર નથી. ”

“ આ ઉપરથી તો જણાય છે કે લડાઈ બહુજ જલદી પુરી થઈ જશે અને અમારા બળના ઉપર ખર્ચનો વધુ ખોળો પડશે નહીં. ” રાજા ધમેન્ડુએ લગાર શંકાશીલ બનતાં કહ્યું “ પણ પાછલા બે ત્રણ તારીખી તુરકોની સ્થિતિ કાંઈક સુધરતી હોય એમ જણાય છે તેમની પાસે તેમના ઓફીસરો પણ પહોંચી ચુક્યા છે અને વૈદક મદદ પણ મળવાની તૈયારીમાં છે, તેમજ અરબ લોકો તેમની મદદ માટે તૈયાર હોય એમ જણાય છે. ”

“ નહીં, આ વાતો તદ્દન ગપાટા જેવી છે. હું આવી વાતો માનવાને તૈયાર નથી. ” વડા પ્રધાન બોલ્યો “ અરબો તુરકોની મદદ કરે અથવા દુનિયાનાં બીજા મુસલમાનો મદદના માટે તૈયાર થાય એ વાતો માનવામાં આવતી નથી. મુસલમાનોમાં માણસાઈ હમદર્દીનો ભાગ કુદરત તરફથી મળ્યોજ નથી. તેઓ કોઈની મદદ કરી શકે તેવી તેમની હાલતજ ક્યાં છે ? તે એક ગરીબ, નાદાર, અને અજ્ઞાન પ્રજા છે બંને તેઓ મદદ કરતા તો આજે તુરકોની આવી ઝખુન હાલત થવા ન પામત ધરાન અને મોરોઠકો બરબાદીના કાંઠે ન આવી પહોંચત. તેમના માટે આવા વિચારને મનમાં જગ્યા આપવીજ ન જોઈએ અને બે કદાચ કોઈ આવી ખબર મળે તો તેને તદ્દન જુઠું સમજવી અલખત ફેટલાક નવરા નકામા મુસલમાનોમાં થોડાક જોશ જણાય છે પણ તે બધો જોશ સલાઓ બરવામાં અને મસજીદોમાં બેસીને દોઆઓ ભાગવામાંજ પુરો થઈ જાય છે એ ઉપરાંત તેઓ કાંઈ કરી શકતા નથી અસલ વાત આ છે કે હજી

સુધી જનરલ કેનાવાને કોઈ સારા જમસુસો મળ્યા નથી આ બધી વાતો
ખિન અનુભવી જમસુસોના ગપાટા છે નહીં તો ક્યાં તુરકો અને ક્યાં
અરબોની મદદ અને ક્યાં દુનિઆના મુસલમાનોનો જોશ ખસ આવા
બધા ગપાટાને આ કાનથી સાંભળીને પેલા કાનથી ઠાઠી નાંખવા જોઈએ. ”

“ ખરેખર ” પ્રદેશખાતાના પ્રધાને વડા પ્રધાનના જોશવાને ટેકો આ-
પતાં કહ્યું “ મુસલમાનોથી આવી બાબતમાં આશા રાખવીજ નકામી છે. ”

“ મારો પણ એજ મત છે ” સ્વદેશખાતાનો પ્રધાન જોડ્યો “ એક
મુસલમાન ખીજા મુસલમાનને મદદ કરે એ તદ્દન માનવામાં ન આવે
એવી વાત છે તેમના જંગલી મઝહબે તેમને એક ખીજની હમદર્દીનો
પાઠજ શીખવ્યો નથી એટલે તેઓ તુરકોની શું મદદ કરી શકશે? ”

“ યમનના ઇમામ અને શેખ સનોસીની વાતો પણ ગપાટાજ છે. ”

“ પણ જો કદાચ આ આ વાતો સાચી હોય તોએ શું? યમનના
ઇમામ અને શેખ સનોસીએ જીહાદ જાહેર દીધો છે તો તેથી આપણને
સારો લાભ થશે કેમકે જીહાદ જાહેર થવાથી આ લગાઇ ધાર્મિકરૂપ ધા-
રણ કરી લેશે તેવા વખતે આખા યુરોપની ખ્રિસ્તી આલમ આપણી મદ-
દમાં આવીને ઉભી થઇ જશે તો ફરી તે વખતે આ જંગલી લોકોના શા
ભાર છે કે તે એક ઠસાકના માટે પણ આપણો મુકાબલો કરી શકે? ”

“ નહીં, લગાઇએ આટલું ગંભીર રૂપ ધારણ કર્યુંજ નથી આપ
જોશો કે આ મહીનામાંજ લગાઇ પુરી થઇ જશે અને અકટોબર મહીનાની
આખેરીએ આખો ત્રીપોલી દેશ આપણા કબજામાં આવી જશે. આપણા
પહેલા કબજાને કેટલા દિવસ થઇ ગયા છે છતાં આજ સુધી રાતની
વખતે માત્ર લુટફાટ કર્યા સિવાય કોઇએ શું કે ચાં કરી નથી તો ફરી
આ ઉપરથી આપણે સમજવું જોઈએ કે આપણે બહુજ જલદી આખા
દેશ ઉપર ફતેહ મેળવી શકીશું. ”

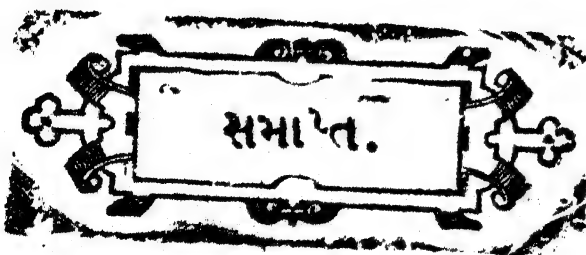
“જે લોકોને તકવારો અને ખંદુકો પકડતાં પણ આવડતી નથી તેવા અરબો આપણો મુકાબલો કરી શકતાજ નથી. અને જે તુરકો છે તે બિચારા એટલી બધી નાની સંખ્યા ધરાવે છે કે જે તેઓ મુકાબલામાં આવ્યા તો એકજ સપાટે સફાવટ થઈ જશે વળી તેઓને બહારથી મદદ મળી શકતીજ નથી કેમકે દરીયાઈ રસ્તા અમોએ રોકી લીધા છે અને ઇજીપ્તના રસ્તાથી તેઓ આવી શકતા નથી કેમકે એક તો રસ્તો ઘણો લાંબો છે અને બીજું બ્રિટીશ ગવર્નમેન્ટે લગાઈથી અત્રગ હોવાનું જાહેર કરી દીધું છે તેથી તેઓ તુરકોને એ રસ્તે આવતાં અટકાવશે એટલે હું નથી સમજતો કે અમારા મુકાબલા માટે લશ્કર ક્યાંથી આવશે? શું ત્રીપોલીના હુંગેરીમાંથી જન્મશે કે ખજુરોના ઝાડોમાંથી નીકળશે?”

“જેશક” આનંદના આવેશમાં મત્રકાતા મોહટે રાજા ઇમેન્યુઅલે પોતાનો સતોપ જાહેર કર્યો “દરેક રીતે આપણનેજ ફતેહ મળશે એમ સાબિત થાય છે.”

“જરૂર જરૂર અને તે પણ બહુજ જલદી” વડા પ્રધાને જોશમાં આવી દારૂનો ગલાસ હાથમાં લેતાં કહ્યું “બન્ન એમજ સમજવું જોઈએ કે આપણને પુરેપુરી ફતેહ મળી ચુકી છે માટે એક સાથે બધાએ પોકારવું જોઈએ કે—

“છટાલીનો રાજા સત્રામત રહે”

“હિપ હિપ હુરરરરે હિપ હિપ હુરરરરે” બધા હાજર રહેલાઓએ એક સાથે પોકાર કર્યો.

આ પુસ્તકમાં આવેલા ફોટો.

ખીજ ભાગમાં ગાંધી અનંતર પાશાનો તેમની પોતાની સહી સાથેનો છેલ્લામાં છેલ્લો ફોટો આપવાનો ઇરાદો હતો પણ તે મોડો મળવાથી આપી શક્યા નહોતા તે આજે ત્રીજા ભાગમાં આપવામાં આવે છે અને તે સાથે હજરત શેખ સનોસી સાહેબે જે જીહાદનો અલમ નામદાર ખલીફતુલ મુસલેમીન અમીરલ મોઅમેનીન હજરત સુલતાનુલ મોઅઝઝમની સેવામાં મોકલ્યો હતો તેનો ફોટો પણ આપવામાં આવે છે. અત્યારે આ જણાવી દેવું જરૂર છે કે ત્રીપોલીમાં ઇટાલીયનો ચઢી આવ્યા તે પહેલાં નામદાર શેખ સનોસી સાહેબે ખીલાફત પ્રત્યે પોતાની વફાદારી જાહેર કરવાની સામેતીમાં આ જીહાદનો જુડો નામદાર ખલીફતુલ મુસલેમીનની સેવામાં મોકલ્યો હતો.

આ બંને ફોટો ઠલઠલાથી દર અઠવાડીએ ઉર્દુ ભાષામાં ફોટો સહીત બહાર પડતા અલ-હિત્તાલ પત્રના એડીટર તે મારા ભાઈ જેવા મિત્ર મોહમ્મદ અબુલ કલામ સાહેબ આજાદના “ ધી અલ્લહિલાલ ઇલેક્ટ્રીકલ પ્રીન્ટીંગ એન્ડ પબ્લીશીંગ હાઉસ ”માં છપાવીને મંગાવ્યા છે. આ ફોટો મજકુર પુસ્તકમાં આપવા ઉપરાંત જુકડોમાં વેચવા માટે પણ રાખ્યા છે અગર કોઈ સાહેબ આ નાદર ફોટો મંગાવવા ચાહતા હોય તો તેઓએ જુકડોમાંથી મંગાવી લેવા. દરેક ફોટોની કીંમત બે આના.

જંગે ત્રીપોલી ચોથો ભાગ.

ચોથા ભાગના માટે અત્યારથીજ નામ નોંધવામાં આવે છે માટે જોમ બને તેમ તાકીદે નામ નોંધાવવાની મહેરબાની કરવી. હવે ધરનું પ્રેસ દ્વારાથી જલદીજ બહાર પાડવામાં આવશે.

નિઝામુદ્દીન કુરેશી.

મંદીર અને મસજિદમાં

વાપરવા લાયક પુનાની મશહૂર સુગંધી

અગરબત્તીઓ

પાનમાં ખાવાનો અતી ખુશબોદાર

અમીરી કાથો.

ખરા ગુલાબના ફુલનો

ઉચો ગુલકંદ

તરેહવાર સુગંધી અતરો

સુવાસિક તેલ મુરબ્બા અને શરબતો

તથા

અમીરોને લાયક બાદશાહી

ગુલાબની ગાળીઓ.

વધુ વીગત માટે અમારું પ્રાઇય લીસ્ટ મંગાવો
મફત મોકલવામાં આવે છે.

મળવાનું ઠેકાણું

હકીમ શેખ આદમ અબ્દુલઅલી

ફરો રવીવાર પેઠ, પુના સીટી.

“જંગે ત્રીપોલી” ના મોટે આગેવાન પત્રો શું લખે છે ?

સાંજ વર્તમાન મુંબઈ તા. ૩૧ મી મે ૧૯૧૩

જો “જંગે બાલકન” બરખા થઈ ન હોત, તો “જંગે ત્રીપોલી” આ સદીનાં મંડાણની મહાન યાદગાર જંગ તરીકે હજુ પ્રગ્નઓનું ધ્યાન ખેંચતી રહી હોત. “જંગે બાલકને” જો કે “જંગે ત્રીપોલી”ને ઠાંઠક ઝાંખમાં નાંખી છે તો પણ “જંગે ત્રીપોલી”નું અસહ્ય જ્વલતી મહત્વત તો જે છે તેજ છે જો અને ખુનખાર જંગોએ ઇસલામની જાહેજલાલીને મોટો ઘેરો લગાડ્યો છે ભારે ખરાબીઓ નીપજવાની છે અને એહલે ઇસલામના દેશ જખમી પ્રાંત છે. વલેકાન તેથી મોહમેદન પ્રજામાં એક અજબ કામી તથા દીની હમદરદીને જુસ્સો બરખા થયો છે, અને તેથી પણ વધુ મોહમેદન લેખકોમાં એક કીસમની નવી જગૃતી ઉત્પન્ન થઈ છે અને તેઓમાંના કેટલાક લેખકો “જંગે બાલકન” તથા “જંગે ત્રીપોલી” ની તવારીખ લખવાને દો-રાયા છે, કે જેના પ્રભાવે એ કીસમનાં તરેહવાર નાનાં મોટાં પુસ્તકો નીકલી ચુક્યાં છે, અને હજુ નીકળનાર છે. આજે જે પુસ્તકની નોંધ અમે લઈએ છીએ તે “જંગે ત્રીપોલી” નું છે, કે જેના પ્રાથમિક બે અંક નીકલી ચુક્યા છે, અને હજુ બીજા બે પ્રગટ કરવાની કબુલાત તેના ઠર્તા આપે છે. નીકલી ચુકેલાં બંને અંકો, પ્રત્યેક અંકકસો સફાના છે; અને સારે જો નીકળનારા બે અંકો પણ એટલાજ સફાના થશે તો “જંગે ત્રીપોલી” નું આખું પુસ્તક ખારસા ચારસોથી વધુ સફાનું એક મોટું દલદાર પુસ્તક થશે, કે જે સાહસ નાનું સુહુનું નથી.

એ પુસ્તકના ઠર્તા મી. નીઝામુદ્દીન કુરેશી છે, જેઓ ગુજરાતી વાંચકવંદ વચ્ચે “હજરત મહમદ પેગમ્બરનું ટુંક જીવન ચરીત્ર” “જહાં-કહર,” “નસીરુદ્દીન,” “નીઝામી વાર્તાઓ,” “ફતીએ ફાતેમા,” ગવ-હર જાન,” “સક્ષીમ અને મેહર-નીસા” ઇત્યાદી પુસ્તકોના ઠર્તા તથા

એક સારા મોહમેદન લેખક તરીકે સુપ્રસીદ્ધ છે. તેમણે પોતાનાં આ પુસ્ત-
 કના પ્રથમ અને બાગ શ્રી રંગુન નીવાશી જનાબ મેહમુદ ઇસુદ બાઇ-
 મીઆ સાહેબને તેમના સદગુણો સખાવત તથા સાહિત્ય પ્રત્યેના પ્રેમથી
 આકર્ષાઈને અર્પણ કર્યા છે, જેમનાથી કર્તાને સારું ઉત્તેજન મળેલું જ-
 ણાય છે, અને ખરેખર તેમનો આ સહાસ સર્વ તરફના આશરા તથા ઉત્તે-
 જનને લાયક છે. આ પુસ્તક ત્રીપોલીનાં મહા યુદ્ધનાં વર્ણનનું છે, એટલે
 તેનાં નામ ઉપરથી સર્વ કાંઈ સમજી શકશે; પણ તેની ખુખી ન્યારીજ છે.
 તેમાં માત્ર એ લગાઇમાં અનેલા જનાવોની વીગત સાધારણ રીતે ને અનુ-
 ક્રમે આપીને પટાવવામાં આવ્યું નથી તેવી લુખી સુકી વીગતો તો
 વર્તમાનપત્રોદ્વારા આપણે ઘણી વાંચી છે. પણ તેથી વીધેશ આ પુસ્ત-
 કમાં એ લગાઇના જનાવોને એવી ઝમકદાર અલંકૃત એખારતમાં, ઉમદા
 રચના દુજતા જુરસા ઇ૦ સાથે વર્ણવવામાં આવ્યા છે કે જેથી તે વાંચતાં
 આપણને જાણે કાંઈ નવલકથા યા શાયર ફીરદુસી તુસીનું નામું વાંચતા
 હોઇએ એવો ખ્યાલ આપે છે. કર્તાની લેખણ પદ્ધતી પ્રથમથીજ તેની
 રસમય તથા અલંકાર યુક્ત અને કવીનાઇ ઢપછપ માટે જાણીતી છે, અને
 આ પુસ્તક તેનો કદાચ સર્વથી સરસ ખ્યાલ આપણને આપે છે. અમને
 અજાણ એજ લાગે છે કે, કર્તાએ પોતાનું આ પુસ્તક ખુદ કવીતામાંજ
 કાં રચ્યું નહીં? જો તેમ કીધું હોત તો, તેની મજલ બેશક ચમ્પૂદ્ધી રીતે
 વધી જત. પુસ્તકમાં જંગના જનાવોની વીગત ઉપરાંત તેને લગતી જગા-
 ઓનાં, મહા પુરશોનાં, ધાર્મિક સ્થલો વગેરેનાં વર્ણનો એવી રસીલી તથા
 જુરસાદાર ભાષામાં આપેલા છે, કે જેથી આપણને તેમના તરફ માન
 મહેબત ખેંચાવા જોડે ગોયા ખુદ તે જગાની આપણે સચર કરતા હોઇએ
 એવો ખ્યાલ કેટલીકવાર આપે છે. કર્તા જાતે એક ચુસ્ત મોહમેદન છે,
 અને આપણે જાણીએ છીએ તેમ આ “જંગે નાહક” થી મોહમેદનોની
 લાગણી બહુજ દુખાઇ તથા ઉસ્કરાઇ છે. તેમ આ પુસ્તક કર્તાની લાગ-
 ણીપર પણ અસર થવી જોઈએ, કે જેની નીશાની પુસ્તકમાં જગેજગ નજર
 પડે છે, કે જ્યાં તેમની કલમ ઇટાલી વીરદ્ધ ત્રીપોલી યા તો તકી તરફ
 દોરાઇ જતી જણાય છે, પણ એ માણસ જાતની એક સ્વભાવીક વલણ
 છે; અને વીચાર ન કરતાં આપણે આ પુસ્તકને જંગે ત્રીપોલીનાં એક
 સારાં વાંચન તરીકે વધાવી લઇશું, અને તેના કાબેલ કર્તાને તેના આ
 પ્રયાસમાં સર્વ ફતેહ ઇન્છીશું.

અજયબીમે ક્યું પડે હો ??

અમે આપને કહીએ છીએ કે અજયબીમાં કેમ પડ્યા હો ? જે વ્યાપારીઓ હમાનદારી અને નેક નિષ્ઠાની સાથે પોતાના ગ્રાહકોનું મનરંજન કરે છે તેઓ દરેક જગ્યાએ ફોલ્ગમંદ બને તેમાં કાંઈ નવાઈ નથી માટે આપ સાહેબોને અજબ થવું ન જોઈએ અમે અત્યારે ટુંકમાંજ વર્ણન કરીને આપની અજયબીને દુર કરીએ છીએ.

આપ જાણો છો કે અમારો વંશ પરંપરાનો મેરાનો વ્યાપાર છે આ વ્યાપાર સાથે અમોએ અમારી પોતાની દેખરેખ હેઠળ પાક ગુલાબનું પાણી ટેસ્ટ પુલ પુરૂટ અટની કેવડાનું પાણી દરેક જાતના શરબનો સવળી તરેહના અરડો અંગુર તથા બીજી જાતના સીરકાઓ અસલ શુધ આંબળા તથા બીજી જાતના તેલો મુકા મેરાઓ તથા શેલડી સફરજંદ ગાજર મુળી સાલમ મીસરી વગેરેના સ્વાદીષ્ટ મુરખાઓ તૈયાર કરીને અમારા માનવંતા ઘરાડોની સેવામાં રજુ કર્યા જે એક્ટ્રી અવાજે એવા પસંદ પડ્યા કે આજે તેનો મોટો ઉકાવ થઈ રહ્યો છે અને એજ કારણસર સેકડો લોકો અમને અને અમારી દુકાનને અજયબીની સાથે જુવે છે. અમે પાક નિષ્ઠા અને હમાનદારીથી દરેક વસ્તુઓ તૈયાર કરતા હોવાથી સેકડો સરટીફિકેટો વગર માંગણીએ આવી રહી છે.

નુર મોહમદ ગુલામરસુલ પુરૂટ મરચન્ટ

પાનકોરને નાકે--અમદાવાદ

